

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Jitka Mikysková

**Československo jako prostředník sovětského bloku v konžské krizi
1960–1963**

Czechoslovakia as a Mediator of the Soviet Bloc in the Congo Crisis 1960–1963

Praha 2016

vedoucí práce: PhDr. Jaromír Soukup, PhD.

Děkuji touto cestou PhDr. Jaromíru Soukupovi, PhD. za ochotu, se kterou se ujal vedení mé diplomové práce a za podporu a cenné rady, které mi během psaní práce poskytl.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 21. dubna 2016

Abstrakt

Předkládaná diplomová práce analyzuje roli komunistického Československa v období takzvané „konžské krize“ v letech 1960–1963, která nastala po vyhlášení nezávislosti Belgického Konga. Vzhledem k tomu, že Československo jako jediné ze států východní bloku mělo dlouhodobě zastupitelský úřad v hlavním městě Léopoldville a obchodní a diplomatické styky s bývalým Belgickým Kongem již od dob první republiky, bylo nezastupitelným prostředníkem mezi nově vyhlášenou Republikou Kongo a státy východního bloku. Jednotlivé kapitoly, opírající se zejména o archivní dokumenty, budou analyzovat roli Patrice Lumumby, OSN, separatistickou vládu Antoine Gizengy ve Východní provincii a to v kontextu československé zahraniční politiky vůči africkému kontinentu ve sledovaném období. Diplomová práce se opírá především o dokumenty archivu Ministerstva zahraničních věcí České republiky a archivu Ústředního výboru Komunistické strany Československa. K zasazení do mezinárodního kontextu byla použita literatura zejména francouzská, belgická a sovětská, která nabízí velmi odlišný pohled na sledované téma.

Abstract

The presented dissertation analyses the role of Communist Czechoslovakia in a period of so called „Congo Crisis“ in the years 1960–1963, which began after the independence of the Belgian Congo had been declared. Czechoslovakia was the only Eastern Bloc country which had a representative office in the capital city of Leopoldville over a long period of time and had maintained business and diplomatic relations with the former Belgian Congo since the First Republic; therefore it was an irreplaceable mediator between the newly declared Republic of the Congo and Eastern Bloc countries. The individual chapters rely especially on archival documents and analyse the roles of Patrice Lumumba, UN, separatist government of Antoine Gizenga in the Eastern province, namely in the context of Czechoslovakian foreign policy toward African continent in the observed period. The dissertation is grounded especially on documents of the Ministry of Foreign Affairs and archives of the Communist Party of Czechoslovakia. In order to set the dissertation to the international context, it was mainly French, Belgian and Soviet literature, which was used as it offers a very different perspective on the topic in question.

Obsah

Úvod	8
1 Historický kontext.....	14
1. 1 Belgická koloniální správa.....	14
1. 2 Vznik politických stran.....	18
1. 3 Cesta k nezávislosti 1958–1960.....	22
2 Předpoklady československé politiky vůči Belgickému Kongu do roku 1960.....	27
2.1 Československá diplomatická mise v Belgickém Kongu.....	27
2. 2 Univerzita 17. listopadu.....	30
2. 3 Další státní a vědecké instituce podílející se na vytváření politiky vůči Africe.....	31
3 Začátek krize a československá podpora vlády Patrice Lumumby, období od 30. června do 14. září 1960.....	34
3. 1 Předpoklady vzniku krize, od vyhlášení nezávislosti 30. června do secese Katangy 11. července 1960.....	34
3. 2 Organizace spojených národů a konžská krize.....	40
3. 3 Pomoc Československa a Sovětského svazu zákonné vládě Patrice Lumumby v období od července do září 1960.....	43
4. Vláda Antoine Gizengy ve Východní provincii a podpora zemí sovětského bloku.....	52
4. 1 Situace v Kongu po odvolání zákonné vlády Patrice Lumumby do vytvoření vlády národní jednoty Cyrille Adouly v období od září 1960 do srpna 1961.....	52
4. 2 Vývoj v Kongu od října 1961.....	57
4. 3 Problémy s předáním pomoci Gizengově vládě do Východní provincie v období od září 1960 do srpna 1961.....	63
5 K otázce pomoci Sovětského svazu Gizengově vládě ve Stanleyville.....	69
Závěr.....	76
Prameny a literatura.....	81

Seznam zkratek

a. i. – ad interim

ABAKO – Alliance des Bakongo

AMZV – Archiv ministerstva zahraničních věcí

A ÚV KSČ – Archiv ústředního výboru KSČ

ANC – *Armée Nationale Congolaise* – Konžská národní armáda

ar. j. – archivní jednotka

BALUBAKAT – Association générale des Baluba du Katanga

CEREA – Centre de regroupement Africain

CIA – Central Intelligence Agency

CONAKAT – Confédération des Associations tribales du Katanga

č. j. – číslo jednací

ČSČK – Československý červený kříž

ČTK – Československá tisková kancelář

f. – fond

GS-T – Generální sekretariát-tajné

GS-O – Generální sekretariát-obyčejné

k. – karton

MZV – Ministerstvo zahraničních věcí

MID – *Ministerstvo inostrannych děl* – Ministerstvo zahraničí Sovětského svazu

MZO – Ministerstvo zahraničního obchodu

NA – Národní archiv

ob. – spisový obal

OSN – Organizace spojených národů

ONUC – *United Nations Operation in the Congo* – operace OSN v Kongu

PB ÚV KSČ – Politické byro ústředního výboru Komunistické strany Československa

PSA – Parti solidaire Africain

PZ – Politické zprávy

RB OSN – Rada bezpečnosti Organizace spojených národů

ROH – Revoluční odborové hnutí

SAR – Sjednocená arabská republika

TASS – *Telegrafnoe agentstvo Sovetskogo Sojuza* – Tisková agentura Sovětského svazu

TD – telegramy došlé

TO-T – Teritoriální odbor-tajné

TO-O – Teritoriální odbor-obyčejné

ZST – země socialistického tábora

ZÚ – zastupitelský úřad

Názvy měst v roce 1960

Elisabethville – nyní Lubumbashi

Jadodville – nyní Likasi

Léopoldville – nyní Kinshasa

Luluabourg – nyní Kananga

Stanleyville – nyní Kisangani

Úvod

Proces dekolonizace a velkou část politického a ekonomického rozvoje v subsaharské Africe nelze oddělit od na mezinárodní politické scéně probíhající studené války mezi Spojenými státy americkými a Sovětským svazem. Afrika sice dlouho stála na periferii studené války, nicméně na území Afriky vznikla řada situací, ke kterým obrátily pozornost jak Spojené státy, tak Sovětský svaz.

Ve druhé polovině 50. let se značně zaktivizovala zahraniční politika Sovětského svazu a došlo k velkému rozvoji sovětsko-afrických vztahů, vyvolaných podporou protikoloniálních hnutí v Africe a šíření protizápadního vlivu v zemích se socialistickou orientací.¹ Sovětská politika vůči Africe byla jednoznačně definována „rivalitou supervelmocí,“ ačkoliv by bylo mylné se domnívat, že Sovětskému svazu šlo o pouhé získání strategické pozice v té které africké zemi.²

Socialistické země začaly v rámci emancipačního hnutí daleko více spolupracovat se zeměmi tzv. „třetího světa.“ Sovětský svaz i další socialistické země zejména zvýšily hospodářskou a technickou pomoc málo vyvinutým zemím.³ Svou podporou si tak chtěly nově vznikající státy zavázat pro budoucí politickou a hospodářskou spolupráci, v případě Západu udržet si svůj stávající vliv. Lokální mocenský boj tak často spočíval v prosazení západního vlivu nebo nastupujícího vlivu sovětského v nově vzniklých afrických státech. Nicméně ani americká, ani sovětská politická strategie nebyla schopna vytvořit varianty svých ideologií, které by byly aplikovatelné v africkém prostředí.⁴

Do roku 1960 bylo Belgické Kongo poměrně málo známou africkou zemí, ale v tomto roce došlo k významným událostem, které mu přinesly světovou pozornost a navždy změnily jeho osud. Události v Belgickém Kongu po vyhlášení nezávislosti měly mimořádný historický

---

¹ REID, Richard J.: *Dějiny moderní Afriky*, Praha, 2011, str. 264-265.

² ZÁHOŘÍK, Jan: *Subsaharská Afrika a světové mocnosti v éře globalizace*, Praha, 2010, str. 68.

³ STAMBERGER, Walter: *Dějiny kolonialismu*, Praha, 1963, str. 259.

⁴ KLÍMA, Jan: *Dekolonizace a problémy třetího světa*, str. 11, <http://fhs.uhk.cz/ibero/texty/pdf/KIAS012.pdf>.

význam nejen proto, že včlenily černou Afriku do širšího obrazu studené války, ale i proto, že zosobňují tragédii nezávislosti.⁵

Krise v Belgickém Kongu dostala bezprostředně po ukvapeném udělení nezávislosti 30. června 1960 mezinárodní rozměr. Nevládnutá dekolonizace vedla již několik dní po vyhlášení nezávislosti k nepokojům, vzpourám a separatismu. Velmi významnou roli v politice sovětského bloku hrálo Československo, které jako jediný komunistický stát mělo v Kongu své konzulární zastoupení. Konzulát v Léopoldville se tak stal strategicky významným střediskem, přes které proudily do Prahy zprávy o vnitropolitické situaci nového státu a zprostředkoval styk mezi konžskými politiky a státy sovětského bloku v čele se Sovětským svazem. V 50. a 60. letech tak hrálo Československo významnou roli v globální strategii sovětského bloku a sloužilo jako nástroj sovětské politiky všude tam, kam Sovětský svaz dosud nepronikl.

Velkorysá československá zahraniční politika v 50. a 60. letech minulého století vůči čerstvě dekolonizovaným africkým územím vybízí k několika otázkám. Chtěli představitelé komunistického režimu pouze realizovat svou pomoc „národům osvobozeným od kolonialismu“ nebo plnili úkoly diktované sovětským režimem, nebo mohlo komunistické Československo uskutečňovat do jisté míry samostatnou zahraniční politiku? Další otázky pak vyvstávají v souvislosti s motivací československé zahraniční politiky, kde hrála značnou roli ideologická motivace, ale i hospodářské zájmy. Právě ideologické zájmy mnohdy znesnadňovaly rozvoj styků s africkými zeměmi, jejichž prioritou bylo především zabezpečit hospodářský rozvoj, který byl stěžejní pro vybudování moderního státu.

Předkládaná diplomová práce si klade za cíl přiblížit dosud málo zpracované téma o roli komunistického Československa v období tzv. „konžské krize“⁶ následující bezprostředně po vyhlášení nezávislosti v roce 1960 a mapuje zhruba období let 1960–1963, s nezbytnými časovými přesahy, kdy události v Kongu ovlivňovaly světovou politickou scénu. Na základě analýzy archivních dokumentů a historických studií (domácích i zahraničních) se práce

---

⁵ DURMAN, Karel: *Popely ještě žhavé. Velká politika 1938–1991*, Díl I., *Světová politika a nukleární mír 1938–1964*, Praha, 2004, str. 525.

⁶ Petr Zídek, který se vztahům komunistického Československa k africkým zemím dlouhodobě věnuje, ve své studii o subsaharské Africe mapující období čtyřiceti let, věnoval vztahům ČSSR a Konga-Léopoldville v rámci svého textu jedenáct stran, přičemž konžskou krizi zpracoval jen okrajově.
ZÍDEK, Petr – SIEBER, Karel: *Československo a subsaharská Afrika v letech 1948–1989*, Praha, 2007.

zaměřuje na zkoumání motivů a koncepcí československé politiky vůči Kongu a to v kontextu poměrně významného postavení Československa v rámci zahraniční politiky Sovětského svazu.

V tomto kontextu se jeví jako klíčová otázka, zda komunistické Československo přistupovalo k Republice Kongo opravdu s takovou vstřícností a entuziasmem a zda snad mělo nereálné představy o možném dalším vývoji v této zemi. Dále do jaké míry korespondovala oficiální a velmi radikální protizápadní rétorika vládních prohlášení s reálnými kroky vůči Republice Kongo a do jaké míry ČSSR skutečně podporovalo Gizengovu separatistickou vládu.

Primárně se práce opírá zejména o analýzu archivních dokumentů ministerstva zahraničních věcí a jeho Teritoriálního odboru pro Afriku, v jehož archivu jsou uloženy zprávy a telegramy z československého konzulátu v Kongu-Léopoldville. Na základě těchto archivních dokumentů se dají poměrně přesně zrekonstruovat události v Republice Kongo a reakce států sovětského bloku. V rámci práce byly využity i materiály z jiných zastupitelských úřadů a nejrůznější zprávy, které MZV připravovalo jako podklady pro jednání ÚV KSČ. Vzhledem k tomu, že politické byro ÚV KSČ vycházelo při svém rozhodování z podkladů MZV, archivní dokumenty ÚV KSČ považuji z hlediska řešeného tématu za sekundární, neboť veškerá činnost MZV podléhala schválení PB ÚV KSČ.

Problémem se naopak jeví absence relevantní a neaujaté dobové literatury k řešenému tématu a to se zřetelem k její interpretaci. Do roku 1960 se africkému tématu systematictěji věnoval pouze publicista a historik Walter Stamberger,⁷ jehož knihy jsou silně antikolonialisticky a antiimperialisticky založené. Na počátku 50. let byly vydávány výhradně antikolonialistické práce sovětských autorů,⁸ od druhé poloviny 50. let vycházejí i práce západních levicových autorů.⁹

Na opačném pólu jsou k dispozici například vzpomínky bývalých belgických ministrů, kteří byli přímými aktéry tehdejších událostí v Kongu a nahlíží na tehdejší situaci ze zcela opačných

---

⁷ STAMBERGER, Walter: *Kolonie proti imperialismu*, Praha, 1951; *Kongo 1960*, Praha, 1961.

⁸ DATLIN, Sergej, Vasil'jevič: *Afrika pod útlakem imperialismu*, Praha, 1953.

⁹ ALLEG, Henri: *Výslech*, Praha, 1959; ARNAULT, Jacques: *Soud nad kolonialismem*, Praha, 1960; MICHEL, Serge: *Lumumba, můj bratr*, Praha, 1962. Serge Michel (1922-1997), pokrokový alžírský novinář, od počátku srpna 1960 tiskový tajemník Patrice Lumumby, jako jediný levicově orientovaný Evropan se po krátkou dobu pohyboval v těsné blízkosti P. Lumumby.

pozic,¹⁰ dále práce Julese Chomého¹¹ nebo Pierra Houarta.¹² Práce pokrokového britského publicisty Basila Davidsona¹³ se soustředily především na starší období afrických dějin. Největšího rozmachu dosáhla literatura o Africe po roce 1961, kdy vzhledem k událostem v Africe byla zvýšená poptávka po informacích o africkém kontinentu a dvojdílné *Dějiny Afriky* Ivana Hrbka vyšly až v roce 1966.

V zahraničí pak s větším časovým odstupem a s využitím archivních dokumentů zpracovali své práce Madeleine Kalb¹⁴, která zasadila konžskou krizi do širšího kontextu studené války a Thomas Kanza.¹⁵ K nejnovějším a nejpřínosnějším dílům zpracovávajících historii Konga a v rámci práce i konžskou krizi pak patří práce konžského historika Isidore NDaywela é Nziema,¹⁶ afroamerických historiků Didiera Gondoly¹⁷ a Georgese Nzongoly-Ntalaji,¹⁸ belgických historiků Davida Grégoira van Reybroucka¹⁹ a Michela Dumoulina²⁰ nebo Lea Zeiliga.²¹

---

¹⁰ GANSHOF VAN DER MEERSCH, Walter-Jean: *Fin de la souverainete belge au Congo*, Bruxelles, 1963.

Walter-Jean Ganshof van der Meersch (1900–1993), právník, profesor práva na Svobodné univerzitě v Bruselu, 16. 5. – 20. 7. 1960 Ministr pro africké záležitosti ve vládě Gastona Eyskense, byl odpovědný za přechodné období do vyhlášení nezávislosti a zajištění správnosti voleb v Belgickém Kongu. Podařilo se mu získat důvěru Josepha Kasavubu i Patrice Lumumby, ale další vývoj v Kongu viděl velmi pesimisticky; SPAAK, Paul-Henri: *Combats inachevés. De l' espoir aux déceptions*, Paris, 1969.

Paul-Henri Spaak (1899–1972), belgický politik a státník, 1954–1958 a 1961–1966 ministr zahraničí, 1957–1961 generální tajemník NATO.

¹¹ Jules Chomé (1911–1992) belgický právník a levicově orientovaný publicista, jeden z poradců belgicko-konžského kulatého stolu, zapálený zastánce a obhájce nezávislého Konga.

¹² Pierre Houart (1921–2010) historik, novinář, profesor na Katolické univerzitě v Lovani. Jeden ze zakladatelů afrických studií v Bruselu.

¹³ DAVIDSON, Basil: *Objevení staré Afriky*, Praha, 1962; *Černá paní Afrika: Léta zkoušek*, Praha, 1964.

¹⁴ KALB, Madeleine: *The Congo Cables: the cold war in Africa—from Eisenhower to Kennedy*, New York, 1982; Autorka se na základě archivních dokumentů zabývá vlivem Eisenhowerovy a Kennedyho administrativy na konžskou krizi a snažím vytvářet protitlak na působení Sovětského svazu v regionu.

¹⁵ KANZA, Thomas: *The rise and fall of Patrice Lumumba: Conflict in the Congo*, London, 1978; Thomas Kanza (1933–2004), politik, diplomat, spisovatel, v roce 1960 byl ministrem v Lumumbově vládě, byl prvním Konžanem, který získal vysokoškolské vzdělání v Belgii.

¹⁶ NDAYWEL é NZIEM, Isidore: *Histoire générale du Congo: de l'héritage ancien á la république démocratique*, Bruxelles, 1998; autor je profesorem historie na Univerzitě v Kinshase.

¹⁷ GONDOLA, Didier: *The History of Congo*, Connecticut, 2002; autor je profesorem historie na Indiana University.

¹⁸ NZONGOLA-NTALAJA, Georges: *The Congo: From Leopold to Cabila. A People's History*, New York, 2002; *Patrice Lumumba*, Ohio University Press, 2014; autor je profesorem Afrických a Afroamerických studií na Univerzitě Severní Karolína.

¹⁹ REYBROUCK van, David Grégoire: *Congo-une histoire*, Arles, 2012; autor, narozený 1971 patří mezi nejmladší belgické historiky zabývajícími se historií Konga.

²⁰ DUMOULIN, Michel: *Du Congo Belge á la République du Congo, 1955–1965*, Bruxelles, 2012.

²¹ ZEILIG, Leo: *Lumumba: Africa's Lost Leader*, 2. vydání, London, 2015; autor přednáší na University of London a na Univerzitě v Johannesburgu.

Práce českého historika Petra Zídka pak mapují ve zhuštěné podobě vztahy komunistického Československa po celou dobu jeho existence k jednotlivým africkým zemím a tématu Konga je věnován pouze omezený prostor.²² Nejnovějším českým příspěvkem jsou Dějiny Afriky Jana Klímy.²³

Výsledkům výzkumu archivních dokumentů a poznatků ze sekundární odborné literatury je přizpůsobena i struktura práce.

První kapitola na základě historického kontextu objasňuje specifika belgické koloniální správy, vznik prvních politických stran a jejich boj za nezávislost a první kontakty Československa s tehdejším Belgickým Kongem. Na problematiku je nahlíženo z chronologického pohledu.

Předpoklady československé politiky vůči Belgickému Kongu do roku 1960 se zabývá druhá kapitola, která charakterizuje instituce, které se v rozhodné míře podílely na rozvíjení vztahů s Republikou Kongo. Jedná se zejména o africký odbor ministerstva zahraničí, zastupitelský úřad v Kongu-Léopoldville a Univerzitu 17. listopadu.

Samotnou konžskou krizi analyzuje třetí kapitola, se zvláštním zřetelem k období vlády premiéra Patrice Lumumby. Kapitola objasní příčiny a motivace Československa a států sovětského bloku, které je vedly k participaci v konžské krizi a zaměří se zejména na konkrétní pomoc a podporu Republice Kongo v kontextu extrémně komplikovaného vývoje po vypuknutí krize v létě 1960.

Ve čtvrté kapitole bude detailněji analyzována separatistická vláda Antoine Gizengy ve Východní provincii, ustanovená po odvolání vlády Patrice Lumumby. Důraz bude kladen na období od prosince 1960 do srpna 1961 se zvláštním zaměřením na problematiku pomoci Gizengově vládě.

Závěrečná pátá kapitola se věnuje dosud ne příliš analyzovanému tématu pomoci Sovětského svazu, nejdříve zákonné vládě premiéra Lumumby a od prosince 1960 Gizengově vládě ve Stanleyville, kterou Sovětský svaz a státy východního bloku uznaly jako zákonnou pokračovatelku Lumumbovy vlády. Vzhledem k tomu, že neexistovala reálná možnost

---

²² ZÍDEK, Petr: *Československo a francouzská Afrika 1948- 1968*, Praha, 2006; *Československo a subsaharská Afrika v letech 1948- 1989*, Praha, 2007.

²³ KLÍMA, Jan: *Dějiny Afriky*, Praha, 2012.

provést vlastní výzkum v ruských archivech, využila jsem při psaní této kapitoly východiska a závěry sekundární odborné studie ruského historika Sergeje Mazova,²⁴ jejíž teze jsou podepřeny dokumenty z archivu MZV a ÚV KSČ.

Rozsah, kterým bylo pronikání komunistického Československa do Republiky Kongo uskutečněno, je naprosto unikátní. Jednalo se o první velké angažmá Československa v Africe, kdy vzhledem k okolnostem, Sovětský svaz dovolil ČSSR do značné míry postupovat samostatně. I z tohoto důvodu se domnívám, že předkládaná diplomová práce svým tématem doplní o nové poznatky zahraniční politiku komunistického Československa vůči africkému kontinentu.

---

²⁴ Jedná se o dosud jedinou ruskou studii ke konžské krizi. MAZOV, Sergei: *Soviet Aid to the Gizenga Governmant in the Former Belgian Congo (1960–1961) as Reflected in Russian Archives*. *Cold War History*, Vol. 7, N°3, august 2007, str. 425-437. Routledge Taylor& Francis; Ruský historik Sergej Mazov je vědeckým pracovníkem Ústavu obecných dějin Ruské akademie věd. Podílel se na mezinárodním projektu historie studené války v Centru Woodrowa Wilsona. Je autorem několika knih o africké historii a studené válce.

1 Historický kontext

1. 1 Belgická koloniální správa

V roce 1873 začal s průzkumem Konga novinář Henry Morton Stanley, a to pod záštitou a na osobní náklady belgického krále Leopolda II.²⁵ Do roku 1884 uzavřel Stanley smlouvy s více než 400 náčelníky, kteří přijali Leopoldův protektorát.²⁶ Král ve snaze upevnit své nároky v oblasti, šest let poté založil Mezinárodní společenství Konga a nařídil kontrolovat novou strategickou a obchodní cestu do centrální Afriky.²⁷

Evropské země se právě v této době přetahovaly o koloniální državy v Africe. Německý kancléř Otto von Bismarck kvůli vzniklým sporům roku 1885 svolal Berlínskou konferenci, na níž bylo nakonec schváleno vymezení nových afrických kolonií a sfér vlivu. Leopold dosáhl uznání „Svobodného státu Konga,“²⁸ jehož se stal vládcem i majitelem.²⁹ Král Leopold vládl Kongu dalších dvacet tři let a zemi řídil spíše jako obchodní společnost než stát. Část území Konga měl Leopold ve svém osobním vlastnictví a další území rozdělil mezi koloniální společnosti výměnou za zhruba čtvrtinu akcií.³⁰

Ačkoliv země v době Svobodného Konga zaznamenala pokrok, je toto období spojeno především s brutalitou kolonizátorů. V té době byla objevena většina nerostných surovin a vznikla řada důlních společností, avšak přírodní bohatství země bylo bezohledně drancováno a obyvatelé masakrováni.³¹

---

²⁵ NDAYWEL é NZIEM, Isidore: *Histoire générale du Congo: de l'héritage ancien à la république démocratique*, Bruxelles, 1998, str. 243.

²⁶ HRBEK, Ivan a kol.: *Dějiny Afriky*, kniha 2, Praha, 1966, str. 275.

²⁷ *Le Congo Belge*, Tome 1, Édité par L'Office de l'Information et des Relations Publique pour le Congo Belge, Bruxelles, 1958, str. 91-92.

²⁸ *Tamtéž*, str. 93-95; Svobodným státem Konga se zabývá ve druhé kapitole své práce REYBROUCK VAN, David Grégoire: *Congo-une histoire*, Arles, 2012.

²⁹ NDAYWEL é NZIEM, Isidore: *Histoire générale du Congo: de l'héritage ancien à la république démocratique*, Bruxelles, 1998, str. 279.

³⁰ PROVAZNÍK, Dušan: *Hospodářsko-politický přehled o republice Kongo*, Praha, 1960, str. 2; NZONGOLA-NTALAJA, Georges: *The Congo: From Leopold to Cabila. A People's History*, New York, 2002, str. 32. Dostupné na https://books.google.cz/books?id=qqWlVIAe2h4C&printsec=frontcover&dq=the+congo&hl=cs&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=the%20congo&f=false.

³¹ HOARE, Mike: *Válečníci z Konga*, Praha, 2010, str. 14; DAVIDSON, Basil: *Černá paní. Afrika: Léta zkoušek*, Praha, 1964, str. 136.; PROVAZNÍK, Dušan: *Hospodářsko-politický přehled o republice Kongo*, Praha, 1960, str. 3;

Po Leopoldově smrti, byl Svobodný stát Kongo oficiálně začleněn pod Belgii jako její kolonie.³² Stalo se z něj Belgické Kongo, ale metody koloniální správy se příliš nezměnily, protože Belgie přejala metody řízení Leopoldovy společnosti, která Kongo spravovala.³³ Změna nenastala ani v roce 1910, kdy bylo v Belgii vytvořeno ministerstvo pro kolonie.³⁴

Belgická vláda převzala Leopoldovy osvědčené kolonizační postupy, který za vysokou úplatu a budování ekonomické a dopravní infrastruktury, poskytoval soukromým společnostem koncese pro rozsáhlou ekonomickou činnost na území kolonie. Po první světové válce se ekonomická činnost soukromých společností stala jedním ze tří základních pilířů koloniální správy. Belgie vytvořila v Kongu zřejmě nejrozsáhlejší a nejdůkladnější administrativní správu v Africe.³⁵ Byla založena na přímé vládě, vysoké míře paternalismu a opírala se o tři základní pilíře: byrokratický aparát, katolickou církev a důlní společnosti.³⁶ Tato „nesvatá trojice“ pak ovlivňovala život v Kongu jak negativním, tak pozitivním způsobem.³⁷

Belgická koloniální správa se skládala z generálního guvernéra, guvernérů provincií Léopoldville, Kivu, Kasai, Katanga, Rovníkové a Východní³⁸ a mnoha belgických úředníků z různých oblastí (školství, zdravotnictví, zemědělství a pod), soudců a důstojníků.³⁹

Katolická církev jako druhý pilíř koloniální správy měla na starost oblast školství, náboženství a morálky. Vzdělání na základní úrovni, které domorodcům umožňovalo efektivnější výkon práce, bylo relativně široce dostupné. Misionáři zde vybudovali poměrně

Spisovatel Joseph Conrad v 80. letech 19. století pracoval pro belgickou obchodní společnost jako kapitán parníku na řece Kongo, své otřesné zážitky týkající se obchodu se slonovinou pak popsal v knize *Srdce temnoty* (*Heart of Darkness*, 1899).

³² *Le Congo Belge*, Tome 1, Édité par L'Office de l'Information et des Relations Publique pour le Congo Belge, Bruxelles, 1958, str. 103.

³³ V roce 1925 podnikl cestu do Konga francouzský spisovatel André Gide spolu s filmařem Marcem Allégrem. Svou cestu popsal v knize *Voyage au Congo* (1927). S krutým vykořisťováním domorodého obyvatelstva souhlasí i Marc Ferro, *Dějiny kolonizací*, Praha, 2007, str. 304.

³⁴ JOHNSON, Paul: *Dějiny 20. století*, Praha, 1991, str. 160.

³⁵ NZONGOLA-NTALAJA, Georges: *The Congo: From Leopold to Cabila. A People's History*, New York, 2002, str. 33.

³⁶ ŘEHÁK, Vilém: *Belgická koloniální traumata*, Mezinárodní politika, 10/2010, str. 10-12.

³⁷ DURMAN, Karel: *Popely ještě žhavé. Velká politika 1938–1991*, Díl I., *Světová politika a nukleární mír 1938–1964*, Praha, 2004, str. 526.

³⁸ HRBEK, Ivan a kol.: *Dějiny Afriky*, kniha 2, Praha, 1966, str. 518.

³⁹ Těchto šest provincií bylo dále rozděleno na 550 sektorů, ve kterých za výběr daní a zajištění pracovní síly pro veřejné práce zodpovídali Belgičany vybraní domorodí vládcové. NDAYWEL é NZIEM, Isidore: *Histoire générale du Congo: de l'héritage ancien á la république démocratique*, Bruxelles, 1998, str. 320; LACINA, Karel a kol.: *Nejnovější dějiny Afriky*, Praha, 1987, str. 107.

rozsáhlou sítí základních škol, kterou navštěvovalo deset procent dětí, což bylo více, než v jiných částech Afriky.⁴⁰ Zdravotnictví a školství bylo v Kongu v období belgického kolonialismu na vyšší úrovni, než byl africký průměr,⁴¹ nicméně možnost středního a vysokoškolského vzdělání belgická vláda v Kongu záměrně omezovala, neboť se obávala vzniku konžské inteligence.⁴²

Překvapivě se belgická vláda snažila od roku 1956 narušit církevní monopol ve školství zakládáním státních škol.⁴³ Její snaha však narážela na nepochopení jak u úředníků koloniální správy, kteří byli většinou katolíky, tak u domorodců samých, u nichž převažoval názor, že církevní vzdělání jim zajistí lepší umístění ve společnosti.⁴⁴

Ekonomiku země ovládalo pět velkých společností: Société Générale de Belgique, Bank Empain, Unilever, Société Commerciale et Minière du Congo a Société de Bruxelles pour la finance et industrie, v nichž byl vedle belgického zastoupen i britský a americký kapitál.⁴⁵

Tyto společnosti měly dále finanční účast ve firmách, jimž byla svěřena přímá exploatace, jako například Union Minière du Haut-Katanga⁴⁶ (katanžské měděné doly) nebo Huilleries du Congo Belge (palmový olej).⁴⁷ Všechny tyto společnosti dosahovaly mimořádně vysokých zisků vzhledem k velmi nízkým mzdám, jež vyplácely dělníkům.⁴⁸ Vzájemné vztahy finančních a průmyslových podniků byly velmi komplikované a kromě belgických bank se financování

---

⁴⁰ DURMAN, Karel: *Popely ještě žhavé. Velká politika 1938–1991*, Díl I., *Světová politika a nukleární mír 1938–1964*, Praha, 2004, str. 526.

⁴¹ FERRO, Marc: *Dějiny kolonizací. Od dobývání po nezávislost 13–20. století*, Praha, 2007, str. 173.

⁴² Až do roku 1954 nesměl žádný konžský obyvatel černé pleti studovat v Kongu nebo jiné africké zemi na střední ani vysoké škole. Teprve v roce 1954 byla založena v Léopoldville jezuitská univerzita Lovanium – podle belgické univerzity v Lovani, na které v roce 1954 studovalo 33 studentů. V letech 1958–1959 na univerzitě studovalo již 365 studentů a v roce 1958 obdrželi absolventi první diplomy. V době vyhlášení nezávislosti v roce 1960 však bylo v zemi pouze 14 univerzitně vzdělaných Konžanů a teprve v roce 1961 univerzitu absolvovali první lékaři a stavební inženýři. NDAYWEL é NZIEM, Isidore: *Histoire générale du Congo: de l'héritage ancien à la république démocratique*, Bruxelles, 1998, str. 508; KLÍMA, Vladimír: *Půlstoletí subsaharské dekolonizace*, *Mezinárodní politika*, 12/2006, str. 4–6.

⁴³ AMZV, TO-T Kongo 1945–1959, k. 1, ob. 2, čj. 122041, letecký dopis z Léopoldville ze dne 21. 5. 1956.

⁴⁴ AMZV, TO-T Kongo 1945–1959 k. 1, ob. 2, čj. 126334, letecký dopis z Léopoldville ze dne 21. 6. 1956.

⁴⁵ HRBEK, Ivan a kol.: *Dějiny Afriky*, kniha 2, Praha, 1966, str. 519.

⁴⁶ Společnost Union Minière du Haut-Katanga byla založena 18. 10. 1906. Jen mezi lety 1910–1911 se v Katanze usadilo 11 nových důlních společností. MERLIER, Michel: *Le Congo de la colonisation belge à l'indépendance*, Paris, 1962, str. 121.

⁴⁷ AMZV, TO-T Kongo 1945–1959, k. 1, ob. 2, čj. 128.741/58-4. Řádná hospodářská zpráva o Belgickém Kongu a svěřeneckém území Ruanda-Urundi za období 1955. Léopoldville 30. 3. 1956; Kapitál se koncentroval hlavně v těžbě nerostů. V Katanze se těžila měď, uran, cín, mangan, wolfram, uhlí a železo. V provincii Kasai se těžily průmyslové diamanty a drahokamy, ve Východní provincii zlato a slonovina, v Severním Kivu se nacházelo 80 procent celosvětových zásob coltanu (tantalu).

⁴⁸ LACINA, Karel a kol.: *Nejnovější dějiny Afriky*, Praha, 1987, str. 251.

účastnil francouzský, anglický i americký kapitál, v mnoha společnostech měla vysoké procento akcií i belgická vláda.⁴⁹

Mezi lety 1920–1940 došlo k růstu prosperity kolonie,⁵⁰ tento ekonomický růst podnítil imigraci z Belgie, od konce války do roku 1958 se počet Belgičanů v Kongu zvýšil na stotřináct tisíc.⁵¹ Postupně se také měnil vztah k domorodým pracovníkům – společnosti v Kongu pomalu přecházely od nucených prací k péči o pracovníky.⁵² Na druhou stranu se i v Kongu začal objevovat příznak typický pro většinu afrických kolonií – rychle se zvětšoval rozdíl v životní úrovni přistěhovalců a domorodého obyvatelstva. V Belgickém Kongu byl však tento rozdíl větší díky belgickému paternalismu. Odhlédnuto od postupného zlepšování pracovních podmínek však Konžané nadále neměli žádná politická práva, právo vlastnit půdu nebo svobodně cestovat. Ve městě po určité večerní hodině nesměli vycházet a na venkově často přetrvávala praxe nucené práce. Kongo koncem 50. let postrádalo jakoukoli domorodou ekonomickou a politickou elitu.⁵³

Podle zprávy o vývoji v Kongu vypracované na ministerstvu zahraničních věcí v roce 1956,⁵⁴ bylo Kongo hodnoceno jako nesourodý celek s mnoha kmeny, hovořícími různými jazyky. Nejvyvinutější bylo podle zprávy obyvatelstvo v Léopoldville, kde vzniklo i první domorodé ochotnické divadlo a existoval tam i jeden domorodý skladatel divadelních her a jeden básník. Ve venkovských oblastech byla úroveň velmi nízká a domorodci žili v zajetí pověr. Co se týká žen, ty dosud neměly přístup do škol ani nepracovaly mimo domov, ale v té době již vznikla první rodinná škola pro domorodé dívky. Zpráva v závěru doporučovala přes konzulát v Léopoldville nadále vývoj sledovat.

---

⁴⁹ HRBEK, Ivan a kol.: *Dějiny Afriky*, kniha 2, Praha, 1966, str. 519. Právě tato účast mezinárodního kapitálu na ekonomice Konga, byla jednou z příčin vyhocení situace po vyhlášení nezávislosti. Zahraniční firmy se v této chaotické situaci obávaly o svůj majetek.

⁵⁰ NDAYWEL é NZIEM, Isidore: *Histoire générale du Congo: de l'héritage ancien á la république démocratique*, Bruxelles, 1998, str. 368.

⁵¹ NZONGOLA-NTALAJA, Georges: *The Congo: From Leopold to Cabila. A People's History*, New York, 2002, str. 64.

⁵² Podle Marca Ferra to však spíše souviselo s ochranou lidského kapitálu. FERRO, Marc: *Dějiny kolonizací. Od dobývání po nezávislost 13-20. století*, Praha, 2007, str. 418.

⁵³ Vývoj konžské společnosti skrze dokumentární fotografie zobrazující každodenní život zpracovala: CORNET, Anne: *Congo Belgique: entre propagande et réalité: 1955–1965*, Bruxelles, 2010.

⁵⁴ AMZV, GS-O 1945–1964, k. 1, bez čj. Záznam o rozhovoru s vedoucím konžského informačního střediska ze dne 2. 5. 1956.

1. 2 Vznik politických stran

Roku 1955 zveřejnil profesor antverpské univerzity A. J. van Bilsen návrh plánu, jak spravovat Kongo, nazvaný „*Třicetiletý plán pro politickou emancipaci Belgické Afriky*“, ve kterém ostře kritizoval Brusel, že ve skutečnosti vlastně ani nepočítá s případnými emancipačními snahami v kolonii, protože nevychoval žádnou politickou elitu z místních obyvatel, která by se odpovědně stavěla k případné vlastní samostatnosti.⁵⁵ Bilsenův plán, rozvržený na třicet let, současně navrhoval reformy, které by měli Belgičané zavést, aby předešli případným nepokojům a kolonii politicky pozvedli.⁵⁶ Tento návrh nebyl nikdy přijat belgickou vládou, ale zaujal malou skupinu vzdělaných Konžanů. V lednu 1956 sepsal Joseph Ileo⁵⁷ první domorodý manifest, který zavrhoval belgickou nadvládu.⁵⁸

Již v roce 1950 však došlo k založení původně kulturního uskupení (ta jediná Belgičané povolovali) ABAKO,⁵⁹ které bylo hlavní etnicko-náboženskou organizací sdružující kmeny Bakongo. Hnutí soustředilo pozornost na minulou velkolepost Konžského království, které chtělo obnovit v oblasti Dolního Konga (území kolem hlavního města Léopoldville) jako Republiku Střední Konga (République du Kongo Central). V roce 1954⁶⁰ se dostal do čela ABAKA Joseph Kasavubu,⁶¹ pod jehož vedením se ABAKO rychle radikalizovalo, a stalo se tak prvním a nejdůležitějším konžským hnutím.

---

⁵⁵ GONDOLA, Didier: *The History of Congo*, Connecticut, 2002, str. 106, dostupné na https://books.google.cz/books?id=QY82GNGpcDgC&printsec=frontcover&dq=didier+gondola&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwjevbnB1_DLAhWzbZoKHbA5BuYQ6AEIHzAA#v=onepage&q=didier%20gondola&f=false.

⁵⁶ NDAYWEL é NZIEM, Isidore: *Histoire générale du Congo: de l'héritage ancien à la république démocratique*, Bruxelles, 1998, str. 511; MERLIER, Michel: *Le Congo de la colonisation belge à l'indépendance*, Paris, 1962, str. 254.

⁵⁷ Joseph Iléo (1921–1994), konžský politik, v roce 1958 byl jedním ze zakladatelů Mouvement National Congolaise (MNC), po rozštěpení MNC v roce 1959 se přidal k odnoži MNC pod vedením Alberta Kalonjiho (MNC-K). Po odvolání Patrice Lumumby, zastával od 5. 9. do 20. 9. 1960 post předsedy vlády, znovu premiérem 9. 2. 1961–2. 8. 1961.

⁵⁸ Le manifest de Conscience Africaine (Svědomyí Afriky) v podstatě požadoval pouze větší spolupráci s Belgičany na postupném osamostatňování kolonie směrem k samosprávě. NDAYWEL é NZIEM, Isidore: *Histoire générale du Congo: de l'héritage ancien à la république démocratique*, Bruxelles, 1998, str. 514; MERLIER, Michel: *Le Congo de la colonisation belge à l'indépendance*, Paris, 1962, str. 256.

⁵⁹ ABAKO – Association des Bakongo pour l'unification, la conservation et l'expansion de la langue Kikongo, později přejmenováno na Alliance des Bakongo. GANSHOF VAN DER MEERSCH, Walter-Jean: *Fin de la souverainete belge au Congo*, Bruxelles, 1963, str. 76.

⁶⁰ *Tamtéž*, str. 77; NDAYWEL é NZIEM, Isidore: *Histoire générale du Congo: de l'héritage ancien à la république démocratique*, Bruxelles, 1998, str. 466.

⁶¹ Josep Kasavubu, též Kasa-Vubu (1910–1969) první prezident nezávislé Republiky Konga (1960–1965), studoval teologii a filozofii v katolickém semináři. Brzy po vyhlášení nezávislosti se objevily rozpory mezi konzervativním Kasavubu a nacionalistickým premiérem Lumumbou. Zatímco Lumumba byl zastáncem silné

Československému konzulátu v Léopoldville předala strana ABAKO v září 1958 dva telegramy stejného znění se žádostí o zaslání jednak do Prahy, a jednak do Moskvy (telegram byl adresován sovětskému vůdci Nikitovi Chruščovovi). „Vzhledem k tomu, že domorodci nikdy nelíčí události přesně, přešetřil jsem v mezích možností obsah telegramu...“ informoval ústředí konzul Virius. Domorodci si v telegramu N. Chruščovovi stěžovali na „těžké terorizování a nehumánní věznění“ ze strany belgické koloniální správy.⁶² Zástupci ABAKO byli skutečně uvězněni, ale krátce na to propuštěni. Uvěznění byli za rozšiřování letáků proti koloniální správě, šíření výhružných dopisů adresovaných vedoucím belgickým osobnostem a domorodcům, pracujících pro Belgičany.

Byli to právě představitelé ABAKO, kteří se obrátili v prosinci roku 1958 na československý konzulát v Léopoldville s překvapivým dotazem, zda by konzulát doporučil zveřejnění prohlášení týkající se jednostranného vyhlášení samostatného Konga a jakou pomoc by mohla strana ABAKO od ČSR očekávat ve svém boji.⁶³ Dotaz tohoto druhu vzbudil spíše rozpaky, a konzul Josef Virius zaslal text prohlášení a další dva doplňující dokumenty do Prahy ke konzultaci, jak má dále postupovat. V podrobné zprávě sděloval, že hnutí ABAKO má značnou podporu obyvatel dolního Konga a zejména v Léopoldville, kde v obecních volbách v prosinci 1957 získalo podle Viriuse sedmdesát sedm procent všech hlasů. Tyto volby byly prvními volbami v historii Belgického Konga.⁶⁴

První dokument obsahoval požadavek okamžité nezávislosti a odchodu Belgičanů a poukazyval na národnostní politiku SSSR, kde podle Konžanů neexistuje diskriminace. V provolání se dále uváděla zajímavá informace, že po odchodu Belgičanů neuzavře „Unie středoafričtých států“ (myšlena Republika střední Konga, kterou chtělo ABAKO vytvořit v oblasti kolem Léopoldville) smlouvy se Západem, ale se Sovětským svazem. V dokumentu se dále uvádělo složení ústřední vlády, kterým ABAKO demonstrovalo Belgičanům, že má

---

centrální vlády, Kasavubu preferoval decentralizovanou formu vlády, která by dala více autonomních pravomocí provinciím v rámci federálního systému.

⁶² AMZV, TO-T Kongo 1945–1959, k. 1, ob. 2, čj. 123.832/58, letecký dopis z Léopoldville ze dne 20. 9. 1958.

⁶³ AMZV, zprávy ZÚ, Politická zpráva č. 112, Letecký dopis z Léopoldville z 28. 12. 1958. ABAKO usiluje o nezávislost Dolního Konga, č. j. 026.265/58.

⁶⁴ Volby se konaly ve městech Léopoldville, Elisabethville a Jadotville; NZONGOLA-NTALAJA, Georges: *The Congo: From Leopold to Cabila. A People's History*, New York, 2002, str. 85.

dostatek osobností, jež mají kvalifikaci pro ministerské funkce. Třetí dokument pak stanovil vlastní taktiku, jakou má být samostatnosti dosaženo.⁶⁵

Podle zprávy konzula Viriuse, společným rysem všech dokumentů byla až nápadná jednoduchost (naivita), s jakou si ABAKO představovalo vedení boje za nezávislost Belgického Konga. Aby poukázal na nejednotnost domorodé politické scény, zaslal konzulát do Prahy brzy další zprávu,⁶⁶ která obsahovala prohlášení zástupců Východní provincie, kteří nesouhlasili s postojem ABAKO, které požadovalo nezávislost a svobodu pouze pro Bakongo (obyvatele Dolního Konga). Hlavním rysem prohlášení zástupců Východní provincie byly autonomistické tendence a spolupráce Belgií. S tímto prohlášením souhlasily také provincie Kivu a Kasai, zatímco Katanga a Rovníková provincie se k věci nevyjadřovaly. „*V postoji Východní provincie se zračí značné kmenové rozdíly a nejednotnost hnutí za národní osvobození, jež se v Kongu projevuje.*“⁶⁷ Postoj MZV byl tedy více než opatrný, československý konzulát dostal z Prahy instrukce, aby nedával přímé odpovědi na dotazy, protože zasahování by mohlo být kvalifikováno jako vměšování do vnitřních záležitostí Belgického Konga. Ve styku s ABAKO měl konzul uvádět... „*že ČSR s pozorností a sympatiemi sleduje boj národů za osvobození, jež podporuje zejména na půdě mezinárodních organizací a přímou spoluprací se zeměmi, které nezávislosti již dosáhly.*“⁶⁸

Československo od roku 1959 pozorně sledovalo politický vývoj v Belgickém Kongu, zejména s ohledem na rychle se zvyšující počet politických stran. V nepřehledné situaci nebylo snadné se orientovat, konzulát se snažil vyhodnocovat strany podle důležitosti, ale jak upozorňoval v přehledu politických stran „...*každý měsíc vznikají a zanikají nové strany a nová sdružení.*“⁶⁹ Jako nejsilnější a nejlivnější sdružení konzulát vyhodnotil hnutí ABAKO. Pro zajímavost dále konzulát uváděl „...*že president M. N. C. (Mouvement National Congolais) byl svého času stíhán pro zpronevěru poměrně velké částky peněz,*⁷⁰ *nebyl však souzen. Nyní byl propuštěn ze zaměstnání z pivovaru Dolního Konga, protože na sjezdu*

⁶⁵ AMZV, zprávy ZÚ, Politická zpráva č. 112, Letecký dopis z Léopoldville z 28. 12. 1958. ABAKO usiluje o nezávislost Dolního Konga, č. j. 026.265/58.

⁶⁶ AMZV, zprávy ZÚ, Léopoldville 1958, Politická zpráva, čj. 130.984/58.

⁶⁷ AMZV, zprávy ZÚ, Léopoldville 1958, Politická zpráva, čj. 130.984/58.

⁶⁸ AMZV, zprávy ZÚ, Politická zpráva č. 112 z 28. 12. 1957. ABAKO usiluje o nezávislost Dolního Konga, čj. 026.265/58. Ke zprávě připsána rukou psaná odpověď pro konzulát v Léopoldville.

⁶⁹ AMZV, TO-T Kongo 1945–1959, k. 1, ob. 2, čj. 105760, dopis z Léopoldville z 25. 2. 1959.

⁷⁰ Lumumba měl odcizit částku 126 000 belgických franků. Informaci potvrzuje i Lumumbův přítel, novinář Serge Michel, ale bylo to prý „pro věc konžského lidu.“ MICHEL, Serge: *Lumumba, můj bratr*, Praha, 1962, str. 109.

v Akkře⁷¹ žádal nezávislost Belgického Konga a ne vnitřní autonomii, jak před odjezdem slíbil.“⁷² V archivních dokumentech se jedná zřejmě o první zmínku o Patrici Lumumbovi,⁷³ zakladateli MNC. Lumumba založil Mouvement National Congolais (Národní konžské hnutí) dne 10. října 1958 v Léopoldville⁷⁴ spolu s Cyrilem Adoulou⁷⁵ a Josephem Ileou.⁷⁶ MNC se od počátku profilovala jako národní strana, sdružující členy z různých politických prostředí a usilující o nezávislost Belgického Konga. V červenci 1959 došla belgická správa a katolická církev k názoru, že Lumumba zachází příliš daleko v politice osvobození Belgického Konga a pokusily se s pomocí členů ÚV MNC Adouly a Ilea o sezazení Lumumby.⁷⁷ Manévr se však nezdařil, Lumumba zůstal předsedou a hnutí se rozštěpilo.⁷⁸ MNC zřejmě zpočátku shánělo finanční podporu na všech stranách. Od Sékou Tourého⁷⁹ mělo obdržet jeden milion franků, finanční pomoc mu přislíbilo sdružení belgických usedlíků, o finanční pomoc byl požádán i československý konzul a hnutí se chtělo obrátit i na USA.⁸⁰

Mezi strany, které hrály významnější roli v jednotlivých provinciích, pak patřila CERIA (Centre de regroupement africain), kterou v srpnu 1958 v provincii Kivu založil Anicet

---

⁷¹ Z iniciativy ghanského ministerského předsedy Kwame Nkrumaha se sešla ve dnech 15. – 22. dubna 1958 v Akkře konference představitelů samostatných afrických států. V návaznosti na první konferenci byla svolána další na 8. – 13. prosince 1958, které se zúčastnilo více než 100 delegátů z 28. afrických zemí. Patrice Lumumba na této první panafrické konferenci přednesl projev, žádající nezávislost Belgického Konga a byl zvolen stálým členem výboru konference. V rámci Výboru sovětsko-afroasijské solidarity měl na konferenci pozorovatele Sovětský svaz. JANKOVEC, Miloslav (ed.): *Dokumenty k národně osvobozenkému hnutí*, 1. díl, Praha, 1963, str. 465-470.

⁷² AMZV, TO-T Kongo 1945–1959, k. 1, ob. 2, čj. 104005, dopis z Léopoldville ze dne 10. 2. 1959.

⁷³ Patrice Emery Lumumba (1925–1961) 1. 7. – 5. 9. 1960 první premiér nezávislé Republiky Kongo. Zprvu pracoval jako poštovní úředník, od roku 1959 jako profesionální politik. 5. září 1960 byl odvolán prezidentem Kasavubem, uvězněn a pravděpodobně 18. ledna 1961 zavražděn v Katanze. GANSHOF VAN DER MEERSCH, Walter-Jean: *Fin de la souverainete belge au Congo*, Bruxelles, 1963, str. 102-103.

⁷⁴ GANSHOF VAN DER MEERSCH, Walter-Jean: *Fin de la souverainete belge au Congo*, Bruxelles, 1963, str. 99-101.

⁷⁵ Cyrille Adoula (1921–1978), konžský politik, premiér 2. 8. 1961–30. 6. 1964, umírněný politik schopný dělat kompromisy.

⁷⁶ ZEILIG, Leo: *Lumumba: Africa's Lost Leader*, 2. vydání, London, 2015, str. 64, dostupné na <https://books.google.cz/books?id=YPwoQEACAAJ&dq=leo+zeilig&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwiVpbGE2PDLAhXCKJoKHUFuFmQ6AEIOTAD>.

⁷⁷ Charakteristická pro všechna politická hnutí byla nejednotnost a neshody mezi politickou elitou, které po vyhlášení nezávislosti vyústily v těžkou politickou krizi.

⁷⁸ 16. 7. 1959 vznikla v provincii Kasai frakce známá jako MNC-K pod vedením Alberta Kalonjiho Ditungy (1929–2015), konžský politik, proslavil se vyhlášením nezávislé důlní provincie Kasai dne 8. srpna 1960, kde po nějaký čas vládl jako král Albert I.

⁷⁹ Ahmed Sékou Touré (1922–1984) první prezident nezávislé Guineje v letech 1958–1984.

⁸⁰ AMZV, TO-T Kongo 1945–1959, k. 1, ob. 2, čj. 121.485/59-4, Letecký dopis z Léopoldville ze dne 25. 8. 1959.

Kashamura.⁸¹ Dne 4. října 1958 založil Moise Tschombe⁸² v Elizabethville v Katanze na kmenovém základě stranu CONAKAT (La Confédération des associations tribales du Catanga) a v prosinci 1959 vznikla v Katanze další strana pod vedením Jasona Sendwé⁸³ sdružující příslušníky kmene Balubů – BALUBAKAT (Association générale des Baluba du Catanga). V provincii Léopoldville pak působila vedle ABAKO strana PSA (Parti Solidaire Africain) Antoine Gizengy,⁸⁴ v provincii Equateur vznikla strana PUNA Jeana Bolikango⁸⁵ a UNIMO Justina Bomboko.⁸⁶

1. 3 Cesta k nezávislosti 1958–1960

Od roku 1958 začalo doházet k větší radikalizaci domorodého emancipačního hnutí. Zvláště hnutí ABAKO začalo intenzivně žádat politická práva a posléze i autonomii a samostatnost.⁸⁷ Belgická administrativa zprvu pokládala hnutí ABAKO za neškodné a nerozhodla se hned proti němu zakročit. Na letním zasedání Rady vlády Belgického Konga se domorodí zástupci poprvé odvážili žádat přiznání politických a lidských práv a razili poprvé oficiálně svůj

---

⁸¹ Anicet Kashamura, nar. 1928, konžský politik, přítel Patrice Lumumby, 30. 6.–5. 9. 1960 ministr informací ve vládě P. Lumumby a člen Gizengovy vlády ve Stanleyville. V roce 1966 vydal knihu vzpomínek *Lumumba aux colonels*.

⁸² Moise Kapenda Tshombé (1919–1969), konžský politik, jeho strana Conakat podporovala nezávislé federální Kongo, 11. 7. 1960 vyhlásil odtržení provincie Katangy, 1964–1965 premiérem v koaliční vládě. GANSHOF VAN DER MEERSCH, Walter-Jean: *Fin de la souverainete belge au Congo*, Bruxelles, 1963, str. 87.

⁸³ Jason Sendwé, předseda strany Balubakat, která na etnickém základě sdružovala příslušníky kmene Luba. Ozbrojené milice Balubakat bojovaly od srpna 1960 do ledna 1961 v Katanze proti jednotkám Gendarmerie, založených Tshombem. GANSHOF VAN DER MEERSCH, Walter-Jean: *Fin de la souverainete belge au Congo*, Bruxelles, 1963, str. 82.

⁸⁴ Antoine Gizenga, nar. 1925, konžský politik. Po získání nezávislosti působil jako místopředseda vlády (1960, 1961–62), předseda vlády 1960–61. Po smrti P. Lumumby ustanovil ve Stanleyville povstaleckou vládu, která byla podporována státy sovětského bloku.

⁸⁵ Jean Bolikango býval mentorem Josepha Kasavubu v ABAKO, než založil vlastní stranu. Neúspěšně kandidoval na předsedu ABAKO.

⁸⁶ Justin-Marie Bomboko Lokumba Is Elenge (1928–2014), konžský politik, ministr zahraničních věcí 1960–1963, 1965–1969, a 1981. Premiérem 4. 10. 1960–9. 2. 1961. Zaujímal probelgický postoj. NDAYWEL é Nziem, Isidore: *Histoire générale du Congo: de l'héritage ancien á la république démocratique*, Bruxelles, 1998, str. 527-530.

⁸⁷ GONDOLA, Didier: *The History of Congo*, Connecticut, 2002, str. 112.

požadavek autonomie. Celkové situaci neprospívalo ani zhoršení hospodářské situace v kolonii a zvýšení nezaměstnanosti ve všech regionech Belgického Konga.⁸⁸

Koloniální správa začala postupně ztrácet kontrolu nad domorodým obyvatelstvem a Belgie se rozhodla vyslat do kolonie pracovní skupinu, která měla zjistit, co vlastně domorodci chtějí. Komise došla k závěru, že domorodci nežadají nezávislost, že chtějí jen zlepšení situace, lidštvější zacházení ze strany úřadů a odbourání diskriminace. I když pracovní skupina situaci celkem dobře vystihla, Belgičané nepodnikli potřebná opatření. Na konci roku 1958 byla politická situace již velmi napjatá, domorodci se snažili uplatňovat své nároky na vnitřní autonomii, ABAKO v tuto chvíli již na nezávislost.⁸⁹

Nepříznivá byla i situace československého konzulátu v Léopoldville, kterému koloniální správa zakázala rozšiřovat politickou a kulturní literaturu a neudělila víza československým obchodním delegátům. Belgie opět začala zvažovat zrušení československého konzulátu jako jediného komunistického státu ve střední Africe.⁹⁰

Komplikovaná politická situace dále eskalovala počátkem ledna 1959. Dne 4. ledna 1959 Brusel zakázal shromáždění strany ABAKO v Léopoldville, což vyvolalo dvoudenní střety s policií a došlo i ke střetům mezi Evropany a domorodou populací. Nepokoje si vyžádaly řadu obětí.⁹¹ Bilance událostí podle konzula Viriuse byla 100 mrtvých, 500 zraněných a 300 zatčených.⁹² Mezi zatčenými bylo i 13 čelných představitelů ABAKO, které bylo rozpuštěno. Z Belgie přiletěly vojenské posily a byla vytvořena parlamentní vyšetřovací komise. Virius později zaslal do Prahy i oficiální úřední zprávu belgické koloniální správy o událostech, která však uvádí výrazně nižší počty mrtvých a zraněných.⁹³

Situace v Belgickém Kongu byla všeobecně považována za vážnou. Belgický král se ještě před přednesením vládního prohlášení obrátil výzvou v rozhlase na obyvatele v metropoli i v kolonii.⁹⁴ Brusel nejprve nabídl jen uspořádání voleb na prosinec 1959, nepokoje však

---

⁸⁸ AMZV, TO-T Kongo 1945–1959, k. 1, ob. 2, Řádná politická zpráva za rok 1958, čj. 033456/59.10, nedatováno.

⁸⁹ *Tamtéž.*

⁹⁰ *Tamtéž.*

⁹¹ NZONGOLA-NTALAJA, Georges: *The Congo: From Leopold to Cabila. A People's History*, New York, 2002, str. 54.

⁹² AMZV, TO-T Kongo 1945–1959, k. 1, čj. 101.348/59, telegram z Léopoldville ze dne 14. 1. 1959.

⁹³ AMZV, TO-T Kongo 1945–1959, Informace o událostech v Belgickém Kongu a dalším vývoji, čj. 101.061/1959.

⁹⁴ AMZV, ZÚ Brusel 1959, čj. 478-MK, telegram z Bruselu ze dne 13. 1. 1959.

pokračovaly⁹⁵ a Belgičané museli vydat prohlášení s příslibem konžské samosprávy a následné nezávislosti. Toto prohlášení však neobsahovala žádné konkrétní datum,⁹⁶ pouze sliby a nejasné perspektivy.

Z dokumentů vyplývá, že Československo i Sovětský svaz již v této době poskytovaly konžskému hnutí určitou formu podpory, vzhledem k vývoji v zemi se však nechtěly dostat do přímé konfrontace s belgickou vládou. V únoru 1959 zaslal Josef Virius do Prahy zprávu, že se mezi Belgičany důvěrně hovoří o tom, že v domorodé čtvrti byly nalezeny zbraně – prý československého původu.⁹⁷ V březnu pak následovala zpráva, ve které Virius sděloval, že ho kontaktoval zahraniční výbor ABAKO, a požádal jej o předání díků SSSR za jeho pomoc v podobě rádiového vysílání během výše zmíněných nepokojů.⁹⁸

Belgické obchodní a finanční kruhy, které měly své zájmy v Kongu, se zprvu nedomnívaly, že by o ně mohly přijít. Panovalo přesvědčení, že se Konžané bez vzdělání a politické praxe budou muset ve všem nadále spolehnout na Belgičany. Konžští politici se však i nadále snažili vést domorodé obyvatelstvo k odporu proti belgické nadvládě. V následujících měsících prudce vzrostl počet nově zakládaných stran. Konzulát v Léopoldvillu pravidelně informoval o nově zakládaných stranách, zároveň však přikládal vesměs skeptické komentáře, týkající se roztržitého a nepochopení významu osvobozenického hnutí. Většina politických uskupení ztroskotávala na nezájmu veřejnosti, malém počtu členů a mnohdy tyto strany nevyvíjely žádnou činnost.⁹⁹ Často se stávalo, že konzulát zaslal do Prahy stanovy nově vzniklé strany, aby vzápětí zaslal informaci, že tato strana již neexistuje.¹⁰⁰

V květnu 1959 byl svolán do Lauabourgu sjezd domorodých politických stran. Sjezd byl svolán stranou Union Congolaise. *„Účast na sjezdu však byla nevelká, jednak pro nedostatek zájmu domorodců o opravdovou politickou práci, jejich přílišný oportunismus, i strach před*

---

⁹⁵ AMZV, TO-T Kongo 1945–1959, k. 1, čj. 016.418, telegram z Léopoldville ze dne 8. 1. 1959. Virius uváděl, že hnutí v Léopoldville bylo potlačeno, ale připravuje se opět na 13. ledna. Bouře probíhaly v několika dalších městech.

⁹⁶ STAMBERGER, Walter: *Kongo 1960*, Praha, 1960, str. 31.

⁹⁷ AMZV, TO-T Kongo 1945–1959, k. 1, ob. 10, čj. 105.042/59, letecký dopis z Léopoldville ze dne 10. 2. 1959.

⁹⁸ AMZV, TO-T Kongo 1945–1959, k. 1, ob. 10, čj. 107.242/59, letecký dopis z Léopoldville ze dne 13. 3. 1959. Na dokumentu je rukou připsáno: k informování sovětským soudruhům a poděkování předáno.

⁹⁹ AMZV, TO-T Kongo 1945–1959, Politické zprávy, čj.334/dův.59, Léopoldville dne 17. 9. 1959.

¹⁰⁰ AMZV, TO-T Kongo 1945–1959, k. 1, ob. 2, čj. 1.128 PT, letecký dopis z Léopoldville ze dne 23. 1. 1959.

represáliemi.“¹⁰¹ Na sjezdu byl opět zdůrazněn požadavek nezávislosti. Belgické úřady použily zastráňovací opatření: osobní kontroly příjezdějících delegátů a rozestavení vojska v ulicích Luluabourgu po dobu trvání sjezdu.

Po již zmíněných krvavých nepokojích z počátku ledna 1959, se začali na zastupitelský úřad v Léopoldville obracet jednotlivci z řad obyvatel i některé pokrokové organizace se žádostmi o radu, materiální pomoc a školení odborníků v ČSR. Vyhovět těmto požadavkům bylo často velmi obtížné, žádosti byly nepřesně formulovány, nedostatečně doloženy a mnohdy zcela nereálné. Prověřit žádosti a získat potřebné údaje o žadatelích bylo rovněž velmi nesnadné a většinou zcela nemožné. K těmto okolnostem bylo proto třeba přihlížet při zvažování otázky poskytování pomoci konžskému emancipačnímu hnutí. Například počátkem srpna 1959 požádali představitelé strany ABAKO o vyškolení několika svých příslušníků v různých oborech, zejména v soudnictví, stavebnictví a v organizaci státní správy. Tomuto požadavku československá strana vyhověla. Když však měli konžští žadatelé přijet, ukázalo se, že nejde o zájemce o školení, ale o politické činitele konžského národně osvobozenického hnutí, kteří měli v úmyslu jednat v Praze, případně i v Moskvě, o vytvoření exilové konžské vlády. Vzhledem k okolnostem byla tato žádost konžských činitelů zamítnuta.¹⁰²

V druhé polovině roku 1959 to byl zejména Patrice Lumumba, který vytrvale naléhal na belgickou vládu, aby se konkrétněji vyjádřila k udělení nezávislosti. V říjnu 1959 zorganizoval ve Stanleyville shromáždění své strany MNC, po kterém následovaly střety s belgickou policií. Lumumba byl zatčen a v lednu 1960 odsouzen na 6 měsíců do vězení.¹⁰³ Po celém Kongu se začaly šířit nepokoje, v prosinci 1959 přijel do Konga belgický král a snažil se uklidnit situaci.

Na základě jeho jednání s představiteli konžského hnutí se ve dnech od 20. ledna do 20. února 1960 konala v Bruselu konference u kulatého stolu. Konžská delegace měla na konferenci 43 členů – zástupců největších konžských stran. Dne 27. ledna se k ní připojil i Patrice Lumumba, který byl propuštěný z vězení na nátlak konžských delegátů, kteří bez jeho přítomnosti odmítli jednat.¹⁰⁴ Na konferenci byl dohodnut termín svobodných voleb na

¹⁰¹ AMZV, TO-T Kongo 1945–1959, k. 1, ob. 2, čj. 113.078859, letecký dopis z Léopoldville ze dne 5. 5. 1959. Konzul Josef Virius se trvale vyjadřoval k domorodým stranám střízlivě a skepticky.

¹⁰² AMZV, TO-T Kongo 1960–1965, k. 1, čj. 0250212/60, Výhledový plán styků mezi ČSR a Belgickým Kongem pro zasedání kolegia MZV z 13. 5. 1960.

¹⁰³ NDAYWEL É NZIEM, Isidore: *Histoire générale du Congo: de l' héritage ancien à la république démocratique*. str. 545; DUMONT, Georges-Henri: *La Table ronde belgo-congolaise* (janvier-février 1960) Paris, 1961, str. 23.

¹⁰⁴ GANSHOF van der MEERSCH, Walter-Jean: *Fin de la souverainete belge au Congo*, Bruxelles, 1963, str. 161.

23. května 1960. Z výsledků voleb pak měla vzejít nová zákonná konžská vláda. Nezávislost Konga měla být vyhlášena 30. června 1960.¹⁰⁵

Ganshof van der Meersch, který byl pro toto přechodné období jmenován ministrem pro africké záležitosti,¹⁰⁶ měl zároveň dohlížet na správný průběh voleb. Neměl lehkou pozici, neboť jak Patrice Lumumba tak Joseph Kasavubu mu nedůvěřovali a domnívali se, že Belgičané prostřednictvím voleb chtějí vytvořit jen loutkovou vládu.¹⁰⁷ Ve volbách zvítězila Lumumbova strana MNC¹⁰⁸ a 23. června byla ustanovena koaliční vláda v čele s Patricem Lumumbou jako premiérem, předsedou senátu se stal Joseph Ileo. Dne 30. června 1960 vznikla svobodná Republika Kongo, jejímž prezidentem byl zvolen Joseph Kasavubu, který zemi vedl až do roku 1965.¹⁰⁹

---

¹⁰⁵ GANSHOF van der MEERSCH, Walter-Jean: *Fin de la souverainete belge au Congo*, Bruxelles, 1963, str. 68.

¹⁰⁶ Tuto funkci zastával od 16. 5. do 20. 7. 1960.

¹⁰⁷ GANSHOF van der MEERSCH, Walter-Jean: *Fin de la souverainete belge au Congo*, Bruxelles, 1963, str. 69.

¹⁰⁸ MNC ve volbách zvítězilo díky koalici s nacionalistickými stranami. Jednalo se o Gizengovu PSA, Kashamurovu Cereu a Balubakat Jasona Sendwého. NZONGOLA-NTALAJA, Georges: *The Congo: From Leopold to Cabila. A People's History*, New York, 2002, str. 94.

¹⁰⁹ STAMBERGER, Walter: *Kongo 1960*, Praha, 1960, str. 42.

2 Předpoklady československé politiky vůči Belgickému Kongu do roku 1960

2. 1 Československá diplomatická mise v Belgickém Kongu

V souvislosti s prvními projevy boje za nezávislost v Africe se začal o Afriku více zajímat i tehdejší nejvyšší představitel Sovětského svazu Nikita Chruščov. O černém kontinentu sice mnoho nevěděl, ale plamenné antiimperialistické projevy první generace afrických postkoloniálních představitelů na něj udělaly příznivý dojem. V březnu roku 1957 mohl sovětský vůdce konstatovat: „*Národy Afriky začínají процítат.*“¹¹⁰

Afrika v té době však nebyla dominantním tématem v sovětské zahraniční politice. Teprve v létě roku 1960, kdy se Chruščov rozhodl zúčastnit se příštího zasedání OSN, aby zde přivítal přijetí šestnácti afrických států, které právě získaly nezávislost, vytvořila 1. hlavní správa – na příkaz předsedy KGB Alexandra Šeljepina – oddělení se specializací na subsaharskou Afriku.¹¹¹ Zdá se tedy, že absence kontaktů Sovětského svazu v subsaharské Africe byla jedním z důvodů, proč se Československo od poloviny 50. let začalo aktivněji angažovat v Belgickém Kongu.

V Československu totiž již od dob první republiky existovaly hospodářské vztahy s Belgickým Kongem. V roce 1929 byl v Léopoldville, hlavním městě Belgického Konga otevřen honorární konzulát, který fungoval až do roku 1939.¹¹² Ekonomické důležitosti Konga si bylo ministerstvo zahraničí dobře vědomo, právě proto požádal československý velvyslanec v Bruselu o vytipování vhodného kandidáta na honorárního konzula v Léopoldville, kde v té době žilo několik československých občanů, a fungovaly konzuláty dalších zemí.¹¹³

Po roce 1948 se Československo společně s dalšími zeměmi socialistického bloku záhy zapojilo do intenzivní podpory levicových a následně osvobozeneckých hnutí, ale až do vyhlášení nezávislosti jednotlivých afrických států mu s výjimkou Léopoldville a Kapského

---

¹¹⁰ ANDREW, Christopher – MITROCHIN, Vasilij Nikitič: *Operace KGB a studená válka. Mitrochinův archiv II.*, Praha, 2008, str. 347.

¹¹¹ *Tamtéž*, str. 347.

¹¹² OLŠA, Jaroslav, jr.: *Českoslovenští diplomaté v černé Africe 1918–1955. Počátky budování sítě československých zastupitelských úřadů na jih od Sahary.* In: *Mezinárodní vztahy*, 2/2005, str. 93, 96.

¹¹³ V Belgickém Kongu měla v té době zastoupení Velká Británie, Itálie, Peru, Portugalsko, Švédsko, Francie, Nizozemsko a Norsko.

města chyběla efektivní přítomnost v této oblasti. Na původní kontakty, zpřetrhané druhou světovou válkou se nicméně podařilo navázat a dne 21. února 1948 začal pod vedením Zbyňka Roušara¹¹⁴ působit československý konzulát v Léopoldville. Konzulát sice zprvu pracoval v provizorních podmínkách, přesto se mu v poměrně krátké době podařilo rozšířit styky i do britských kolonií Gambie, Zlatého pobřeží, Nigérie a Sierra Leone, dále do Francouzské rovníkové Afriky a Kamerunu.¹¹⁵ Konzulát v Léopoldville byl pod stálým tlakem belgické vlády, která průběžně zvažovala jeho uzavření. Na přelomu let 1954–1955 byl konzulát Belgičany skutečně na několik týdnů uzavřen,¹¹⁶ koncem roku 1954 předal československý velvyslanec v Bruselu belgickému ministru zahraničních věcí Spaakovi protestní nótu a Belgičané přislíbili, že otázka československého konzulátu bude projednána na zasedání vlády.¹¹⁷ V Praze bylo uzavření konzulátu dáváno do souvislosti s nedávnou cestou ministra Spaaka do USA, kde byla pravděpodobně projednávána i otázka zastupitelských úřadů v Kongu.¹¹⁸

Jednání s belgickou vládou o jmenování konzula se táhla několik měsíců, českoslovenští diplomaté v Bruselu opakovaně jednali s tehdejší belgickým ministrem zahraničních věcí Paul-Henrim Spaakem¹¹⁹ přičemž odmítnutí exequatur¹²⁰ Josefu Viriusovi belgické úřady odůvodnily minimální aktivitou československého generálního konzulátu v Léopoldville a malým počtem československých státních příslušníků v Belgickém Kongu. Československá strana se v tomto diplomatickém sporu hodlala opřít o obchodní smlouvu, uzavřenou v roce 1925 mezi ČSR a Belgií.¹²¹ Brusel dal nakonec souhlas s nástupem nového konzula Josefa Viriuse, takže úřad byl opět otevřen v únoru 1955.¹²²

---

¹¹⁴ AMZV, f. Personální spisy, Roušar Zbyněk.

Zbyněk Roušar (1908–??)1946–1951 na MZV, 1947 pověřen vedením úřadu v Léopoldville, 1951 přeložen do ústředí, 1955 odsouzen na doživotí v procesu s bratry Mašíny, 1965 propuštěn, další informace nejsou známy.

¹¹⁵ AMZV, TO-T Kongo 1945–1959, k. 1, ob. 2, čj. 141186/49. Zpráva o možnosti přímého obchodu s Belgickým Kongem z 11. 11. 1949.

¹¹⁶ AMZV, Zprávy ZÚ, Brusel 1954, telegram ZÚ, čj. 140409, 16. 12. 1954.

¹¹⁷ AMZV, TO-T Kongo 1945–1959, k. 1, ob. 2, čj. 422392/54-ZEO.

¹¹⁸ AMZV, Zprávy ZÚ, Brusel 1954, čj. 422166, 2. 12. 1954.

¹¹⁹ AMZV, Zprávy ZÚ, Brusel 1955, telegram ZÚ, čj. 411029, 21. 5. 1955.

¹²⁰ Exequatur – povolení státu k výkonu činnosti vedoucího konzulátu cizího státu.

¹²¹ AMZV, TO-T Kongo 1945–1959, k. 1, ob. 2, čj. 421767/54-ZEO/1.

¹²² OLŠA, Jaroslav, jr.: *Českoslovenští diplomaté v černé Africe 1918–1955. Počátky budování sítě československých zastupitelských úřadů na jih od Sahary*. In: Mezinárodní vztahy, 2/2005, str. 100-101.

Nově jmenovaný konzul Josef Virius¹²³ se ukázal být velmi schopným diplomatem, který setrval ve své funkci až do roku 1960. Na základě zpráv zasílaných na MZV z konzulátu v Léopoldville, lze konstatovat, že po celou dobu svého působení v Kongu byl Virius velmi aktivní a to nejen v samotném Belgickém Kongu, ale snažil se získávat relevantní zprávy i z okolních zemí. Samotné zprávy jsou velmi obsáhlé a podrobné, a velmi přesně vystihují tehdejší realitu Belgického Konga. Virius například podával pravidelné zprávy nejen o svých společenských stycích, ale i o kontaktech své manželky¹²⁴ a pravidelně hlásil do Prahy „splnění plánu.“¹²⁵ Jeho zprávy jsou neocenitelným materiálem k tehdejším událostem.

O významu konzulátu vypovídá i to, že právě na československý konzulát v Léopoldville, který byl v té době jediným zastupitelským úřadem zemí sovětského bloku v Belgickém Kongu, se v druhé polovině 50. let a zejména po nepokojích v lednu 1959 začali obracet domorodí političtí představitelé s žádostmi o pomoc.¹²⁶ Konzulát se v této době stal významným strategickým bodem, který zprostředkoval předávání informací mezi konzulskými domorodými předáky a socialistickými zeměmi, a podílel se i na předávání zpráv Sovětskému svazu.¹²⁷ Československá angažovanost v Kongu byla sice určována sovětskou zahraniční politikou a podléhala sovětskému schválení, na druhou stranu byla role Československa velmi specifická a nepostrádala rysy samostatné koncepce. Ostatně sám Sovětský svaz, poté co realisticky vyhodnotil své možnosti, zcela pragmaticky dovolil Československu, vzhledem k jeho dlouhodobému zakotvení v regionu možnost větší iniciativy v zahraniční politice vůči Kongu.

Českoslovenští diplomaté v Africe udržovali kontakty s celou řadou „národně osvobozených skupin“, na druhou stranu však konkrétní případy svědčí o tom, že pomoc,

---

¹²³ AMZV, f. Personální spisy, Virius Josef.

Josef Virius (1920–1993), v letech 1954–1970 na MZV, 1954 II. tajemník v Belgii, 1955–1960 konzul v Belgickém Kongu, 1960 velvyslanec v Kongu, po roce 1970 emigroval do SRN.

¹²⁴ AMZV, TO-T Kongo 1945–1959, k. 1, ob. 2, čj. 350/dův/59, 30. 10. 1959. Paní Viriusová jako konzulova manželka vedla bohatý společenský život. Josef Virius ve svých depeších podrobně vypočítává zejména její setkání s představitelkami nejrůznějších místních spolků a manželkami jiných diplomatů.

¹²⁵ AMZV, TO-T Kongo 1945–1959, k. 1, ob. 2, čj. 10.867, letecký dopis z Léopoldville ze dne 20. 7. 1959.

¹²⁶ AMZV, TO-T Kongo 1945–1959, k. 1, ob. 2, čj. 123.832/58, letecký dopis z Léopoldville 20. 9. 1958. Součástí dopisu byl i telegram strany ABAKO pro Nikitu Chruščova, v němž ho informuje o zastrašování a terorizování domorodého obyvatelstva ze strany belgické koloniální správy. ABAKO bylo první hnutí, se kterým ČSR navázalo styky a které se intenzivně obracelo na československý konzulát v Léopoldville.

¹²⁷ AMZV, TO-T Kongo 1945–1959, k. 1, ob. 2, čj. 107.342, letecký dopis z 13. 3. 1959. Strana ABAKO v dopise děkuje SSSR za pomoc v podobě rozhlasového vysílání.

kteřou jim poskytovali, byla velmi opatrná a pragmatická.¹²⁸ V tomto smyslu vyznávají i zprávy zasílané do Prahy z Léopoldville a velmi často se jedná o mimořádně realistický popis domácí politické scény.

2. 2 Univerzita 17. listopadu

Od roku 1956 začal narůstat počet stipendií pro studium na vysokých školách v Československu pro mladé lidi ze zemí třetího světa. Koncem roku 1960 studovalo v Československu celkem 581 studentů z třetího světa, z toho 285 z Afriky.¹²⁹ V akademickém roce 1959/60 bylo na vysoké školy přijato 8 konžských stipendistů a bylo plánováno v příštím akademickém roce nabídnout dalších 15 stipendijních míst.¹³⁰

Rostoucí počet zahraničních studentů vedl 2. 5. 1961 k rozhodnutí politbyra¹³¹ ÚV KSČ o zřízení vysoké školy pro zahraniční studenty. Vládním usnesením č. 108/1961 Sb., byla s účinností od 1. 9. 1961 zřízena Univerzita 17. listopadu.¹³² Byla to ve skutečnosti třetí vysoká škola tohoto typu v komunistickém táboře (v Moskvě již existovala Univerzita Patrice Lumumby¹³³ a v Lipsku Univerzita Karla Marxe), „*kteřá se zaměřovala na výcvik specialistů a profesionálů v nově vytvářených státech.*“¹³⁴ Jak tvrdí Josef Kalvoda: „*Ačkoliv tato instituce školila velký počet odborníků a profesionálních revolucionářů, někteří studenti byli*

¹²⁸ SIEBER, Karel: *Český lev v Africe*. Přítomnost, 1/2004, str. 38-40.

¹²⁹ NA – A ÚV KSČ, f.02/2, sv. 306, ar. j. 389, schůze PB ÚV KSČ ze dne 2. 5. 1961.

¹³⁰ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, k. 1, ob. 10, čj. 025.212/60, Výhledový plán styků mezi ČSR a Belgickým Kongem z 13. 5. 1960.

¹³¹ Politické byro Ústředního výboru Komunistické strany Československa (ÚV KSČ). Nejvyšší orgán komunistické strany. Představoval její nejužší politické vedení. Tento orgán měl kolem deseti členů a přijímal nejdůležitější politická rozhodnutí. V KSČ fungovalo politbyro mezi lety 1954–1962. V jiných letech mělo název předsednictvo.

¹³² Sběrka zákonů Československé socialistické republiky, ročník 1961, částka 51; dále HOLEČKOVÁ, Marta Edith: *Univerzita 17. listopadu a její místo v československém vzdělávacím systému a společnosti*. In. *Možnosti a meze výzkumu dějin vysokého školství po roce 1945*, Sborník z konference, Hradec Králové, 2010, str. 25-27.

¹³³ Sovětská propaganda využila smrti P. Lumumby a N. S. Chruščov oznámil, že na jeho počest byla v Moskvě založena Univerzita přátelství národů Patrice Lumumby (1961), která bude poskytovat vysokoškolské vzdělání studentům z Afriky, Asie a Latinské Ameriky. První prorektor této univerzity a řada jejích lektorů byli důstojníci KGB, kteří mezi studenty verbovali agenty pro země třetího světa. Chruščov a ÚV KSSS pak schválili v létě roku 1961 novou, ambiciózní a agresivní celosvětovou strategii KGB, jež měla využívat národněosvobodeneckých hnutí v zemích třetího světa a zajistit východu výhodnější pozici v boji proti Západu; ANDREW, Christopher – MITROCHIN, Vasilij Nikitič: *Operace KGB a studená válka*, Praha, 2008, str. 352.

¹³⁴ KALVODA, Josef: *Role Československa v sovětské strategii*, Kladno, 1999, str. 240.

rozčarování (týkalo se to zejména studentů, kteří si částečně pobyt hradili sami) a odjeli na západní univerzity.“¹³⁵

První rok na univerzitě studovalo 1254 studentů ze 73 zemí a v následujících letech jejich počet vzrůstal. Univerzita, která sídlila na adrese Gorkého (dnes Senovážné) náměstí 26, měla k dispozici řadu školících středisek v Čechách a na Slovensku a byla rozdělena na tři fakulty: fakultu jazykové a odborné přípravy, kde studenti studovali češtinu¹³⁶ dále fakultu přírodovědeckou a technickou a na fakultu společenských věd.¹³⁷ Podle návrhu výhledového plánu styků mezi ČSSR a Republikou Kongo pro rok 1963, chtělo Československo nabídnout konžské vládě na Univerzitě 17. listopadu pro rok 1963-64 dalších 10 stipendijních míst.¹³⁸ Jak píše Josef Kalvoda: „*Indoktrinace zahraničních studentů, kteří studovali v Československu, nebyla tak efektní, jak režim doufal, nicméně určité procento absolventů rozmnožilo síly mezinárodního komunismu, buď propagací komunistických cílů ve své vlasti nebo spoluprací s československou zpravodajskou službou, či zpravodajskými službami ostatních zemí sovětského bloku.*“¹³⁹ Univerzita byla zrušena v roce 1974 a vzdělávání afrických, asijských a latinskoamerických studentů převzala Moskva.¹⁴⁰

2. 3 Další státní a vědecké instituce podílející se na vytváření politiky vůči Africe

K významné změně na ministerstvu zahraničních věcí došlo v roce 1956, kdy na schůzi politbyra ÚV KSČ vznikl první oficiální dokument, doporučující rozvíjet vztahy se zeměmi třetího světa.¹⁴¹ V letech 1953–1968 byl československým ministrem zahraničních věcí Václav David, jehož rezort byl ve všem podřízen jeho sovětskému protějšku – sovětskému

---

¹³⁵ KALVODA, Josef: *Role Československa v sovětské strategii*, Kladno, 1999, str. 240.

¹³⁶ SERRANO, Dely: *Mladí vpřed a staří na svá místa!*, časopis TOP 61/2002 Jednoty tlumočnicků a překladatelů, předneseno na Klubu kultury překladu dne 4. 12. 2001.

¹³⁷ NA, f. Univerzita 17. listopadu, 1961–1972, k. 4, ob. statut USL, inv. j. 162; dále *10 let University 17. listopadu*, Rektorát University 17. listopadu, Praha 1971, str. 5-10.

¹³⁸ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, k. 1, ob. 10, čj. 032.844/62-10 z 23. 12. 1962.

¹³⁹ KALVODA, Josef: *Role Československa v sovětské strategii*, Kladno, 1999, str. 305.

¹⁴⁰ HOLEČKOVÁ, Marta Edith: *Univerzita 17. listopadu a její místo v československém vzdělávacím systému a společnosti*, Hradec Králové, 2010, str. 33.

¹⁴¹ NA – A ÚV KSČ, f.02/2, sv. 119, ar. j. 145, bod 1, schůze PB ÚV KSČ ze dne 22. 10. 1956.

ministerstvu zahraničních věcí,¹⁴² se kterým MZV konzultovalo všechny své kroky.¹⁴³ Ministerstvo zahraničí navíc podléhalo mezinárodnímu oddělení ÚV KSČ, v jehož působnosti bylo vytváření podkladů pro vytváření a vyhodnocování zahraniční politiky a patřilo do kompetence jednoho z tajemníků sekretariátu ÚV KSČ.

Do roku 1959 náležela problematika Afriky na MZV pod afro-asijský odbor. V druhé polovině roku došlo k reorganizaci teritoriálních odborů a k 1. 11. 1959 vznikl samostatný africký teritoriální odbor číslo 10. Vznik samostatného afrického odboru byl motivován především nutností zpracování podkladů pro delegace, které byly zvány na oslavy vyhlášení nezávislosti nových afrických států.¹⁴⁴ V této době disponovalo Československo na africkém kontinentě již poměrně hustou sítí zastupitelských úřadů. Žádná jiná země sovětského bloku neměla na přelomu 50. a 60. let v Africe lepší diplomatické zastoupení než Československo, které se snažilo otevřít zastupitelský úřad všude, kde k tomu dala druhá strana souhlas. Do konce roku 1961 měla dokonce Praha v Africe více zastupitelských úřadů než Sovětský svaz.¹⁴⁵

Konzultace a koordinace zahraniční politiky vůči Africe se Sovětským svazem sice probíhaly podle archivních dokumentů již před rokem 1960,¹⁴⁶ ale první ucelená koncepce československé zahraniční politiky vůči Africe byla ministerstvem zahraničí vypracována v červnu a politbyrem schválena v srpnu 1961.¹⁴⁷ Tato koncepce pak byla konzultována v Moskvě ve dnech 22. – 24. 11. 1961¹⁴⁸ a na konzultacích, kterých se zúčastnily i další země východního bloku,¹⁴⁹ se vedoucí představitelé dohodli na koordinaci společné zahraniční

---

¹⁴² V letech 1957–1985 stál v čele sovětského ministerstva zahraničních věcí (MID-Ministerstvo inostrannyh děl) Andrej Andrejevič Gromyko (1909-1989).

¹⁴³ KAPLAN, Karel: *Le cadre de la politique étrangère tchécoslovaque 1948–1968*. In: *Les politiques étrangères des États satellites de l'URSS 1945–1989*. Cahiers du CeFreS, N° 25 (Prague, mai 2001), str. 49-62; dále DEJMEK, Jindřich: *Quelques données fondamentales sur la politique étrangère et la diplomatie de la Tchécoslovaquie dans les années 50 et 60*. Tamtéž, str. 63-84.

¹⁴⁴ ZÍDEK, Petr: *Československo a francouzská Afrika 1948–1968*, Praha, 2006, str. 30.

¹⁴⁵ Československo mělo v té době v Africe 13 zastupitelských úřadů a Sovětský svaz 12. ZÍDEK, Petr: *La Tchécoslovaquie et le tiers-monde dans les années 50 et 60*. In: *Les politiques étrangères des États satellites de l'URSS 1945- 1989*. Cahiers du CeFreS, N° 25 (Prague, mai 2001), str. 85-116.

¹⁴⁶ První konzultace proběhla počátkem roku 1960 a Československo v ní nabízelo koncepci, která sovětskou stranu velmi zaujala. AMZV, GS-T 1955–1964, k. 1, ob. 10, čj. 010282/60 ze dne 26. 2. 1960. Konzultace s MIDem probíhaly i přes zastupitelský úřad v Moskvě a diskutovány byly zejména otázky koordinace postupu jednotlivých zemí socialistického tábora v Africe. AMZV, Zprávy ZÚ, Moskva 1960, čj. 0498/60 ze dne 5. 8. 1960.

¹⁴⁷ NA–A ÚV KSČ, f.02/2, sv. 317, ar. j. 402, bod 6, schůze PB ÚV KSČ ze dne 1. 8. 1961.

¹⁴⁸ AMZV, GS-T 1955–1964, k. 1, ob. 13, čj. 012.100/61-IV, Zpráva o výsledcích konzultace s MIDem o koncepci čs. zahraniční politiky vůči Africe.

¹⁴⁹ Jednalo se o Německou demokratickou republiku a Polsko.

politiky států sovětského bloku. Zajímavým se v této souvislosti jeví fakt, že do zprávy byla zahrnuta i informace, že Sovětský svaz již vyčerpал finanční prostředky na pomoc rozvojovým zemím pro rok 1961 a další prostředky momentálně není schopen uvolnit. Zdá se tedy, že velkorysejší zahraniční politika vůči Africe byla v té době limitována i špatnou hospodářskou situací socialistických zemí.

Vědeckým výzkumem Afriky se v době prvního politického zájmu o černý kontinent zabýval pouze Orientální ústav, založený v roce 1929, který zajišťoval i značnou část afrikanistických výzkumů v 50. a 60. letech. Ústav byl založen již 25. 1. 1922 na základě Zákona č.27/Sb. „o zřízení Ústavu Slovanského a Orientálního,“ ale vlastní vědeckou činnost zahájil ústav až v roce 1929.¹⁵⁰ Včleněním Orientálního ústavu do nově zřízené ČSAV v roce 1952 byl vytvořen základ pro konstituování ústavu jako řádného vědeckého pracoviště. Mezinárodně politický kontext (rozpad koloniální soustavy a vznik řady nezávislých států v Asii a Africe) vedl k postupnému přesouvání těžiště výzkumu od tradičních disciplín ke studiu moderních jazyků, sociolingvistice, výzkumu moderních dějin a literatur.

Vzhledem k rozsáhlým a stále se rozvíjejícím kontaktům s Afrikou, se počátkem 60. let projevila potřeba získat pro africká studia další bázi. Tou se stal na Univerzitě Karlově v Praze nově založený obor afrikanistiky, do kterého byli první studenti přijati v akademickém roce 1961/62.¹⁵¹

V roce 1957 pak byl založen Ústav pro mezinárodní politiku a ekonomii, který se zabýval i africkou tematikou. Mezi nejvýznamnější pracovníky, zabývající se africkým kontinentem patřili Alexander Ort¹⁵² a Václav Opluštíl.¹⁵³

---

¹⁵⁰ www.orient.cas.cz

¹⁵¹ ZÍDEK, Petr: *Československo a francouzská Afrika 1948-1968*, Praha, 2006, str. 43.

¹⁵² Alexandr ORT (1926-2014), historik a politolog. Zabýval se zejména vnitřní a zahraniční politikou Francie a teorií mezinárodních vztahů. 1963–1970 vyučoval na Univerzitě 17. listopadu, *Zahraniční politika gaullistické Francie* (1966); *Francouzská koloniální politika po 2. světové válce* (1968).

¹⁵³ Václav OPLUŠTIL, (1919–1998), publicista, redaktor Rudého práva, *O francouzsko-africkém společenství* (1963); *Afrika překvapení a ukvapení* (1969).

3 Začátek krize a československá podpora vlády Patrice Lumumby, období od 30. června do 14. září 1960

3. 1 Předpoklady vzniku krize, od vyhlášení nezávislosti 30. června do secese Katangy 11. července 1960

Původně rezervovaný postoj vůči Belgickému Kongu se změnil s vyhlášením nezávislosti. Československo vyslalo na oslavy vyhlášení nezávislosti 30. 6. – 1. 7. 1960 vládní delegaci v čele s místopředsedou Národního shromáždění Andrejem Žiakem,¹⁵⁴ jejímiž členy dále byli velvyslanec v Káhiře František Zachystal,¹⁵⁵ vedoucí odboru ministerstva zahraničního obchodu Josef Veselý a konzul Josef Virius.¹⁵⁶

Ambiciózní výhledový plán počítal s navázáním styků v nejrůznějších oblastech a A. Žiakovi a J. Veselému byly po poradě s ministrem zahraničních věcí Davidem uloženy úkoly, které měly být neprodleně projednány ještě během oslav nezávislosti. Delegace měla odevzdat předsedovi vlády nezávislého Konga Patrici Lumumbovi dopis s prohlášením o přátelství a uznání nezávislosti od předsedy vlády Viliama Širokého, dále měla navázat osobní styky s představiteli konžské vlády a tlumočit úmysl československé vlády navázat s nezávislým Kongem diplomatické styky na úrovni velvyslanectví tak, že se československý konzulát v Léopoldville povýší na velvyslanectví.

Delegace měla rovněž prozkoumat možnost vzájemných hospodářských styků a vytvořit předpoklady pro pozdější uzavření příslušných hospodářských dohod a upozornit na ochotu ČSR poskytnout další stipendia konžským studentům a stážistům.¹⁵⁷ Překvapivě výhledový plán velmi realisticky předvídal, že ze začátku zůstane nový stát pod značným vlivem Belgie a proto musí být československé úsilí zaměřeno na všemožnou podporu „pokrokových“ konžských sil, se kterými již byly navázány kontakty. Československo v této době opíralo svou zahraniční politiku vůči Kongu o fakt, že si svým dosavadním zastoupením v zemi a spoluprací s domorodými politickými elitami vybuodovalo v oblasti již určité pozice. Československo

---

¹⁵⁴ Žiak Andrej (1905–1989) 1946–1970 poslanec NS a FS za demokratickou stranu (Strana slovenskej obrody), 1948–1960 místopředseda NS.

¹⁵⁵ Zachystal František (1911–1971), 1951–1955 vyslanec v Afghánistánu, 1960–1964 velvyslanec v Egyptě, v KSČ od roku 1945. AMZV, f. Personální spisy, Zachystal František.

¹⁵⁶ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, k. 1, ob. 10, čj. 028016/60, Zpráva o cestě vládní delegace na slavnosti vyhlášení nezávislosti Konga 30. 6. – 1. 7. 1960 v Léopoldville.

¹⁵⁷ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, k. 1, ob. 10, čj. 025.212/60, Výhledový plán styků mezi ČSR a Belgickým Kongem, pro zasedání kolegia MZV.

dokonce zvažovalo vybudování konzulátu v Katanze a zřízení obchodních oddělení při zastupitelských úřadech. Výhledový plán rozvoje dále předpokládal intenzivní propagaci socialistického Československa s poukázáním na možnosti ČSR přispívat k rozvoji konžského hospodářství. Plánované byly i reciproční výměny delegací. V případě přijetí nového státu za člena OSN, se s ním mělo na této půdě intenzivně spolupracovat. V souvislosti s industrializačními snahami nového státu bylo plánováno poskytnout mu výhodné úvěrové podmínky a technickou pomoc vysláním československých odborníků.

Ve výhledovém plánu československo-konžských styků vycházelo MZV původně z předpokladu, že si kolonialisté sice udrží svůj vliv v zemi, ale že bude vývoj značně ovlivňován „pokrokovými silami“ Konga. *„V důsledku imperialistické intervence a reakčního puče v Kongu však nebylo možno až na navázání diplomatických styků a zřízení československého velvyslanectví splnit výhledový plán, který tím prakticky pozbyl platnosti.“*¹⁵⁸

Na oslavách nezávislosti byla nicméně jednání československé delegace úspěšná a díky kontaktům konzula Josefa Viriuse se jí podařilo hovořit s řadou konžských politiků, mimo jiné i s prezidentem Kasavubou, premiérem Lumumbou, členy senátu a ministry. Delegace získala souhlas ministra zahraničních věcí Justina Bomboka s povýšením československého konzulátu na velvyslanectví.¹⁵⁹

K vyhlášení nezávislé Republiky Kongo došlo podle plánu dne 30. června 1960. Při ceremoniálu v Palais de la Nation v Léopoldville přednesl král Baudouin paternalisticky laděný projev, ve kterém konec koloniální správy označil jako vyvrcholení „civilizační mise.“¹⁶⁰ Jak bude na slavnostní tribuně „předání nezávislosti“ probíhat bylo předem domluveno a jednotlivé projevy odsouhlaseny. Poté co se prezident Kasavubu zdvořile zdržel slova, však zcela mimo protokol, vystoupil s improvizovaným projevem Patrice Lumumba. Jeho radikální rétorika a razance, s níž napadl koloniální režim, vyvedla z míry představitele

---

¹⁵⁸ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, k. 1, čj. 020.646/63, citováno z úvodu výhledového plánu styků mezi ČSSR a Republikou Kongo pro rok 1963.

¹⁵⁹ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, Interní zpráva MZV pro soudruha ministra o politické situaci v Kongu ze dne 4. 7. 1960, bez čj.

¹⁶⁰ NZONGOLA-NTALAJA, Georges: *The Congo: From Leopold to Cabila. A People's History*, New York, 2002, str. 38.

bývalé koloniální správy takovým způsobem, že král Baudouin dokonce zvažoval ukončit svůj pobyt na slavnosti.¹⁶¹

Patrice Lumumba při této příležitosti řekl: „*Žádný obyvatel Konga nikdy nezapomene, že naše země byla dobytá kolonizátory. Žádný nezapomene, že jsme své nezávislosti dosáhli v boji, v boji každodenním, úporném a těžkém. Tento boj byl provázen slzami, ohněm a krví. Vedli jsme spravedlivý boj za likvidaci ponižujícího otroctví vnuceného nám zákeřným režimem.*“¹⁶²

Lumumbovo unáhlené vystoupení bylo v tuto chvíli zbytečné a kontraproduktivní, protože belgická vláda nepodporovala federativní zřízení a dávala přednost Lumumbově koncepci unitárního státu, protože se domnívala, že pro ni bude snazší kontrolovat unitární stát s centrální vládou. Vítězství strany Patrice Lumumby, jako jediné strany s nacionalistickou politikou, tedy přijala spíše jako výhodu.¹⁶³ Ostatní strany upřednostňovaly federální zřízení, které by lépe reprezentovalo obrovskou etnickou nesourodost více než 225 kmenů, a jejich přání regionální autonomie. Dalším problémem se ukázala být i nerovnoměrná hospodářská situace regionů, kdy oblast centrálního Konga byla ekonomicky mnohem zaostalejší než bohatší okrajové regiony Katanga nebo Kasai. Zcela logicky pak v těchto regionech sílily separatistické tendence a tyto regiony žádaly na centrální vládě větší míru autonomie.¹⁶⁴

Velké politické a osobní rozpory pak panovaly mezi konzervativním Josephem Kasavubu, předsedou strany ABAKO a mnohem radikálnějším Patrice Lumumbou a tyto rozpory později zcela paralyzovaly ústřední vládu. Lumumbova strana MNC v květnových volbách těsně zvítězila nad ABAKO, a Lumumba tak kontroloval jen tři ze šesti provincií a celá země tak byla rozdělena na podporovatele a odpůrce centrální vlády.

Hned druhý den po vyhlášení nezávislosti, 1. července 1960, vypukly nepokoje mezi příslušníky kmene Lulua a Baluba v Luluabourgu v provincii Kasai.¹⁶⁵ Po odjezdu československé delegace 6. července nepokoje v Kongu propukly naplno. Na

---

¹⁶¹ M. Lumumba's offensive speech in King's presence, The Guardian, 1. 7. 1960, dostupné na <http://www.theguardian.com/world/1960/jul/01/congo>.

¹⁶² NEPOMNJAŠČIJ, Karl Jefimovič (ed.): *Patris Lumumba: Pravda o čudovištnom prestuplenii kolonizatorov*, Moskva, 1961, str. 44-47.

¹⁶³ HOARE, Mike: *Válečníci z Konga*, Praha, 2010, str. 15.

¹⁶⁴ VERHAEGEN, Benoit: *Les rébellions populaires au Congo 1964*. In: Cahiers d'études africaines, Vol. 7, N°26, 1967, str. 345-359.

¹⁶⁵ WAUTERS, Arthur: *Le monde communiste et la crise du Congo Belge*, Bruxelles, 1961, str. 60.

československém konzulátu se 8. července byla nucena ukrýt i sovětská delegace, která druhý den odletěla svým speciálem i s Františkem Zachystalem do Akkry. Konzul Josef Virius pak vzhledem k vypjaté situaci telegramem žádal o adekvátní personální posílení konzulátu v Léopoldville.¹⁶⁶ František Zachystal následně z Káhiry zaslal na ústředí depeši, ve které v podstatě doporučuje podporu Patrice Lumumby, který „je podle názorů sovětských soudruhů a i podle mého člověkem, který ví, co chce, a je ostře protiimperialistický a je ochoten ke spolupráci se zeměmi socialistického tábora.“¹⁶⁷

Levicově orientovaný Lumumba, podporovaný stejně smýšlejícími členy své vlády,¹⁶⁸ usiloval o navázání kontaktů se socialistickými zeměmi, což s nelibostí pozorovali nejen Belgičané, ale především Američané.¹⁶⁹ Jeho levicově orientované Národní konžské hnutí bylo v západní Evropě a ve Washingtonu vnímáno jako hrozba ve spojitosti s podporou Sovětského svazu.¹⁷⁰ Lze předpokládat, že v navázání kontaktů se socialistickými zeměmi viděl Lumumba jakousi protiváhu západních monopolů a sliboval si od nich zvýšenou hospodářskou pomoc a případnou morální podporu. Sám k tomu řekl: „*My nejsme ani komunisté, ani katolíci, ani socialisté, jsme afričtí nacionalisté. Vyhrazujeme si právo zvolit si naše přátele v souladu se zásadou pozitivní neutrality.*“¹⁷¹

Podobně se vyjádřil i místopředseda vlády Antoine Gizenga, když 3. července v rozhovoru pro sovětský deník Pravda rozebíral otázku nastolení přátelských vztahů se Sovětským svazem.¹⁷² Ve stejné době pobýval v Belgii ministr informací Anicet Kashamura, který se během svého pobytu sešel s představiteli belgické komunistické strany a Mezinárodního svazu mládeže.¹⁷³

Výše zmíněné nepokoje, které naplno propukly po odjezdu československé delegace, začaly dne 4. července, kdy vojáci z tábora Hardy v Thysville zaslali vládě dopis, ve kterém požadovali afrikanizaci armády, odmítali přítomnost belgických oddílů a nominaci belgických

---

¹⁶⁶ AMZV, f. Telegramy došlé (TD), telegram z Léopoldville ze dne 9. 7. 1960.

¹⁶⁷ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, k. 1, ob. 10, čj. 028016/60.

¹⁶⁸ Jednalo se zejména o Antoine Gizengu, Anicet Kashamuru a Pierra Muleleho.

¹⁶⁹ ZÁHOŘÍK, Jan: *Subsaharská Afrika a světové mocnosti v éře globalizace*, Praha, 2010, str. 123.

¹⁷⁰ *Tamtéž*, str. 22.

¹⁷¹ NEPOMNJAŠČIJ, Karl Jefimovič (ed.): *Patris Lumumba: Pravda o čudoviščnom prestuplenii kolonizatorov*, Moskva, 1961, str. 105-115.

¹⁷² Pierre Houart se v této souvislosti zmiňuje o tom, že se Gizenga (spolu s Kashamrou, Lumbalou a Mulelem) v minulosti zúčastnil šestiměsíčního kurzu marxismu-leninismu v Conakry pod vedením českých lektorů. HOUART, Pierre: *La penetration communiste au Congo*, Bruxelles, 1960, str. 25.

¹⁷³ *Tamtéž*, str. 26.

důstojníků na ministerstvo obrany.¹⁷⁴ Týž den, během večere pro zahraniční tisk, Patrice Lumumba vinu za vznikající chaos přiřkl Evropanům.¹⁷⁵

Dne 5. července Lumumba sesadil z funkce velitele bývalé koloniální armády Force Publique generála Janssense, protože odmítl „afrikanizaci armády“ a vrchním velitelem nyní již Konžské národní armády (Armée Nationale Congolaise – ANC) byl jmenován domorodý poddůstojník Viktor Lundula.¹⁷⁶ Vzpouza domorodých vojáků proti belgickým důstojníkům se nezadržitelně šířila¹⁷⁷ a naplno propukla 7. července, kdy Lumumba odvolal belgické důstojníky, paušálně povýšil všechny domorodé vojáky na důstojníky a bývalý rotmistr Joseph-Désiré Mobutu¹⁷⁸ se stal náčelníkem generálního štábu.¹⁷⁹ Lumumba, který ztrácel nad situací kontrolu, obvinil ze šíření nepokojů Belgičany.¹⁸⁰

Velký problém představovala i samotná konžská armáda v počtu 25 000 domorodých vojáků, která odvoláním belgických důstojníků zcela ztratila profesionální vedení. Situace v zemi se následně zcela vymkla kontrole centrální vlády a přerostla v nezvladatelnou vlnu útoků proti Evropanům.¹⁸¹ V nastalé panice začalo ze země prchat evropské obyvatelstvo, a Brusel proto požádal Patrice Lumumbu, aby k ochraně belgických státních příslušníků a jejich majetku použil belgické jednotky, které byly umístěné na základnách Kitona a Kamina,¹⁸² to ale Lumumba odmítl. Brusel byl nucen vyslat k ochraně pořádku další výsadkové jednotky, aby posílily belgické jednotky na těchto základnách.¹⁸³

---

¹⁷⁴ HOUART, Pierre: *La penetration communiste au Congo*, Bruxelles, 1961, str. 26; ZEILIG, Leo: *Lumumba: Africa's Lost Leader*, 2. vydání, London, 2015, str. 103.

¹⁷⁵ HOUART, Pierre: *La penetration communiste au Congo*, Bruxelles, 1961, str. 27.

¹⁷⁶ Viktor Lundula byl Lumumbovým strýcem. MICHEL, Serge: *Lumumba, můj bratr*, Praha, 1962, str. 108; NZONGOLA-NTALAJA, Georges: *The Congo: From Leopold to Cabila. A People's History*, New York, 2002, str. 98.

¹⁷⁷ STAMBERGER, Walter: *Kongo 1960*, Praha, 1961, str. 7.

¹⁷⁸ Joseph-Désiré Mobutu (1930–1997) konžský politik, po vojenském převratu v roce 1965 prezident Konžské demokratické republiky, 1971–1997 prezident Zairu. Sloužil v belgickém koloniálním vojsku a v červnu 1960 zasedl do vlády P. Lumumby jako ministr obrany. Při ústavní krizi podpořil prezidenta Kasavubu a stanul v čele armády. V roce 1965 dovršil vojenský převrat a ustavil se prezidentem. V roce 1971 změnil název země na Zair a své jméno na Mobutu Sese Seko Kuku Ngbendu Wa Za Banga.

¹⁷⁹ WAUTERS, Arthur: *Le monde communiste et la crise du Congo Belge*, Bruxelles, 1961, str. 61.

¹⁸⁰ GANSHOF van der MEERSCH, Walter-Jean: *Fin de la souverainete belge au Congo*, Bruxelles, 1963, str. 412. HOUART, Pierre: *La penetration communiste au Congo*, Bruxelles, 1961, str. 30.

¹⁸¹ GONDOLA, Didier: *The History of Congo*, Connecticut, 2002, str. 118.

¹⁸² Podle smlouvy o přátelství podepsané 22. června 1960 mezi Bruselem a Léopoldville, bylo dohodnuto, že na těchto základnách zůstanou belgické jednotky. WAUTERS, Arthur: *Le monde communiste et la crise du Congo Belge*, Bruxelles, 1961 str. 59.

¹⁸³ DURMAN, Karel: *Popely ještě žhavé. Velká politika 1938–1991*, Díl I., *Světová politika a nukleární mír 1938–1964*, Praha, 2004, str. 527.

Dne 8. července se navíc začaly šířit mezi konžskými vojáky zprávy, že sovětské jednotky přistály na mezinárodním letišti Ndjili v Léopoldville. Sovětský svaz vzápětí poněkud záhadně oznámil, že se jedná o dohodu s Patricem Lumumbou v souvislosti se zřízením diplomatických styků s Kongem.¹⁸⁴ Vzhledem k časové shodě by bylo možné, že se jednalo o již výše zmíněnou sovětskou delegaci, která v té době odlétala ze země, ale další relevantní informace nemáme k dispozici. Ostatně přítomnost sovětské lodi,¹⁸⁵ která údajně kotvila v přístavu Matadi na řece Kongo krátce po Dni nezávislosti, zmiňoval i vedoucí kanceláře CIA v Léopoldville Lawrence Devlin.¹⁸⁶ Jak píše Richard Reid: „V regionu se angažovali – ať již otevřeně, nebo skrytě Američané, Rusové, Číňané, a samozřejmě Belgičané a míru jejich angažovanosti lze jen těžko určit.“¹⁸⁷

Poté, co se 9. července vzbouřila posádka ANC v Elisabethville v Katanze, požádal katanžský předák Moise Tshombé o pomoc belgické výsadbáře a následně 11. července vyhlásil nezávislost provincie Katanga. Ve svém prohlášení Tschombe uvedl: „Vzhledem k okolnostem, a pod hrozbou, která hrozí uvalit na nás dlouhodobé podrobení se libovůli a z vůli komunistické centrální vlády, je katanžská vláda nucena vyhlásit nezávislost Katangy.“¹⁸⁸ Nesmírně ekonomicky důležitá Katanga, jejíž surovinové zdroje představovaly padesát procent devizových příjmů země, byla podporována belgickými jednotkami a těžebními společnostmi.¹⁸⁹

Podle slov konžského politika a Lumumbova přítele Jasona Sendweho¹⁹⁰ : „Bez Katangy není Kongo životaschopné.“¹⁹¹ Později došlo k secesi provincie Jižní Kasai, bohaté na

---

¹⁸⁴ HOUART, Pierre: *La penetration communiste au Congo*, Bruxelles, 1961, str. 32.

¹⁸⁵ Krátce po vyhlášení samostatnosti Moskva oznámila, že posílá jídlo pro chudé a hladové, následně dorazila do přístavu Matadi sovětská loď. DEVLIN, Lawrence: *Chief of Station, Kongo: Fighting the Cold War in a Hot Zone*, New York, 2007, str. 25.

¹⁸⁶ Lawrence Devlin (1922–2008), důstojník CIA, byl vedoucím kanceláře CIA v Demokratické republice Kongo od 10. července 1960.

¹⁸⁷ REID, Richard J.: *Dějiny moderní Afriky*, Praha, 2011, str. 254.

¹⁸⁸ HOUART, Pierre: *La penetration communiste au Congo*, Bruxelles, 1961, str. 40; WAUTERS, Arthur: *Le monde communiste et la crise du Congo Belge*, Bruxelles, 1961, str. 63.

¹⁸⁹ O secesi Katangy se však již hovořilo na Konferenci u kulatého stolu v Bruselu. Michel, Serge: *Lumumba, můj bratr*, Praha, 1962, str. 118.

¹⁹⁰ Jason Sendwé byl v říjnu 1963 jedním ze zakladatelů vzbouřenecké Národně osvobozené rady.

¹⁹¹ CHOMÉ, Jules. *La Crise congolaise*, Bruxelles, 1960, str. 56. Sendwe svým prohlášením narážel na nesmírné surovinové zdroje Katangy, bez nichž by se Kongo do budoucna nemohlo obejít.

diamanty.¹⁹² Kritickou situaci a vážně narušenou územní celistvost však centrální vláda nebyla schopná sama vyřešit a proto se ve stavu nejvyšší nouze rozhodla obrátit na OSN.¹⁹³

3. 2 Organizace spojených národů a konžská krize

Přes veškerou snahu centrální vlády, která se pokusila odvrátit odtržení Katangy neúspěšným jednáním s Tschombem¹⁹⁴ se situaci nepodařilo konsolidovat. Vzhledem k přítomnosti belgického válečného loďstva v přístavu Matadi a belgických výsadekářů na území Republiky Kongo, požádali Kasavubu a Lumumba o pomoc OSN,¹⁹⁵ a to večer 12. července prostřednictvím zástupce OSN v Léopoldville Ralpa Bunche,¹⁹⁶ kterého osobně navštívili. Druhý den, 13. července pak zaslali telegram OSN, ve kterém žádali vojenskou pomoc a protestovali proti belgické intervenci, která porušila Smlouvu o přátelství, podepsanou mezi Léopoldville a Bruselem 22. června 1960.¹⁹⁷

K nastalé situaci se okamžitě ozvala i Moskva. Již 12. července se Nikita Chruščov na tiskové konferenci vyjádřil k vzniklé krizi a deklaroval podporu konžskému lidu.¹⁹⁸ 13. července ministr zahraničí Andrej Gomyko při rozhovoru s belgickým a americkým velvyslancem v Moskvě pak již přímo hovořil o „imperialistické intervenci proti nezávislé Republice Kongo“.¹⁹⁹

---

¹⁹² 8. srpna 1960 vyhlásil Albert Kalonji odtržení provincie Jižní Kasai – tzv. Důlní stát Kasai, a v březnu 1961 se prohlásil králem Albertem I;

¹⁹³ NZONGOLA-NTALAJA, Georges: *The Congo: From Leopold to Cabila. A People's History*, New York, 2002, str. 102.

¹⁹⁴ Kasavubu a Lumumba ještě též den 11. července odletěli do Elisabethvillu, kde chtěli jednat s Tschombem, ale jejich letadlo nesmělo na letišti přistát. HOUART, Pierre: *La penetration communiste au Congo*, Bruxelles, 1961, str. 41.

¹⁹⁵ Republika Kongo podala žádost o členství v OSN dne 1. července 1960. Rada bezpečnosti žádost schválila 7. července 1960. LESIOVSKIJ, Viktor: *Tajna gibelí Chammmaršelda*, Moskva, 1985, str. 86.

¹⁹⁶ Ralph Johnson Bunche (1904–1971) afroamerický politolog a diplomat. V roce 1950 mu byla udělena Nobelova cena míru za zprostředkování jednání o Blízkém východě. Jako zástupce OSN pobýval v Kongu do 5. září 1960.

¹⁹⁷ HOUART, Pierre: *La penetration communiste au Congo*, Bruxelles, 1961, str. 41.

¹⁹⁸ WAUTERS, Arthur: *Le monde communiste et la crise du Congo Belge*, Bruxelles, 1961, str. 64.

¹⁹⁹ *Tamtéž*, str. 65; GANSHOF van der MEERSCH, Walter-Jean: *Fin de la souverainete belge au Congo*, Bruxelles, 1963, str. 479.

Rada bezpečnosti schválila 14. července rezoluci číslo 143, která vyzývala Belgii ke stažení svých jednotek z Konga. OSN jednala velmi rychle, sestavila mezinárodní síly United Nations Operation in the Congo (ONUC),²⁰⁰ které dorazily do Konga 15. července, aby pomohly zastavit nepokoje. Po příchodu vojsk OSN se začaly stahovat belgické síly z Konga, ale v Katanze nadále zůstávaly.²⁰¹

Lumumba se současně obrátil i na Světský svaz telegramem Nikitovi Chruščovovi,²⁰² v němž ho žádal o sledování vývoje situace v Kongu: „*Je možné, že budeme nuceni požádat Sovětský svaz o intervenci, jestliže západní tábor neukončí agresí proti suverenitě Republiky Kongo*“.²⁰³ Následovala odpověď Chruščova: „*Jestliže státy, které se účastní imperialistické agrese proti Republice Kongo, budou pokračovat ve svých kriminálních akcích, Sovětský svaz bude muset zvážit ukončení této agrese.*“²⁰⁴

Lumumba, který mezi tím vyhlásil stanné právo,²⁰⁵ 17. července opět prostřednictvím Ralpha Bunche předložil ultimatum: „*Jestliže OSN do 19. července neodsune všechny belgické jednotky, konžská vláda se obrátí na Světský svaz.*“²⁰⁶ Tímto prohlášením nabyla situace nový rozměr, neboť v době probíhající studené války se Američané i ostatní zainteresované západní státy obávaly dalšího komunistického převratu, který by Sovětskému svazu umožnil vybudovat si základnu ve střední Africe.

Přestože byly belgické jednotky ze země staženy, vznesl Lumumba nový požadavek, a to, aby OSN zasáhla v Katanze, a to i silou, pokud to bude nezbytné. Když OSN argumentovala,

---

²⁰⁰ ONUC byla zřízena na základě rezoluce č. 143. Rady bezpečnosti OSN. Původní mandát ONUC byl dohlížet nad odchodem Belgičanů a pomoci centrální vládě s udržováním práva a pořádku v zemi. Později byl ONUC mandát rozšířen o ochranu územní celistvosti a politické nezávislosti Konga, prevenci občanské války a dohled nad odchodem všech cizích vojenských poradců mimo misi OSN. Aby svůj ambiciózní plán ONUC mohl splnit, bylo také poprvé v historii mírových operací OSN Radou bezpečnosti OSN schváleno rezolucemi č. 161 a 169 použití síly vojáků OSN při plnění mandátu mise. Vojáci ONUC se v Kongu skutečně aktivně zapojili do bojů s vojsky separatistických provincií. Situaci v Kongu se však přes přítomnost zhruba 25 000 vojáků OSN, podařilo výrazněji stabilizovat až po měsících poměrně tvrdých bojů v únoru 1963, kdy Katanga přistoupila na reintegraci do federálního Konga. Mise ONUC, která stála členské státy OSN 400 miliónů dolarů (v tehdejší kurzu), byla oficiálně ukončena 30. června 1964. MAREK, Jindřich: *Krvavé mise OSN. Modré barety v pasti mezinárodní politiky*. Praha, 2010, str. 24-27.

²⁰¹ ZEILIG, Leo: *Lumumba: Africa's Lost Leader*, 2. vyd., London, 2015, str. 110-111.

²⁰² WAUTERS, Arthur: *Le monde communiste et la crise du Congo Belge*, Bruxelles, 1961, str. 66.

²⁰³ HOUART, Pierre: *La penetration communiste au Congo*, Bruxelles, 1961, str. 46.

²⁰⁴ *Tamtéž*, str. 46. Houart z této korespondence usuzuje na záměr Sovětského svazu vstoupit nenápadně do Konga.

²⁰⁵ SIMBA, Martin: *Kongo*, Praha, 1966, str. 45.

²⁰⁶ HOUART, Pierre: *La penetration communiste au Congo*, Bruxelles, 1961, str. 47; GANSHOF van der MEERSCH, Walter-Jean: *Fin de la souverainete belge au Congo*, Bruxelles, 1963, str. 478.

že se jedná o vnitřní záležitosti Konga, do které se nemůže vměšovat, obvinil Lumumba OSN ze spiknutí s Belgií. Jednotky OSN v Katanzě proti separatistům nijak nezasáhly, navíc 8. srpna 1960 jednostranně vyhlásila samostatnost diamantová provincie Kasai.

Z korespondence z července a srpna 1960 mezi Lumumbou a generálním tajemníkem OSN Dagem Hammarskjöldem²⁰⁷ vyplývá, že Lumumba opakovaně žádal o stažení belgických vojsk z Katangy.²⁰⁸ Lumumba se opíral o usnesení RB OSN z 22. července 1960, která vyzvala všechny státy, aby se zdržely jakýchkoliv akcí, které by mohly bránit obnovení veřejného pořádku a výkonu státní moci ze strany konžské vlády. Stejně tak požádala tyto státy, aby se zdržely jakýchkoliv akcí, které by mohly narušit územní celistvost a politickou nezávislost Republiky Kongo. Tím, že dala belgická vláda své jednotky k dispozici Tschombemu, otevřeně bránila obnovení veřejného pořádku v zemi a výkonu úřadu ze strany konžské vlády.²⁰⁹ Lumumba se dále opíral o výklad rezoluce Rady bezpečnosti ze dne 14. července, která výslovně stanovila, že Rada bezpečnosti zmocnila Hammarskjölda poskytnout konžské vládě takovou pomoc, která je nezbytná. V textu se dále uvádí, že vše má být konzultováno s konžskou vládou. Lumumba protestoval, že v rozporu s usneseními Rady bezpečnosti generální tajemník OSN nedostatečně naplňuje mandát svěřený mu RB OSN, nekoná podle požadavků konžské vlády, ani s ní situaci nekonzultuje.²¹⁰ Lumumba usiloval o to, aby OSN sjednotilo Kongo silou, a když mu nebylo vyhověno, splnil své hrozby a obrátil se s žádostí o pomoc na Sovětský svaz.

O vyhrocené situaci informoval i velvyslanec v Káhiře František Zachystal, který zaslal do Prahy řadu telegramů. Podle Zachystala zvažovaly USA poslat své jednotky do Konga k vyřešení krize, ale obávaly se, že SSSR by také vyslal své jednotky. Zabýval se také postavením Katangy z hlediska mezinárodního práva, podle zahraničních pozorovatelů stojí Moise Tschombe mimo zákon, protože Katanga je součástí Konga, jehož nezávislost byla uznána všemi státy. Z telegramů dále vyplývá nesoulad mezi OSN a belgickou vládou, která

---

²⁰⁷ Dag Hammarskjöld (1905–1961) v pořadí druhý generální tajemník OSN v letech 1953–1961. Zahynul za dosud nevyjasněných okolností při leteckém neštěstí 17. září 1961 během své cesty do Ndoly v severní Rhodesii na jednání s Moise Tschombem.

²⁰⁸ NEPOMNJAŠČIJ, Karl Jefimovič (ed.): *Patris Lumumba: Pravda o čudoviščnom prestuplenii kolonizatorov*, Moskva, 1961, str. 49-58, Lumumbův dopis Hammarskjöldovi ze dne 26. července 1960.

²⁰⁹ Jak píše Lumumba, belgická vláda tvrdila, že belgické jednotky poslala do Katangy na Tschombeho přání a připustila, že tím iniciovala odtržení Katangy. NEPOMNJAŠČIJ, Karl Jefimovič (ed.): *Patris Lumumba: Pravda o čudoviščnom prestuplenii kolonizatorov*, Moskva, 1961, str. 49-58. Lumumbův telegram Hammarskjöldovi z 5. srpna 1960.

²¹⁰ *Tamtéž*, str. 49-58, Lumumbův dopis Hammarskjöldovi ze dne 14. srpna 1960.

když přijala rozhodnutí o stažení svých sil z Konga, údajně dopředu počítala se srážkami mezi Tschombem a jednotkami OSN, a že OSN ve svém úkolu neuspěje.²¹¹

3. 3 Pomoc Československa a Sovětského svazu zákonné vládě Patrice Lumumby v období od července do září 1960

Lumumba se zřejmě obrátil na Sovětský svaz s oficiální žádostí o konkrétní pomoc během své návštěvy Kanady²¹² ve dnech 31. července – 1. srpna, prostřednictvím sovětského velvyslanectví v Ottawě,²¹³ neboť již 31. července sovětská vláda přislíbila další potravinovou pomoc, dodávky léků, technickou a ekonomickou pomoc.²¹⁴

Podle telegramu Chruščova Lumumbovi ze dne 16. července, Sovětský svaz přislíbil poskytnout Kongu neodkladnou pomoc – 10 000 tun potravinové pomoci.²¹⁵ Nebyla to však úplně první pomoc, neboť Sovětský svaz již údajně přislíbil dodávku sta nákladních automobilů jako dar ke Dni nezávislosti. Nelze prokázat, zda byl tento slib splněn, protože ještě na konci srpna Lumumba na tyto nákladní automobily marně čekal.²¹⁶

Sovětský svaz vydal již 13. července 1960 „Prohlášení sovětské vlády v souvislosti s imperialistickou intervencí proti nezávislé Republice Kongo,“²¹⁷ k níž se ve stejném duchu připojila ve svém prohlášení z 16. července i československá vláda. Pomoc Lumumbově vládě nabídlo vedle SSSR i Bulharsko, Německá demokratická republika a Československo.²¹⁸

---

²¹¹ AMZV, f. TD, čj. 221/41, telegram Františka Zachystala z Káhiry ze dne 6. 8. 1960.

²¹² Lumumba navštívil v druhé polovině července Washington a jednal s představiteli americké vlády i s představiteli amerických bank o možnostech úvěrů. K žádné zásadní dohodě však nedošlo a Lumumba v rámci své cesty následně navštívil i Kanadu.

²¹³ LESIOVSKIJ, Viktor: *Tajna gibeli Chammaršelda*, Moskva, 1985, str. 104.

²¹⁴ WAUTERS, Arthur: *Le monde communiste et la crise du Congo Belge*, Bruxelles, 1961, str. 73.

²¹⁵ *Tamtéž*, str. 68.

²¹⁶ MICHEL, Serge: *Lumumba, můj bratr*, Praha, 1962, str. 122; Sovětská letadla a nákladní automobily v přístavu Matadi zmiňuje i KANZA, Thomas: *The rise and fall of Patrice Lumumba: Conflict in the Congo*, London, 1978, str. 274.

²¹⁷ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, čj. 120.651/60-10, Velvyslanectví Československé socialistické republiky v Moskvě zasílá nótu sovětské vlády. Dopis ze dne 14. 7. 1960.

²¹⁸ HOUART, Pierre: *La penetration communiste au Congo*, Bruxelles, 1961, str. 49.

Již během Lumumbovy návštěvy Washingtonu v druhé polovině července doporučil československý zastupitelský úřad v Paříži pozvat ministerského předsedu na návštěvu do Československa, neboť se rozšířila zpráva, že na zpáteční cestě by měl Lumumba navštívit i některé evropské státy. Vzhledem k tomu, že Lumumba jednal v USA o ekonomické pomoci, ZÚ v Paříži doporučoval pro eventuální rozmluvu ve Washingtonu nabídnout technickou pomoc. Jak uvádí telegram ze ZÚ v Paříži: „*Ze strany USA vyvinuto maximální úsilí, aby v Kongu získaly nejlepší pozice.*“²¹⁹ Na základě tohoto návrhu, bylo rozhodnuto o pozvání Patrice Lumumby do Československa jménem předsedy československé vlády a prostřednictvím ZÚ ve Washingtonu.²²⁰ Lumumba však 28. července sdělil, že se zatím do Evropy nechystá, a že je spokojen s výsledky návštěvy ve Washingtonu.²²¹

Toto sdělení zřejmě přimělo československou stranu, aby urychleně schválila hospodářskou pomoc Kongu. Již 9. srpna byla schválena zásilka léčiv a zdravotnického materiálu jako dar pro Republiku Kongo.²²² Dodávka léků a potravinové pomoci v celkové hodnotě dvou miliónů Kčs, měla být do Léopoldvillu dopravena ve dvou etapách. Podle zprávy pro tisk o pomoci Kongu, která byla „*určena na zmírnění potíží, zaviněných imperialistickou agresí*“, měla pomoc odletět původně již 12. srpna, nakonec odletělo zvláštní letadlo s částí zásilky, obsahující léčiva, potraviny (hlavně rýži, cukr a kondenzované mléko) a textil až 18. srpna a Josef Virius zásilku předal 19. srpna státnímu sekretáři MZV Lumbalovi.²²³

Hlavní část pomoci bylo rozhodnuto zaslat do Konga lodí. V rámci Mezinárodního červeného kříže odletěli s pomocí i dva lékaři, ošetřovatel, zásilku doprovázeli diplomaté a další pracovníci, kteří měli personálně posílit československé velvyslanectví v Léopoldville. Československou delegaci doprovázeli diplomaté a lékaři z NDR.²²⁴

Československá delegace se v Léopoldville sešla s premiérem Lumumbou, se kterým byly konzultovány konkrétní potřeby konžské strany. Ukázalo se, že Konžané potřebují velké množství nejrůznějšího materiálu, mimo jiné letadla, piloty, zbraně, vysílačky nebo

---

²¹⁹ AMZV, Zprávy ZÚ, Paříž 1960, telegram z Paříže ze dne 25. 7. 1960

²²⁰ AMZV, Zprávy ZÚ, Paříž 1960, šifrovaný dopis ze dne 26. 7. 1960.

²²¹ AMZV, Zprávy ZÚ, telegram z Washingtonu ze dne 30. 7. 1960.

²²² AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, čj. 121503, Informace Ministerstva zdravotnictví o přípravě zdravotnického materiálu ze dne 9. srpna 1960.

²²³ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, čj. 121517/60, Pomoc Kongu-zpráva pro tisk.

²²⁴ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, k. 1, čj. 020.646/63, Výhledový plán styků mezi ČSSR a Republikou Kongo-tajné.

radioaparáty. Jednalo se i zřízení letecké linky do Léopoldville a Stanleyville, konžská strana byla zřízení letecké linky nakloněna, protože doposud byla závislá na spojích belgických a amerických. Českoslovenští diplomaté zmiňovali i ostrý protiimperialistický postoj Lumumbovy vlády a došli k závěru, že pokud by se Lumumbovi podařilo rychle dobýt Katangu, mohlo by se Kongo stát v Africe mimořádnou silou.

Politbyro ÚV KSČ jednalo již 9. srpna o dodávce zbraní do Konga²²⁵ a pověřilo Ministerstvo zahraničního obchodu přezkoumat možnosti dodávky lehkých zbraní a nábojů. Lumumba pak 22. srpna urgoval dodávku „zbraní a munice, letadel a ostatního vojenského materiálu. Požádal také o výcvik pilotů a příslušníků speciálních zbraní. Žádá také o vyslání našich vojenských instruktorů do Konga. Dále žádá o vyslání delegace k jednání o obchodní smlouvě, umístění našich specialistů v jednotlivých úsecích konžského hospodářství.“²²⁶

Naléhavost žádosti zřejmě uspíšila jednání PB ÚV KSČ, které již 23. srpna rozhodlo o maximální pomoci konžské vládě. Po konzultaci se sovětskou stranou bylo dohodnuto, že Československo poskytne Kongu všestrannou pomoc, s výjimkou dodávky zbraní a výstroje pro armádu, kterou na sebe bere vláda SSSR. Dále si vláda SSSR vymínila, že pomoc v letecké dopravě bude zajištěna jen Sovětským svazem, který může zapůjčit potřebná letadla, letištní zařízení a personál.²²⁷

V nastalé situaci byla právě otázka letecké dopravy zásadní. Lumumbova vláda letadly nedisponovala, čímž se zkomplikovala přeprava vládních vojsk ANC do separatistických provincií. Lumumba na sovětskou leteckou podporu několik týdnů netrpělivě čekal,²²⁸ podle dostupných pramenů sovětské Iljušiny skutečně dorazily do Stanleyville někdy mezi 2–4. zářím 1960.²²⁹

---

²²⁵ NA – A ÚV KSČ, f.02/2, sv. 273, ar. j. 355, b. 22, schůze PB ÚV KSČ ze dne 9. 8. 1960.

²²⁶ AMZV, f. TD, telegram z Léopoldville dne 22. 8. 1960.

²²⁷ NA – A ÚV KSČ, f.02/2, sv. 280, ar. j. 363, b. 7, schůze PB ÚV KSČ ze dne 21. 10. 1960.

²²⁸ Lumumba se domníval, že pokud Rusové zajistí letecký most, bude v září po krizi a belgičtí vojáci budou z Konga pryč. MICHEL, Serge: *Lumumba, můj bratr*, Praha, 1962, str. 123.

²²⁹ „Deset dopravních Iljušinů přistálo ve Stanleyville“ ohlásilo Radio Moskva. MICHEL, Serge: *Lumumba, můj bratr*, Praha, 1962, str. 127; O deseti Iljušinech ohlášených Moskvou 2. září se zmiňuje i WAUTERS, Arthur: *Le monde communiste et la crise du Congo Belge*, Bruxelles, 1961, str. 82; Dokonce dvacet sovětských letadel na území Konga uvádí LESIOVSKIJ, Viktor: *Tajna gibeli Chammmaršelda*, Moskva, 1985, str. 96; Hoare uvádí 19 dopravních letadel, které přiletěly v polovině září do Léopoldville. HOARE, Mike: *Válečníci z Konga*, Praha, 2010, str. 16.

Podle dostupných dokumentů se zdá, že v tomto období byla Praha jednoznačně aktivnější a naopak Moskva byla překotným vývojem událostí tak trochu zaskočena. Vzhledem k rychlému spádu událostí, chtěl československý ZÚ v Moskvě iniciovat schůzku se sovětskou stranou, na které by byly dohodnuty otázky koordinace postupu jednotlivých zemí socialistického tábora v afrických oblastech.²³⁰ Překvapivě Moskva reagovala spíše rozpačitě, na jednání s vedoucím afrického odboru MIDu soudruhem Švedovem vyšlo najevo, že „vzhledem k nepředvídatelně rychlému vývoji v Africe, se teprve v současné době zvažuje na MIDu možnost rozdělení Afrického odboru na odbory dva. Jeden odbor by zahrnoval severní a severovýchodní Afriku, druhý odbor západní a centrální Afriku a vzhledem k těmto důvodům se pro nejbližší dobu nepočítá se schůzkou s československou stranou.“²³¹ Je možné konstatovat, že konkrétní koordinace postupu vůči Africe i Republice Kongo byla v té době do jisté míry limitována i tradiční těžkopádnou byrokracií.

Míra sovětské pomoci Kongu zůstává nadále v rovině spekulací. Sovětský svaz podle dostupných dokumentů skutečně v té době nedisponoval adekvátními finančními prostředky, které by mu umožňovaly zásadní a efektivní přítomnost v oblasti.²³² Podle Pierra Houarta měla již 20. července působit v Léopoldville skupina sovětských funkcionářů z MIDu s první dodávkou sovětských zbraní.²³³ Naopak podle sovětských funkcionářů měl první kontingent sovětské pomoci dorazit do Léopoldville až 10. srpna. Sověští technici se ale měli pohybovat v Kongu již ke konci července 1960.²³⁴

Podle prohlášení konžského ministra informací Anicet Kashamury z 29. července, byl: „Sovětský svaz ze všech zemí nejlépe vybavený technickým personálem a v zemi mohl vypomoci *dlouhodobě*.“²³⁵ Sověti si také pospíšili s navázáním diplomatických styků, již dne 1. srpna byl jmenován velvyslancem v Kongu Michail Jakovlev.²³⁶ Lumumba se měl se sovětským velvyslancem setkat 23. srpna, aby projednali praktické kroky sovětské pomoci k

---

²³⁰ AMZV, Zprávy ZÚ, Moskva 1960, čj. 0498/60, Moskva 5. 8. 1960.

²³¹ AMZV, Zprávy ZÚ, Moskva 1960, čj. 010282/60, Moskva 23. 8. 1960. Konzultace o Africe proběhly v Moskvě až v listopadu 1961.

²³² AMZV, GS-T 1955–1964, k. 1, ob. 13, čj. 012.100/61-IV, Zpráva o výsledcích konzultace s MIDem o koncepci čs. zahraniční politiky vůči Africe.

²³³ HOUART, Pierre: *La penetration communiste au Congo*, Bruxelles, 1961, str. 51. Několik stovek sovětských poradců na území Konga v červenci 1960 uvádí i NZONGOLA-NTALAJA, Georges: *The Congo: From Leopold to Cabila. A People's History*, New York, 2002, str. 117.

²³⁴ HOUART, Pierre: *La penetration communiste au Congo*, Bruxelles, 1961, str. 52.

²³⁵ *Tamtéž*, str. 56.

²³⁶ *Tamtéž*, str. 57.

plánovaným vojenským operacím v Katanze a v Kasai. Velvyslanec Jakovlev Lumumbovi přislíbil patnáct dopravních letadel s osmičlennou posádkou, sto nákladních automobilů, každý se dvěma řidiči a technickou pomoc. Dvě sovětské lodě měly dopravit nákladní automobily a zbraně do přístavu Matadi.²³⁷ Podle rozhlasové zprávy z 5. září 1960 byla v hlavním konžském městě očekávána československá hospodářská mise, čítající čtyřicet tři členů a Československo mělo okamžitě poskytnout technické pracovníky inženýry a lékaře, které Kongo neodkladně potřebovalo.²³⁸

Proti Houartovým údajům polemicky vystoupil levicově orientovaný právník Jules Chomé, který zpochybnil zejména Houartovo tvrzení, že se Lumumba během své návštěvy v USA setkal se sovětskými emisary, kteří mu měli nabídnout zajímavou finanční částku, kterou Lumumba posléze uložil ve švýcarské bance. Lumumba údajně obdržel i jeden milion liber šterlinků od Čínské lidové republiky.²³⁹ Faktem zůstává, že ani Pierre Houart ani nikdo jiný nepředložil důkazy, které by tyto finanční transakce potvrzovaly.

Nelepšící se bezpečnostní situace, kterou od úplného chaosu dělila jen přítomnost vojsk OSN, vedla k velkým politickým změnám. Prezident Kasavubu zbavil 5. září Lumumbu postu premiéra, přičemž řekl: *„...pokládal jsem za nutné odvolat okamžitě vládu... jmenoval jsem předsedou vlády Josepha Ilea, pan Ileo byl pověřen vytvořením nové vlády...Mohu ujistit příslušníky Národní armády, četnictva a policie, stejně jako úředníky- civilisty, že dostanou všechn svůj plat, na který mají nárok, a potraviny, jež některým z nich scházely...Žádám OSN, aby převzala odpovědnost za udržování pořádku a klidu...“*²⁴⁰

Lumumba vzápětí zbavil funkce prezidenta Kasavubu: *„Lidé Konga! Tví nejhorší nepřátelé, nepřátelé vlasti, ti, kdo kolaborovali s belgickými imperialisty, se dnes odhalují...Nikdo, ani hlava státu nemá právo odvolat vládu lidu, zvolenou lidem a těšící se dnes důvěře lidu... V důsledku toho pan Kasavubu není už hlavou státu... Vojáci, zachovejte poslušnost své zákonné vládě, vládě lidu. Vojáci, zachovejte poslušnost svému ministru národní obrany,*

---

²³⁷ HOUART, Pierre: *La penetration communiste au Congo*, Bruxelles, 1961, str. 64.

²³⁸ *Tamtéž*, str. 65; Podle Madeleine Kalbové měla ten den přiletět i sovětská mise. KALB, Madeleine: *The Congo Cables: The cold war in Africa-from Eisenhower to Kennedy*, New York, 1982, str. 86, dostupné na https://books.google.cz/books?id=4rF1AAAAMAAJ&q=madeleine+kalb&dq=madeleine+kalb&hl=cs&sa=X&redir_esc=y.

²³⁹ CHOMÉ, Jules: *M. Lumumba et le Communisme: variations á partir du livre de M. P. Houart*, Bruxelles, 1961, str. 17.

²⁴⁰ MICHEL, Serge: *Lumumba, můj bratr*, Praha, 1962, str. 131.

*a vaším ministrem národní obrany jsem já. Dnešním dnem přebírám velení armády! Vojáci, braňte svou zemi tak, jako jste jí bránili proti Belgičanům! Konžané, budu stále po vašem boku, až do smrti...*²⁴¹

Parlament, který zasedal 7. – 8. září, na základě Základního zákona Republiky Kongo potvrdil ve funkci premiéra Lumumbu.²⁴² Poslanci dali svou důvěru vládě šedesáti hlasy pro a devatenácti proti a anulovali projevy a rozhodnutí, kterými se premiér a prezident vzájemně odvolali ze svých funkcí,²⁴³ a 13. září Lumumbovi dokonce udělili „mimořádné pravomoci.“ Navzdory usnesení parlamentu, Iléo vytvořil 10. září novou vládu.²⁴⁴

Právě v době vrcholícího chaosu, dne 5. září, přiletěla do Léopoldville dvacetitříčlenná československá delegace, kterou vedl náměstek ministra vnitra Karel Klíma. Delegace jednala s premiérem Lumumbou, jeho zástupcem Antoinem Gizengou, ministry a dalšími důležitými osobami. V průběhu jednání se ukázalo, že požadavky na pomoc, zasílané do Československa prostřednictvím jeho zastupitelského úřadu, jen málo korespondovaly s tím, co konžská strana skutečně požadovala. Bylo nutné znovu projednávat, co Konžané opravdu potřebují. Členové delegace nyní vystupovali v roli poradců, jednalo se zejména o odborníky z ministerstva vnitra, kteří prozkoumali stav konžské bezpečnosti a vyhodnotili jí jako neumělou a chaotickou. Československá delegace jednala společně se sovětskou delegací, která s sebou přivezla specialisty z nejrůznějších oborů.²⁴⁵

Slibné pronikání Sovětského svazu a jeho satelitů do Konga, 14. září 1960 rázně přerušil svým zásahem plukovník Mobutu, který v čele armády provedl převrat, sesadil prezidenta

---

²⁴¹ MICHEL, Serge: *Lumumba, můj bratr*, Praha, 1962, str. 133.

²⁴² Loi Fondamentale. Tzv. Základní zákon Republiky Kongo, prozatímní ústava z 19. května 1960. Poslanci rozhodovali podle čl. 19 a 33, podle kterých národ přenáší svou suverenitu na poslance, jež volí. Kasavubu tedy jednal nezákonně, protože předseda vlády řídí politiku v souladu s radou ministrů. MICHEL, Serge: *Lumumba, můj bratr*, Praha, 1962, str. 134.

²⁴³ *Tamtéž*, str. 138-139.

²⁴⁴ *Tamtéž*, str. 143.

²⁴⁵ Sovětská delegace přiletěla 4. září. Nejvíce Sovětů a Východoevropanů se podle Houarta pohybovalo v Léopoldville a ve Stanleyville. Již několik týdnů působilo v oblasti přes 400 sovětských a několik set československých a východoněmeckých technických pracovníků. HOUART, Pierre: *La penetration communiste au Congo*, Bruxelles, 1961, str. 66. Houartovy počty technických pracovníků se zdají být vzhledem k dokumentům MZV značně nadsazené.

Kasavuba, Ileovu vládu, Lumumbu i v květnu zvolený parlament, pozastavil platnost ústavy a zakázal všechny politické strany.²⁴⁶

Mobutu nahradil vládu kolegiem generálních komisařů, které až do 9. února 1961 suplovalo roli ústřední vlády.²⁴⁷ Podle Mobutova rozhlasového prohlášení: „*Aby dostala zemi ze slepé uličky, rozhodla se konžská armáda neutralizovat hlavu státu, obě dnešní vlády a právě tak i obě zákonodárné komory až do 31. prosince 1960.... Nejde přitom o vojenský puč, spíše o prostou pokojnou revoluci... ke slovu přijdou konžští technici a cizí odborníci, které budeme řídit my sami...*“²⁴⁸

Lumumba se ještě pokusil dementovat Mobutovo prohlášení vydáním vládního komuniké, ale to již nemělo žádný vliv na další události: „*Ústřední vláda Republiky Kongo oznamuje lidu, že plukovník Mobutu, náčelník štábu ozbrojených sil, byl podplacen imperialisty, aby provedl puč proti legální vládě. Tyto manévry byly naštěstí zmařeny naší Národní armádou, jejíž vojáci po Mobutově prohlášení v rozhlase šli okamžitě pro předsedu vlády, aby ho uchránili před všemi útoky imperialistů...*“²⁴⁹

Plukovník Mobutu následně obdržel prostřednictvím zástupce generálního tajemníka v Kongu Andrewa Cordiera²⁵⁰ pět miliónů franků, které byly určeny na výplatu zadržovaného služného vojákům ANC.²⁵¹ Mobutu dale nařídil uvěznit Lumumbu, který byl nucen 15. září požádat OSN o ochranu. Vzhledem k tomu, že mu nebylo doporučeno z bezpečnostních důvodů vycházet (a později ani dovoleno), vedlo to k jeho faktické izolaci.²⁵²

---

²⁴⁶ NZONGOLA-NTALAJA, Georges: *Patrice Lumumba*, Ohio University Press, 2014, dostupné na https://books.google.cz/books?id=X2DGBAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=lumumba&hl=cs&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false.

²⁴⁷ NZONGOLA-NTALAJA, Georges: *The Congo: From Leopold to Cabila. A People's History*, New York, 2002, str. 109.

²⁴⁸ MICHEL, Serge: *Lumumba, můj bratr*, Praha, 1962, str. 146.

²⁴⁹ *Tamtéž*, str. 148.

²⁵⁰ Andrew Wellington Cordier (1901–1975) 1946–1961 podtajemník valného shromáždění OSN. V červenci – září 1960 zvláštní zástupce generálního tajemníka OSN v Kongu. Jak ukázaly belgické a OSN dokumenty, Cordier byl přímo odpovědný za uzavření letiště a rozhlasové stanice v Léopoldville během puče proti P. Lumumbovi. V roce 1962 byl nucen odstoupit ze své funkce v OSN, poté co ho Sověti zkritizovali za přílišnou uzurpaci pravomocí patřícím generálnímu tajemníkovi OSN.

²⁵¹ LESIOVSKIJ, Viktor: *Tajna gibeli Chammmaršelda*, Moskva, 1985, str. 120; ZEILIG, Leo: *Lumumba: Africa's Lost Leader*, 2. vyd., London, 2015, str. 119.

²⁵² LESIOVSKIJ, Viktor: *Tajna gibeli Chammmaršelda*, Moskva, 1985, str. 121; NZONGOLA-NTALAJA, Georges: *The Congo: From Leopold to Cabila. A People's History*, New York, 2002, str. 109-110.

Mobutu ještě týž den vyhostil všechny československé a sovětské občany do čtyřicetiosmi hodin z Konga.²⁵³ Již tři hodiny před touto lhůtou, dne 17. září 1960, byli členové delegace a diplomaté pod vojenským dohledem eskortováni na letiště. Dramatické okolnosti odjezdu ze země evidentně diplomaty vyděsily.

Přes Akkru se domů vraceli sovětským letadlem první tajemník velvyslanectví Burkhart Skácel²⁵⁴ s manželkou, radista, šifrer a další pracovníci. Československý velvyslanec v Akkře Antoš původně navrhoval, aby diplomaté vyčkali v Akkře dalšího vývoje v Kongu. V chaotické situaci však současně telegramem žádal ústředí, aby pracovníkům z Konga byly zaslány letenky k cestě domů, protože prý jsou velké výdaje na jejich pobyt. Z ústředí byl Antošovi zaslán pokyn ze dne 24. září, aby členové ZÚ z Léopoldville vyčkali v Akkře dalšího vývoje v Kongu. Antoš však nepočkal na odpověď z ústředí, na úvěr zakoupil letenky u Air France a diplomaty odeslal 24. září přes Londýn do Prahy.²⁵⁵

Na rozdíl od těch československých, se sovětští diplomaté rozhodli vyčkat v Akkře na další vývoj situace. Do Akkry odjeli 16. září i členové belgické KS,²⁵⁶ kteří v té době pobývali v Léopoldville a kteří přislíbili Skácelovi informace o vývoji týkajícím se přerušení diplomatických styků s ČSSR a SSSR.

Československé vyslanectví v Akkře dostalo z ústředí pověření, aby požádalo belgické soudruhy, aby je pravidelně informovali o vývoji v Kongu. Josef Virius následně vytipoval osoby v Kongu, od kterých by bylo možné informace získat. Jména osob, které mohly podávat informace, měla být neprodleně sdělena sovětským soudruhům. V podobném duchu dostal instrukce i ZÚ v Connakry.²⁵⁷

V prohlášení československé vlády ze dne 18. 9. 1960 se konstatuje, že „*v důsledku hrubých provokací nebylo umožněno diplomatickému zastoupení ČSSR v Republice Kongo rozvíjet*

---

²⁵³ ZEILIG, Leo: *Lumumba: Africa's Lost Leader*, 2. vyd., London, 2015, str. 117.

²⁵⁴ Burkhart Skácel (1922-?) na MZV od roku 1952, v létě 1960 na ZÚ v Léopoldville, červenec – září 1961 ve Stanleyville, září 1961 – červen 1962 chargé d'affaires v Léopoldville. Člen KSČ od roku 1948. AMZV, f. Personální spisy, Skácel Burkhart.

²⁵⁵ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, ob. 1, čj. 029.960/60, Kongo – situační zpráva ze dne 27. 9. 1960.

²⁵⁶ Jednalo se například o významného člena belgické KS Jeana Terfve, který byl v letech 1946–1958 členem poslanecké sněmovny a 1965–1965 členem senátu.

²⁵⁷ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, k. 1, čj. 029.960/60, Kongo – situační zpráva ze dne 27. 9. 1960.

*normální činnost a z obavy o bezpečí svých občanů se vláda ČSSR rozhodla dočasně odvolat pracovníky velvyslanectví v Léopoldville.*²⁵⁸

Československá vláda vyjádřila své znepokojení nad vývojem situace a obvinila generálního tajemníka OSN Hammarskjölda, že nejenže nedbá usnesení Rady bezpečnosti, ale že zaujal přímo nepřátelské stanovisko vůči zákonné vládě premiéra Lumumby a vnesla ostrý protest proti „zneužívání jednotek OSN k nekalým cílům kolonizátorů.“²⁵⁹

Zpětně byl však přínos československé mise v Kongu hodnocený velmi pozitivně „Československá delegace na konkrétních případech Lumumbovi a Gizengovi a dalším činitelům ukazovala na záškodnickou činnost belgických poradců, orgánů OSN a vůbec na činnost imperialistů v Kongu. Přitom jim dala konkrétní doporučení, jak se této činnosti bránit.“²⁶⁰

Československý konzulát v Léopoldville, po vyhlášení nezávislosti povýšený na velvyslanectví, plnil funkci významné základny sovětského bloku v Kongu až do vypovězení československých diplomatů a poskytoval významnou podporu československým i sovětským diplomatům, poradcům a expertům. Na podzim roku 1960 se tak stalo prvořadným úkolem znovunavázání diplomatických styků s Republikou Kongo.

---

²⁵⁸ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, k. 1, čj. 029.287/61-10, Stanovisko k diplomatickým stykům s Republikou Kongo. Označeno jako tajné.

²⁵⁹ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, k. 1, čj. 123.919/60-10, Prohlášení MZV k situaci v Kongu ze dne 10. 9. 1960.

²⁶⁰ NA – A ÚV KSČ, f.02/2, sv. 280, ar.j. 363, b. 7, schůze PB ÚV KSČ ze dne 21. 10. 1960. Ministr vnitra Rudolf Barák předložil politbyru osmnáctistránkovou zprávu o československé misi v Kongu. Z této zprávy pocházejí i výše uvedené údaje, týkající se této mise.

4. Vláda Antoine Gizengy ve Východní provincii a podpora zemí sovětského bloku

4. 1 Situace v Kongu po odvolání zákonné vlády Patrice Lumumby do vytvoření vlády národní jednoty Cyrille Adouly v období od září 1960 do srpna 1961

Po vojenském převratu náčelníka generálního štábu plukovníka Mobutua, se vláda Východní provincie postavila za předsedu vlády Patrice Lumumbu. Obyvatelstvo Východní provincie stálo téměř na devadesát procent za Lumumbovým MNC a podporovalo postoj provinční vlády. Dne 14. října 1960 přijel do Stanleyville Antoine Gizenga, který byl provinční vládou, MNC a obyvatelstvem přijat jako představitel Lumumbovy vlády.²⁶¹

Problémem bylo vojsko, dislokované ve Východní provincii, které bylo do značné míry ovládáno Mobutovými důstojníky. Dne 22. října 1960 tisíc pět set vojáků, vedených Mobutovými důstojníky obklíčilo četnictvo, které podporovalo provinční vládu a Gizengu. Sám Gizenga byl nucen se uchýlit pod ochranu etiopských jednotek OSN. Po několikadenním napětí a vyjednávání se vojsko podřídilo lumumbovskému vedení. Za Gizengou přijeli do Stanleyville další ministři Lumumbovy vlády. Členové vlády pod vedením Gizengy se vyhlásili za legální vládu Konga, pokračovatele Lumumbovy vlády. Stanleyville byl prohlášen za dočasné hlavní město Konga. O sestavení Gizengovy vlády byla 13. prosince 1960 informována OSN. Gizengovu vládu uznalo celkem dvacet jedna států,²⁶² a několik států mělo u Gizengovy vlády svá diplomatická zastoupení.²⁶³ Území ovládané Gizengovou vládou bylo politicky jednotné, vedené MNC a ostatními stranami spojenými s MNC, jako PSA a Cerea.²⁶⁴

---

²⁶¹ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, k. 1, čj. 00322/62-10, Léopoldville 20. 12. 1961, Politická zpráva č. 1, Postavení Gizengovy vlády – vývoj situace.

²⁶² František Zachystal, československý velvyslanec v Káhiře obdržel 25. 2. 1961 prostřednictvím diplomatické mise Republiky Kongo v Káhiře dopis od Gizengy, ve kterém sděluje, že vláda i lid jsou spokojeni se stanoviskem vlády ČSSR, uznávajícím legální vládu ve Stanleyville. AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, k. 1, k. čj. 022.441/61, telegram z Káhiry ze dne 25. 2. 1961.

²⁶³ Jednalo se o Sovětský svaz, Československo, Čínskou lidovou republiku, Polskou lidovou republiku, Německou demokratickou republiku, Sjednocenou arabskou republiku, Federativní lidovou republiku Jugoslávie, Mali a Ghanu.

²⁶⁴ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, k. 1, čj. 00322/62-10, Léopoldville 20. 12. 1961, Politická zpráva č. 1, Postavení Gizengovy vlády – vývoj situace.

Mezitím se Lumumbovi podařilo 27. listopadu uprchnout z domácího vězení. Vše nasvědčuje tomu, že se pokoušel dostat ke svým věrným do Stanleyville. Byl však 2. prosince zadržen v provincii Jižní Kasai Mobutovými vojáky a dopraven na vojenskou základnu v Mweka.²⁶⁵

Vláda Sovětského svazu rychle reagovala vydáním vládního prohlášení, v němž vyzvala k podniknutí okamžitých opatření k urychlenému vyřešení situace v Republice Kongo, obnovení činnosti zákonné vlády a parlamentu, odzbrojení Mobutových band, odvolání belgických vojáků a úředníků ze země a projednání situace v Kongu v Radě bezpečnosti. „*Především je nutné okamžitě propustit ministerského předsedu Republiky Kongo Patrice Lumumbu, předsedu senátu Okita a ostatní ministry a poslance a obnovit činnost zákonné vlády a parlamentu.*“²⁶⁶ Ve stejném duchu se k protestu připojilo i Československo a československá vláda opět upozornila na „*hrubé vměšování imperialistických mocností do vnitřních záležitostí nezávislé Konžské republiky.*“²⁶⁷

Předseda československé vlády Viliam Široký pak obdržel 16. prosince 1960 od úřadujícího místopředsedy Antoina Gizengy telegram, kterým ho informoval o zřízení dočasného sídla ústřední vlády ve Stanleyville a žádal ho o podniknutí nezbytných opatření v této nové situaci.²⁶⁸ Po nezbytné konzultaci s MIDem pak MZV doporučilo v odpověď na žádost Gizengy obnovit činnost československého zastupitelského úřadu v Kongu se sídlem ve Stanleyville a vyslat své diplomatické zástupce ke Gizengově vládě.²⁶⁹

Situace v Kongu se vyhrtila na počátku roku 1961, kdy byl Lumumba spolu s místopředsedou parlamentu Josephem Okitem a ministrem mládeže a sportu Mauricem Mpoem převezen do Elizabethville v Katanze k Moise Tschombemu, kde byl pravděpodobně v noci ze 17. na 18. ledna 1961 zavražděn.²⁷⁰

---

²⁶⁵ DURMAN, Karel: *Popely ještě žhavé. Velká politika 1938–1991*. Díl I. *Světová válka a nukleární mír 1938–1964*, Praha, str. 258-529.

²⁶⁶ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, k. 1, čj. 029.960, Kongo – situační zpráva. ČTK – Informace ze zahraničí z 5. 12. 1960, Prohlášení sovětské vlády k situaci v Kongu.

²⁶⁷ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, k. 1, čj. 032433/62-10, Příloha III. Důvodové zprávy ze dne 7. 12. 1960, Prohlášení vlády Československé socialistické republiky k útoku kolonizátorů a imperialistů proti národní nezávislosti Republiky Kongo.

²⁶⁸ AMZV, TO-T, Kongo 1960–1964, k. 1, čj. 033.212/60, dodatek k Situační zprávě z 16. 12. 1960.

²⁶⁹ *Tamtéž*, dodatek k důvodové zprávě, nedatováno.

²⁷⁰ Podílem Moise Tschombeho na Lumumbově vraždě se zabýval Jules CHOMÉ ve své práci *L'assassinat de Patrice Lumumba et les revelation de Moise Tschombe*, Revue Panafricaine, N° 6, 21. Mars 1964, Bruxelles; levicovou interpretací viz Ludo de WITTE, *The Assassination of Lumumba*, London, 2001; podle zprávy belgické parlamentní vyšetřovací komise z listopadu 2001, měli někteří členové tehdejší belgické vlády a další belgičtí

Oznámení o Lumumbově smrti 13. února 1961 vedlo k téměř hysterické kampani zemí sovětského bloku. Nikita Chruščov ve svém prohlášení obvinil z Lumumbovy smrti západní země, OSN a zejména generálního tajemníka Daga Hammarskjölda: „*O fyzickém zničení Patrice Lumumby bylo v podstatě předem rozhodnuto, jakmile se kolonizátoři přesvědčili, že Lumumba stojí v cestě při realizaci jejich plánu, že Lumumba usiluje o úplnou nezávislost své země a její osvobození od belgických kolonizátorů. Zúčtování s ministerským předsedou Lumumbou odhalilo před celým světem odpornou úlohu, kterou sehrál v konžských událostech generální tajemník OSN Dag Hammarskjöld.*“²⁷¹ Chruščov požadoval Hammarskjöldovo odvolání a navrhoval reorganizaci struktury OSN tak, aby neexistovala moc jediného generálního tajemníka, ale aby byli tři tajemníci zastupující západní státy, socialistické státy a země třetího světa.

Lumumbova smrt vedla k unáhlené reakci také na straně jemu věrných ve Stanleyville. Na československé velvyslanectví v Káhiře byl dne 22. 2. 1961 doručen telegram adresovaný vládě ČSSR, v němž Gizenga oznamuje: „*že Republika Kongo je nucena vyhlásit během 48 hodin Belgii válku. Rozhodli se uvěznit všechny belgické příslušníky a jejich spojence na území Konga. Do 24 hodin žádají naše ujištění o poskytnutí podpory vojskem, zbraněmi a municí.*“²⁷² Gizengova vláda současně zmocnila československou stranu k přeletům svého území s tím, že posláni OSN v Kongu pokládají za skončené a po uplynutí 24 hodin budou pokládat jednotky OSN v Kongu za agresory. Obdobné telegramy byly podle zprávy československého velvyslanectví v Káhiře²⁷³ předány všem ZÚ zemí socialistického tábora, dále SAR, Maroku

---

občané morální odpovědnost za okolnosti, které vedly k Lumumbově smrti. *Commission d'enquete parlementaire chargée de déterminer les circonstances exactes de l'assassinat de Patrice Lumumba et l'implication éventuelle des responsables politiques belges dans celui-ci.* Dostupné na <http://www.lachambre.be/kvvcr/showpage.cfm?section=%7Ccomm%7Clmb&language=fr&story=lmb.xml&rightmenu>.

Lumumbovu smrt přičítá spiknutí USA, Belgie a OSN a jeho politických nepřátel Kasa-Vuba, Mobutua a Tshombeho NZONGOLA-NTALAJA, Georges: *The Congo: From Leopold to Cabila. A People's History*, New York, 2002, str. 107, který se opírá o studii Luda de Witteho a zmiňuje i šéfa CIA v Léopoldville Lawrence Devlina; dále *Patrice Lumumba: the most important assassination of the 20th century*, The Guardian, 17. ledna 2011, dostupné na <http://www.theguardian.com/global-development/poverty-matters/2011/jan/17/patrice-lumumba-50th-anniversary-assassination>.

MI6 arranged Cold war Killing of Congo prime minister, Ben Quin, The Guardian, 2. dubna 2014, dostupné na <http://www.theguardian.com/world/2013/apr/02/mi6-patrice-lumumba-assassination>.

²⁷¹ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, k. 1, čj. 022.407/61-10, Kongo – Poselství soudruha Chruščova.

²⁷² AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, k. 1, čj. 021.952/61-10, Informace o stanovisku ke konžské krizi.

²⁷³ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, k. 1, čj. 022.441/61-10, Informace o stanovisku ke konžské krizi. Příloha II-důvodová zpráva.

a jiným africkým zemím. Kontaktované země se samozřejmě k vyhlášení války Belgii nepřipojily a i od Gizengy to bylo jen plané gesto.²⁷⁴

Státy, které uznaly Gizengovu vládu měly problém s poskytnutím hospodářské a jiné pomoci, vzhledem k důsledné blokádě území, kontrolovaného Gizengovou vládou, zejména ze strany Súdánu. Svou roli tu sehrálo i vedení OSN v Kongu, které jakékoliv spojení Východní provincie se zahraničím blokovalo jednostranným prosazováním politiky nevměšování se do vnitřních záležitostí Konga.

V důsledku izolace a blokády území ovládané Gizengovou vládou a nedostatečnému vybavení jeho armády, se vyhlídky na zlomení léopoldvillského režimu začaly zmenšovat a začalo docházet i k rozporům mezi členy stanleyvillské vlády. Smířliví představitelé MNC a PSA, nacházející se mimo území Východní provincie, začali vystupovat s myšlenkou svolání parlamentu a vytvoření nové vlády, která by vyřešila sporné otázky a vyvedla Kongo z krize. Myšlenku svolání parlamentu a vytvoření nové zákonné vlády jednotného Konga podpořilo i vedení OSN.²⁷⁵

Dne 14. května 1961 se Gizenga vyslovil pro svolání parlamentu a žádal, aby byl svolán na neutrálním území Kaminy,²⁷⁶ pod kontrolou vojsk OSN. Nakonec bylo dohodnuto svolat parlament do Léopoldville, do budovy univerzity Lovanium.²⁷⁷ Gizenga se domníval, že většina parlamentu se postaví za jeho vládu a jednání podcenil. Pro účast na jednání si nekladal podmínky, jako potvrzení legálnosti vlády ve Stanleyville, odstranění Mobuta a zvolení nového prezidenta. Značnou roli sehrála i neúčast Gizengy na zasedání parlamentu a jeho dřívější prohlášení, že se podrobí jeho rozhodnutí. Parlament, který byl vystaven tlaku jak léopoldvillského režimu, tak OSN, nakonec vůbec nejednal o potvrzení Gizengovy vlády a naopak došlo k vytvoření vlády Cyrilla Adouly, tzv. *vlády národního smíření*, ve které byla Gizengovi nabídnuta funkce prvního místopředsedy.²⁷⁸

---

²⁷⁴ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, k. 1, čj. 022.441/61-10, Informace o stanovisku ke konžské krizi. Příloha II-důvodová zpráva.

²⁷⁵ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, k. 1, čj. 020.322/62-10, Léopoldville 20. 12. 1961, Politická zpráva č. 1, Postavení Gizengovy vlády – vývoj situace.

²⁷⁶ Vojenské základny Kamina a Kitona na území Republiky Kongo byly kontrolované vojsky OSN.

²⁷⁷ NZONGOLA-NTALAJA, Georges: *The Congo: From Leopold to Cabila. A People's History*, New York, 2002, str. 117.

²⁷⁸ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, k. 1, čj. 020.322/62-10, Léopoldville 20. 12. 1961, Politická zpráva č. 1, Postavení Gizengovy vlády – vývoj situace.

V diplomatickém sboru, včetně sovětských diplomatů převládal názor,²⁷⁹ že by měl Gizenga přijmout funkci v nové vládě. Gizengovo působení v nové vládě bylo nejasné ještě 3. srpna 1961, kdy Gizenga váhal mezi pokusem postavit se na odpor silou, přijetím nabízené funkce nebo odchodem do exilu.²⁸⁰ Podle Františka Zachystala, kritika Gizengy zaznívala i z vlastních řad. Bylo mu vytýkáno, že preferoval při obsazování funkcí svou vlastní stranu PSA před Lumumbovou stranou MNC, a že si ponechával finanční prostředky ze spřátelených zemí.²⁸¹

Podle analýzy MZV ze srpna 1961, pokud Gizenga přijme funkci v nové vládě, znamenalo by to, že de facto rozpouští svou vládu ve Stanleyville, a že parlament považoval tuto vládu za nelegální. Zároveň by však přijetí funkce mohlo za jistých okolností znamenat přínos pro postavení pokrokových sil v zemi, které by měly alespoň nějakou oficiální platformu, ze které by mohly rozvíjet svou další činnost. Pokud by však Gizenga Adoulovu vládu neuznal, ocitl by se ve svízelné situaci. Jednak proto, že Adoulova vláda byla schválena téměř jednomyslně (hlasovali pro ni i poslanci Gizengova bloku), jednak proto, že se Gizenga sám v uplynulém období neustále dovolával vyřešení krize parlamentem a žádal jeho svolání. V případě, že by Gizenga odmítl uznat výsledek hlasování v parlamentu, ocitlo by se podle MZV²⁸² v obtížné situaci i Československo, protože se v prohlášeních vlády i na půdě OSN exponovalo pro Gizengovy návrhy na řešení krize cestou svolání parlamentu.

Gizenga prohlásil v memorandu, které bylo odevzdáno vládám zastoupeným ve Stanleyville, že vstoupí do Adoulovy vlády pouze za předpokladu, že jeho vláda bude pokračovat v Lumumbově politice, že přistoupí na potrestání viníků vraždy Patrice Lumumby a že budou akreditovány diplomatické mise, které uznaly jeho vládu ve Stanleyville. Gizenga vyčkával ve Stanleyville a teprve návštěva Adouly těsně před cestou na konferenci Hnutí

---

²⁷⁹ O komplikovanosti situace svědčí i fakt, že názory nebyly tak úplně jednotné, jak vyplývá ze zprávy tehdejšího československého velvyslance v Pekingu Josefa Šedivého. Čínští vedoucí představitelé v té době radili Gizengovi, aby se neúčastnil jednání parlamentu v Léopoldville a aby vedl dále ze Stanleyville boj za svobodu Konga, tím spíše, že byl v té době představitelem legální konžské vlády. AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, k. 1, čj. 0103/62-Še/Li, Velvyslanectví ČSSR, Peking 6. 2. 1961, Politická zpráva č. 6, zpráva iniciativní, Stanovisko k vývoji v Kongu, vypracoval Josef Šedivý-velvyslanec.

²⁸⁰ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, k. 1, čj. 029.015/61-10, zpráva ze Stanleyville ze dne 4. 8. 1961.

²⁸¹ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, k. 1, čj. 029.023/61, telegram z Káhiry ze dne 11. 8. 1961.

²⁸² AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, k. 1, čj. 029.032/61-10, Zpráva MZV ze srpna 1961, Vytvoření nové vlády v Kongu.

nezúčastněných²⁸³ v Bělehradě a jeho jednání s Gizengou, mělo rozhodující vliv na rozhodnutí Gizengy vstoupit do vlády.²⁸⁴

Kongo tak získalo novou legální vládu a Gizenga, který nechtěl riskovat otevřenou roztržku s Adoulou a vedoucími představiteli MNC, funkci přijal. Vytvořením Adoulovy vlády a vstupem Gizengy do této vlády konžská krize přešla na novou základnu, do stádia řešení krize parlamentní cestou.²⁸⁵

4. 2 Vývoj v Kongu od října 1961

Již dne 9. října 1961 se však Gizenga vrátil na neurčito do Stanleyville, prý na přání Adouly, aby tam spolu s generálem Lundulou a jeho vojsky vytvořil určitou protiváhu proti klice Kasavubu-Mobutu, protože poměr mezi Adoulou a Kasavubem se stále zhoršoval. Ke Gizengově rozhodnutí opustit Léopoldville přispěly i jeho osobní ambice a roztrpčenost, že se předsedou vlády stal Adoula, který za sebou neměl žádnou stranu, a ne on, který stál v čele legální lumumbistické vlády ve Stanleyville. Ke Gizengově pobytu ve Stanleyville vláda zprvu nezaujala stanovisko, ale z opatrnosti a prestižních důvodů dávala najevo, že Gizenga je ve Východní provincii s jejím souhlasem.²⁸⁶

Nevyjasněné bylo i postavení diplomatických misí, původně akreditovaných ve Stanleyville,²⁸⁷ které dosud nebyly akreditovány v Léopoldville a dostaly pokyn, aby opustily

---

²⁸³ Gizenga s Adoulou se jako představitelé Republiky Kongo zúčastnili 1. Konference Hnutí nezúčastněných zemí v Bělehradě ve dnech 1. – 6. září 1961; AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, čj. 03053/61-10, Telegram ze Stanleyville ze dne 3. 9. 1961.

²⁸⁴ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, k. 1, čj. 020.324/62, Velvyslanectví ČSSR v Léopoldville dne 3. ledna 1962, Politická zpráva č. 2. Adoulova vláda a její činnost.

²⁸⁵ NZONGOLA-NTALAJA, Georges: *The Congo: From Leopold to Cabila. A People's History*, New York, 2002, str. 122.

²⁸⁶ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, k. 1, k čj. 023.638/62-10, Velvyslanectví ČSSR v Léopoldville, 5. 3. 1962, Politická zpráva č. 3 – Gizengův případ.

²⁸⁷ Jednalo se o diplomatické mise SSSR, ČSSR, PLR a Mali.

Kongo a vyčkaly na akreditaci doma. Chargé d'affaires a. i.²⁸⁸ Burkhardt Skácel dostal z ústředí instrukce, aby kontaktoval Adoulu a vytrval na místě.²⁸⁹

Adoulova vláda však nebyla schopná účinně řešit problémy a omezovala se na deklarativní prohlášení, která nebyla schopná plnit. Vázlo navazování diplomatických vztahů a činnost politických stran se vyvíjela velmi omezeně.²⁹⁰ Dne 22. října 1961 sice došlo k podepsání příměří mezi silami OSN a Katangou, ale Adoulova vláda mezitím sáhla k neúspěšným vojenským akcím proti Katanze. Schůzka mezi Adoulou a Tschombem na vojenské základně Kitona nepřinesla žádné konkrétní výsledky.

V této situaci Gizenga, který vyčkával ve Stanleyville, vystoupil 29. listopadu 1961 s prohlášením, ve kterém ostře kritizoval činnost Adoulovy vlády a vytýkal jí, že nesplnila žádný bod z dohody, na které se měl Adoula s Gizengou dohodnout. Gizengovo prohlášení zřejmě přispělo i k tomu, že Adoulova vláda akreditovala ihned diplomatické mise ze Stanleyville, které v Léopoldville vyčkávaly na řešení již několik měsíců. Akreditace zřejmě měla sloužit i k tomu, aby vláda získala část lumumbovců na svou stranu a snížila i ostří Gizengovy kritiky.²⁹¹

Obtížnou a spletitou situaci potvrzoval i Pierre Mulele,²⁹² který působil v Káhiře jako zástupce Gizengovy vlády a dodával informace československému velvyslanectví. Mulele sice nemohl potvrdit roztržku mezi Adoulou a Gizengou, ale po vytvoření centrální vlády, zjevně nedošlo k očekávané stabilizaci situace a Adoulova vláda nedodržovala program, který přijala. Byly vyvíjeny situace, které vedly k nepokojům, ze kterých byl obviňován Gizenga. Další příčinou těžkostí byla armáda. Důstojníci ve Stanleyville byli roztrpčeni, že Mobutu

---

²⁸⁸ Chargé d'affaires ad interim, diplomatický pracovník pověřený dočasným vedením zastupitelského úřadu po dobu nepřítomnosti mimořádného a zplnomocněného velvyslance, který stojí nebo má stát v jeho čele.

²⁸⁹ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, k. 1, čj. 031.030/61-10, Kongo – informace o posledních událostech v Kongu ze dne 10. 10. 1961.

²⁹⁰ NZONGOLA-NTALAJA, Georges: *The Congo: From Leopold to Cabila. A People's History*, New York, 2002, str. 122.

²⁹¹ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, k. 1, čj. 020.324/62, Velvyslanectví ČSSR v Léopoldville 3. ledna 1962, Politická zpráva č. 2, Adoulova vláda a její činnost.

²⁹² Pierre Mulele (1929–1968) ministr školství ve vládě Patrice Lumumby, od prosince 1960 zástupce Gizengovy vlády v Káhiře.

zůstal vrchním velitelem. Podle Muleleho se Gizenga dostal do vleku událostí a nespokojenost se obrátila i proti silám OSN.²⁹³

Vzhledem k blokadě Východní provincie se situace neustále zhoršovala. V samotném Stanleyville chyběla pitná voda, elektřina a potraviny a začaly se vyskytovat i nakažlivé nemoci, zejména břišní tyfus. V nastalé situaci ani provinční vláda nestála jednoznačně za Gizengou a ani jeho nejbližší spolupracovníci nevěděli, jaké má plány do budoucna.²⁹⁴ Vzhledem k tomu, že Gizengova bezpečnost nebyla zaručena, často měnil místo pobytu, i když jeho hlavní sídlo bylo stále ve Stanleyville.²⁹⁵

Počátkem ledna 1962 třicet šest poslanců z Východní provincie předložilo sněmovně návrh, aby Gizenga přijel do osmi dnů do Léopoldville. Na základě tohoto návrhu odhlasovala poslanecká sněmovna 8. ledna rezoluci, aby se Gizenga vrátil do 48 hodin do Léopoldville a aby se ve sněmovně zodpovídal ze své činnosti, kterou sněmovna neschvalovala. Toto vystoupení poslanců, většinou členů MNC, bylo důkazem, že MNC jako největší nacionalistická strana již nebyla jednotná, a že se v ní projevovaly naprosto protichůdné tendence. Proti Gizengovi vystoupila i část poslanců jeho vlastní strany PSA. Na rezoluci parlamentu Gizenga původně odpověděl, že se vrátí do Léopoldville, jakmile bude vyřešena katanžská otázka, byl však vyzván předsedou poslanecké sněmovny k okamžitému příjezdu.²⁹⁶

Ve Stanleyville samotném nabývala situace tragických forem. Za dosud nevyjasněných okolností došlo ke krvavému střetu mezi vojáky, kterým velel generál Lundula a četníky loajálními ke Gizengovi. Vojenské jednotky pod Lundulovým velením zvítězily a Gizenga požádal o ochranu OSN.²⁹⁷

---

²⁹³ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, k. 1, čj. 14811, telegram z Káhiry ze dne 21. 11. 1961, Dodatek k rozhovoru s Mulelem.

²⁹⁴ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, k. 1, čj. 033.323, telegram z Léopoldville ze dne 27. 12. 1961. Informace poskytl blíže nejmenovaný korespondent TASSu, který se krátce setkal i s Gizengou.

²⁹⁵ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, k. 1, k čj. 033.323, telegram z Káhiry ze dne 7. 12. 1961.

²⁹⁶ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, k. 1, k čj. 023.638/62-10, Velvyslanectví ČSSR v Léopoldville, 5. 3. 1962, Politická zpráva č. 3 – Gizengův případ.

Rozpory v nacionalistickém hnutí pramenily i z rivality mezi členy MNC a PSA. Někteří členové MNC ve Stanleyville kritizovali Gizengu, že zanedbává MNC a hlavní funkce dává členům své strany PSA.

²⁹⁷ NZONGOLA-NTALAJA, Georges: *The Congo: From Leopold to Cabila. A People's History*, New York, 2002, str. 135.

Po událostech ve Stanleyville, kdy byl Gizenga zbaven opory četnictva i armády, odhlasoval parlament 15. ledna 1962 Gizengovi parlamentní důtku. „*Stanleyvillské události byly záměrně zveličovány a překrucovány v neprospěch Gizengy.*“²⁹⁸ Na základě rozhodnutí parlamentu a doporučení Adouly zbavil prezident Kasavubu Gizengu funkce místopředsedy vlády. Dne 19. ledna požádal Adoula OSN, aby zajistila Gizengovu přepravu do Léopoldville, s čímž musel Gizenga nakonec souhlasit, protože OSN mu odmítla poskytnout ochranu ve Stanleyville.

Dne 20. ledna přiletěl Gizenga do Léopoldville a byl ubytován v sídle OSN.²⁹⁹ Druhý den byl přepraven do vládní vily a dán pod ochranu vlády a pak do tábora výsadkářů, kteří byli nejspolehlivějšími Mobutovými jednotkami.³⁰⁰ Mezi vedoucími členy PSA panovala obava o Gizengův život a proto 8. února předložili parlamentu požadavek na Gizengovo propuštění a dodržování zákonů.³⁰¹ V průběhu roku 1962 interpelovaly různé skupiny poslanců za Gizengovo propuštění, ale vždy bez úspěchu.³⁰² Aby dokázal Gizengovu vinu, argumentoval Adoula např. tím, že Gizenga chtěl podplatit stráž, aby mu pomohla k útěku, nebo že u sebe měl vojenskou pušku československého původu se sovětskými náboji. Pro uklidnění situace Adoula nicméně veřejně prohlásil, že s Gizengou bude postupováno podle práva. V souvislosti s Gizengovým uvězněním došlo i k útokům proti ZÚ ČSSR, SAR a Mali a bylo požadováno jejich uzavření.³⁰³

K současné situaci v Kongu se vyjádřil i nový generální tajemník OSN U Thant, který byl zvolený v listopadu 1961.³⁰⁴ Podle jeho názoru neměla OSN dostatek finančních a technických prostředků pro plnění všech úkolů a pro navýšení stavu vojáků v Kongu. Navíc vlády, které měly vojska v Kongu, odmítaly vyslání vojsk ústřední vlády Konga do Katangy, z důvodu jejich nedostatečné disciplíny a tím riskantní spolupráce. Gizenga podle U Thanta

---

²⁹⁸ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, k. 1, k čj. 023.638/62-10, Velvyslanectví ČSSR v Léopoldville, 5. 3. 1962, Politická zpráva č. 3 – Gizengův případ.

²⁹⁹ AMZV, TO-T Kongo 1960-1964, k. 1, čj. 020.837, telegram z Léopoldville z 20. 1. 1961. Podle B. Skácela byl Gizenga odvezen bez eskorty do sídla OSN ve vládním autu.

³⁰⁰ NZONGOLA-NTALAJA, Georges: *The Congo: From Leopold to Cabila. A People's History*, New York, 2002, str. 125.

³⁰¹ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, k. 1, čj. 208.372, telegram z Léopoldville ze dne 10. 2. 1962.

³⁰² Gizenga byl vězněn od ledna 1962 do července 1964, znovu od října 1965 do listopadu 1965. V roce 1965 byl vyhoštěn a žil v exilu až do roku 1992.

³⁰³ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, k. 1, k čj. 023.638/62-10, Velvyslanectví ČSSR v Léopoldville, 5. 3. 1962, Politická zpráva č. 3 – Gizengův případ.

³⁰⁴ Maha Thray Sithu U Thant (1909–1974), barmský diplomat a třetí generální tajemník OSN (1961–1971), ve funkci nahradil D. Hammarskjölda, který zemřel při leteckém neštěstí v září 1961.

ztratil podporu nejen ve Východní provincii, protože se choval pasivně v domněnání, že má tutéž podporu jako Lumumba.³⁰⁵ Afričtí diplomaté z Mali a Guineje ze zastupitelských úřadů v Pekingu považovali situaci „za velmi obtížnou a domnívali se, že Američané mají dnes Kongo zcela ve svých rukou, a tak jako se vypořádali s Lumumbou, skončí i s Gizengou, který pro ně představoval výraznou překážku. Gizenga snad nebude zavražděn, ale politicky je zcela vyřízen.“³⁰⁶

Podobně situaci po uvěznění Gizengy vyhodnotilo i pražské MZV, jež se ve svém *Výhledovém plánu styků s Kongem pro rok 1963*, který současně rekapituloval i uplynulé období, soustředilo hlavně na zlepšení diplomatických styků.³⁰⁷ Československá diplomatická mise se sice přemístila ze Stanleyville do Léopoldville již 19. září 1961, ale teprve 2. prosince se podařilo chargé d'affaires Burkhardu Skácelovi předat pověřovací listiny ministru zahraničí Bombokovi a dosáhnout tak oficiálního uznání československého velvyslanectví.

Ještě v prvním pololetí roku 1962 se však snažily konžské úřady zabránit činnosti československého ZÚ a přinutit jeho pracovníky k odchodu ze země. Projevem těchto tendencí bylo ignorování československých diplomatů prezidentem Kasavubem, kteří nebyli spolu se sovětskými diplomaty pozváni na novoroční recepci, vyšetřování, zda neposkytují ilegální technickou pomoc apod. Dokonce i na podzim roku 1962 byli diplomatičtí pracovníci ČSSR a SSSR obviňováni, že podporovali Gizengovu vládu ve Stanleyville a údajně se pokoušeli vyvolat občanskou válku v zemi. Vzhledem k negativnímu přístupu konžských úřadů se Československo v tomto období omezilo na nabídku deseti stipendijních míst pro akademický rok 1962 a dalších deseti stipendijních míst pro akademické roky 1963–1964. Dále se chystalo udržovat a podle možností rozvíjet styky s oficiálními představiteli Republiky Kongo, pokud o to projeví zájem a zvýšenou pozornost věnovat vývoji v nacionalistických stranách. Během prvního pololetí roku 1963 bylo plánováno vyslat do Konga delegáta MZO, aby provedl průzkum k navázání přímých obchodních styků s firmami působícími v Kongu. Dále se předpokládala zajištění účasti 2–3 představitelů konžského družstevního hnutí, na seminářích, které měla uspořádat v létě 1963 Ústřední rada družstev a zajištění příjezdu

---

³⁰⁵ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, k. 1, čj. 020.837, letecký dopis z New Yorku ze dne 25. 1. 1962.

³⁰⁶ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, k. 1, čj. 020.838, telegram z Pekingu z 27. 1. 1962, zaslaný velvyslancem Josefem Šedivým.

³⁰⁷ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, k. 1, čj. 020.646/63, Výhledový plán styků mezi ČSSR a Republikou Kongo pro rok 1963.

dvou odborářů z Konga na sjezd ROH v květnu 1963. Prioritou zůstávalo jmenovat v co nejkratší době velvyslance na ZÚ v Léopoldville a tak plně normalizovat diplomatické styky.³⁰⁸

Východní blok s Gizengou do budoucna příliš nepočítal.³⁰⁹ Podle zprávy ZÚ v Léopoldville z července 1964, by se v případě jeho propuštění nedalo předpokládat, že by nějak výrazněji zasáhl do vývoje v Kongu, vzhledem k jeho více než dvouleté izolaci a s ohledem na složitost situace.³¹⁰

MZV se domnívalo, že vzhledem k diplomatickému zastoupení ČSSR u Gizengovy vlády ve Stanleyville, bude u konžských úřadů nadále panovat nedůvěra k zemím socialistického tábora z podpory nacionalistických sil. Na druhou stranu však bylo možné počítat nadále s taktickým zájmem o spolupráci zejména v hospodářské oblasti.³¹¹

---

³⁰⁸ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, k. 1, čj. 020.646/63, Výhledový plán styků mezi ČSSR a Republikou Kongo pro rok 1963.

³⁰⁹ Antoine Gizenga se v roce 1992 vrátil z exilu a v letech 2006–2008 byl premiérem Demokratické republiky Kongo; BRAECKMAN, Colette: *Antoine Gizenga ou la revanche de l'histoire*, Le Soir, 2 janvier 2007, dostupné na <http://blog.lesoir.be/colette-braeckman/2007/01/02/antoine-gizenga-ou-la-revanche-de-lhistoire/>

³¹⁰ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, k. 1, čj. 026534/64-10, Velvyslanectví ČSSR v Léopoldville dne 7. 7. 1964, Mimořádná politická zpráva č. 3, Poznámky k současné vnitropolitické situaci.

³¹¹ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, k. 1, čj. 028.228/10, Velvyslanectví v Léopoldville dne 9. 9. 1964, Současná politika Tschombovy vlády a její pozice. Mimořádná politická zpráva.

4. 3 Problémy s předáním pomoci Gizengově vládě do Východní provincie v období od září 1960 do srpna 1961

Po sesazení Patrice Lumumby pokračoval v jeho politice Antoine Gizenga, kterému se podařilo v říjnu 1960 sestavit ve Východní provincii vládu, kterou diplomaticky uznaly nejen státy sovětského bloku, ale také některé země třetího světa. Sovětský blok předpokládal, že se Gizengova vláda v hlavním městě provincie Stanleyville udrží a postupně ovládne celé Kongo.

Po vyhoštění československých a sovětských poradců z Konga v polovině září 1960 se tak prvořadým úkolem stalo dostat do Stanleyville emisary, kteří by navázali s Gizengou přímý kontakt a připravili podmínky pro transport materiální pomoci a vyslání dalších poradců.

10. teritoriální odbor MZV původně navrhoval, aby jeden diplomatický pracovník ZÚ odjel do Rabatu v Maroku, kde by vyčkal na vývoj situace a ve vhodné chvíli by se urychleně přemístil do Léopoldville, kde by vedl úřad do příchodu ostatních pracovníků. Předpokládalo se, že o vstupní víza by se žádat nemuselo, protože všichni pracovníci ZÚ mají víza, která je opravňují k více vstupům do Konga.³¹² Vláda v Léopoldville však neumožnila diplomatům vstup do země a československá strana hledala jiné cesty, jak se do Východní provincie dostat.

Teprve po tříměsíčním jednání se Súdánem byla udělena víza československým diplomatům, kteří odletěli 20. července 1961 do Stanleyville. Činnost mise byla omezena na podávání nejnutnějších politických zpráv vzhledem k tomu, že v důsledku blokády nebylo možné udržovat jiné spojení než rádiem.³¹³ Podle výhledového plánu MZV: *„V této situaci bylo hlavním cílem poskytnout všestrannou pomoc zákonné vládě, která však narážela na klíčový problém dopravy do Stanleyville, kterou se nepodařilo zajistit, i když jsme se pokoušeli využít Mezinárodního červeného kříže a súdánského Červeného půlměsíce. Bylo možné uskutečnit pouze finanční pomoc, kterou jsme Gizengově vládě poskytli ve výši 25 tisíc liber prostřednictvím její diplomatické mise v Káhiře.“*³¹⁴ Po dočasném urovnání vnitřních rozporů a po ustanovení nové Adoulovy vlády se československá diplomatická mise přemístila 19. září

³¹² AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, k. 1, ob. 1, čj. 029.960/60, Kongo – situační zpráva.

³¹³ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, k. 1, čj. 020.646/63, Výhledový plán styků mezi ČSSR a Republikou Kongo pro rok 1963.

³¹⁴ *Tamtéž.*

do Léopoldville. Na základě Adoulova příslibu, že léopoldvillská vláda uzná všechna diplomatická zastoupení akreditovaná ve Stanleyville, se očekávalo, že bude československým diplomatům umožněno v krátké době obnovit činnost velvyslanectví.³¹⁵

Konžské ministerstvo zahraničních věcí však nebralo zřízení československého ZÚ na vědomí s odůvodněním, že diplomatické styky mezi Republikou Kongo a ČSSR byly v září 1960 přerušeny a snažilo se normalizaci styků mařit manévrováním především protokolárního charakteru. Součástí těchto manévruů byl i požadavek konžského MZV, aby se ČSSR podílelo na financování akcí OSN v Kongu. Tento požadavek Praha odmítla. Teprve dne 2. prosince 1961 se podařilo dosáhnout oficiálního uznání československého velvyslanectví. Částečné normalizace vztahů se podařilo dosáhnout až v říjnu 1962, u příležitosti recepce ke státnímu svátku ČSSR, které se zúčastnil i Adoula a osm členů jeho vlády.

Problémem bylo i nedostatečné personální zajištění ZÚ, který byl v té době obsazen I. tajemníkem ve funkci chargé d'affaires, II. a III. tajemníkem, šifrérem a radistou. K naplnění schválené systemizace chyběl velvyslanec, řidič, cizojazyčná písařka a vrátný.

Kromě obnovení ZÚ bylo současně nutné vyřešit i otázku další pomoci Kongu. Pravděpodobně na konci roku 1960 se prostřednictvím československého velvyslanectví v Káhiře obrátil na Československo a další země sovětského bloku Pierre Mulele, zástupce Gizengovy vlády v Káhiře. Mulele žádal letadla a pohonné hmoty, zbraně, finanční podporu, vyslání technického personálu k zajištění provozu letiště a obnovení činnosti československého velvyslanectví ve Stanleyville.³¹⁶

Žádost projednalo politbyro 4. ledna 1961 a po obvyklé konzultaci se sovětskou stranou se 24. ledna rozhodlo darovat Gizengově vládě ruční zbraně pro 2500 mužů, 60 tun potravin a léčiv, 4 letadla a finanční pomoc ve výši 25 tisíc liber. Navíc měla být co nejdříve zřízena letecká linka Praha – Stanleyville.³¹⁷

Snaha zemí sovětského bloku angažovat se nadále v konžské krizi a pomoci Gizengově vládě, však narážela počátkem roku 1961 na zásadní problém, jak se do Východní provincie,

---

³¹⁵ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, k čj. 305.533/61-10, telegram B. Skácela z Léopoldville ze dne 27. 9. 1961. Skácel sděloval, že současná situace je zcela v rukou OSN a Západu a pokládal za nemožné plnění plánovaných úkolů. Rovněž sovětské přátelé radili vyčkat na obnovení normální činnosti ZÚ.

³¹⁶ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, k. 1, čj. 021.501/61-10, Pomoc Kongu.

³¹⁷ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, čj. VI. 022.261/61-10, Pomoc Kongu.

vzhledem k blokadě, vlastně dostat. Československo jednalo se SAR a Súdánem o vydání víz pro své občany a zejména o povolení přeletů československých letadel přes súdánské území. Československo požádalo Súdán o povolení přeletu speciálního letadla k přepravě diplomatických pracovníků, určených pro ZÚ v Léopoldville. Pro případ komplikací s přeletem speciálu, žádalo alespoň o souhlas s tranzitem normálním leteckým spojem do Džuby v jižním Súdánu. Československý červený kříž jednal s Mezinárodním červeným křížem v Ženevě, aby zásilka léků a potravin určená pro Východní provincii byla přepravena za jeho pomoci přes Súdán do Stanleyville. Jednání však nebylo dokončeno.³¹⁸

Súdán od začátku zaujímal odmítavé stanovisko a řadu měsíců vytrvale odmítal udělit souhlas s přepravou materiálu a blokoval i vydání víz. Československo zvažovalo i další cesty, chystalo jednání se Sékou Tourém, aby zjistilo, zda by nebylo možné dopravit speciální materiál Gizengově vládě přes Guineu³¹⁹ a požádalo vládu SAR o zprostředkování přepravy československých diplomatů do Stanleyville. Káhira však odpověděla vyhýbavě, že nemůže tuto přepravu zajistit, protože prý nemá letecké spojení se Stanleyville.

Vláda SAR sice umožnila Gizengově vládě zastoupení v Káhiře v osobě Pierra Muleleho, ale jinak se k požadavkům stavěla spíše zdrženlivě. Když totiž Súdán, i přes četné urgencye³²⁰ dále odmítal vydání víz i povolení přeletu československého speciálu, obrátilo se Československo na vládu SAR, zda by mohla zajistit předání pomoci. Vláda SAR však odmítla přepravit vlastními piloty a pod výsostnými znaky SAR, jak materiální pomoc, tak letadla Aero do Stanleyville. Pokud jde o speciální materiál (zbraně a střelivo) sám Mulele sdělil československé straně, že podle názoru SAR, není možná přeprava tohoto materiálu přes území Súdánu.³²¹

Problematickou se ukázala i osoba Pierra Muleleho. Velvyslanec v Káhiře František Zachystal hlásil 31. ledna 1961 do Prahy, že vedoucí mise Gizengovy vlády Mulele: „*nepůsobí dojmem seriózního člověka a vede v Káhiře nezřízený život.*“ Za těchto okolností nedoporučoval předat mu finanční pomoc „*neboť by nemusela dojít na místo určení.*“³²² Na

³¹⁸ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, čj. 024.179/61-10, Zajišťování pomoci Kongu, zpráva MZV z 18. 4. 1961.

³¹⁹ *Tamtéž.*

³²⁰ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, čj. 102.965/61-10. Urgence odpovědi na žádost o souhlas s přelety Súdánu na letecké lince do Konga ze 7. 2. 1961. Z dokumentu dále vyplývá, že ZÚ Chartúm dosud nepodal zprávu o předání návrhu letecké dohody na súdánské MZV.

³²¹ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, čj. 021.501/61–10, Informace o Kongu ze dne 4. 2. 1961.

³²² AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, čj. 021.501/61-10, Pomoc Kongu, depeše z Káhiry ze dne 31. 1.1961.

základě této informace byl zaslán 1. února na ZÚ v Káhiře pokyn, aby finance zatím nebyly Mulelemu předány. Vzhledem ke komplikované situaci konzultoval Zachystal s egyptskými úředníky možnost přepravy peněz diplomatickým kurýrem. Nakonec bylo dohodnuto, že Zachystal finanční pomoc ve výši 25 tisíc liber předá Mulelemu proti potvrzení, neboť československá strana vycházela z předpokladu, že Konžané již byli informováni ze strany SAR o poskytnuté podpoře.³²³

Egypt nakonec částečně vyšel vstříc i v otázce speciálního materiálu. Československo mohlo dovést výzbroj a výstroj pro Gizengovo vojsko, ale mohla být pouze uskladněna, neboť přeprava přes Súdán nebyla možná a jiná cesta se dosud nenašla. Egypt však požádal o povolení přeletu přes Súdán a v případě povolení přeletu byl ochoten přepravit československé pracovníky.

Když se vydávání víz a povolení k přeletu speciálu protahovalo, navrhlo MZV 15. dubna 1961, aby se Burkhard Skácel a další dva pracovníci přesunuli alespoň do Káhiry a tam vyčkali na vyřešení situace.³²⁴ Do konce června 1961 se však MZV nepodařilo vyjednat tranzitní víza přes Súdán ani dostat své lidi do Stanleyville. Částečným úspěchem bylo uzavření dohody mezi ČSSR a Gizengovou vládou o zřízení pravidelné letecké linky na trase Praha–Káhira–Chartúm–Stanleyville, kterou se nepodařilo realizovat z důvodu, že Súdán přelety nepovolil. V březnu 1961 byla v Káhiře podepsána obchodní dohoda, jejíž platnost byla později velmi problematická, vzhledem k tomu, že jí uzavřela Gizengova vláda.

Přestože se dosud nepodařilo přes všechno úsilí přepravit původní požadavek na vojenský materiál, Mulele předal Zachystalovi na konci března další požadavek na munici pro zbraně belgického původu a Praha zkoumala, zda má požadovanou ráži.³²⁵ Mulele pak 19. května navštívil Zachystala s tím, že Gizengova vláda se nachází ve velkých finančních těžkostech vzhledem k tomu, že různými cestami dochází k postupnému mizení bankovek z oblastí, které vláda spravuje. V ostatních částech Konga pak protivníci Gizengovy vlády prý vydávají nové nekryté série bankovek. Podle Muleleho potřebovala vláda asi 600 miliónů konžských franků. Mulele vznesl dotaz, zda by bylo možné zajistit sériová čísla bankovek, které se tisknou v Belgii a dávají se do oběhu v oblastech pod správou Kasavuba a zda je možné

---

³²³ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, čj. 024.179/61-10, Zajišťování pomoci Kongu, zpráva MZV z 18. 4. 1961.

³²⁴ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, k. 1, ob. 10, čj. 027.614/61-10.

³²⁵ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, čj. 011.003/61-10, Pomoc Gizengově vládě. Zpráva MZV z června 1961.

provést přesné zdvojení těchto bankovek a dodat je Gizengovi.³²⁶ Československo požadavek odmítlo s tím, že tato akce by mohla kompromitovat dobré jméno ČSSR před africkou a světovou veřejností, nehledě k tomu, že utajení akce tohoto druhu by bylo velmi obtížné.

Mulele současně požádal o vydání vstupního víza do ČSSR pro Antoine Mintti Mandungu, tiskového ataše Gizengovy vlády, který hodlal v ČSSR projednat dodávku munice a bankovek. MZV nakonec poměrně neochotně³²⁷ udělil Mandungovi vízum, a ten pobýval v Praze od 13. do 17. června 1961 a jednal také s ČTK o vyslání dvou techniků, kteří by uvedli do provozu sovětskou radiostanici ve Stanleyville.³²⁸

Mulele začátkem června 1961 předal na ZÚ v Káhiře seznam munice³²⁹ s tím, že dopravu materiálu obstará sám a neřádá od československé strany letadlo. Problémem bylo, že Gizengova vláda měla sice relativní dostatek belgických zbraní, neměla však pro tyto zbraně munici. Tuto munici chtěl Mulele přepravit letadlem bez výsostných znaků, které by pravděpodobně startovalo z některého letiště v SAR.³³⁰

Jak vyplývá z archivních dokumentů, oficiální zahraniční politika začala být v červnu 1961 ke konžským požadavkům rezervovanější. Přispěl k tomu pravděpodobně jak vývoj v Kongu, tak neserióznost a netransparentnost některých požadavků představitelů „zákonné vlády“. Na konci června 1961 byla zamítnuta Muleleho žádost o půjčku v dolarech nebo librách, z níž chtěl *„koupit konžské franky a letadlo, které by dopravovalo zákonné vládě materiál – zřejmě zbraně a střelivo – a dále by vyplácel plat posádce tohoto letadla, kterou by tvořili cizinci, protože mezi Konžany by nenašel nikoho s potřebnou kvalifikací.“*³³¹

---

³²⁶ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, čj. 010.958/61-10, Pomoc Kongu – žádost Muleleho ze dne 6. 6. 1961. Zachystal si ve zprávě stěžoval, že Mulele se dostavil neohlášen a aniž by vyčkal odpovědi na svůj požadavek, poslal několik vzorků bankovek různé hodnoty.

³²⁷ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, čj. 011.002/61-IV, Požadavky Muleleho ze dne 12. 6. 1961. ZÚ Káhira byl pověřen, aby před vydáním víza zjistil co nejvíce podrobností o Mandungovi a konkretizoval Muleleho požadavky.

³²⁸ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, čj. 122.426/61-10. Podle dokumentu ČTK ze dne 14. 9. 1961 byla dohodnuta technická pomoc ve formě vybudování Konžské národní agentury. 20. června 1961 byla uzavřená smlouva o technické pomoci. Vzhledem k tomu, že došlo ke změně vlády, nebyla zřejmě realizována, což byl problém týkající se všech dohod uzavřených Gizengovou vládou.

³²⁹ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, čj. 010.977/61- IV, Pomoc Kongu, zpráva MZV z 8. 6. 1961, Zachystal zaslal seznam požadované munice, Praha zjišťovala, zda má požadovanou ráži. MZV se v této době snažilo vyjít Konžanům vstříc a jejich požadavky řešit.

³³⁰ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, čj. 0197/61, Zachystalův telegram z Káhiry ze dne 2. 6. 1961.

³³¹ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, čj. 011.003/61-IV, Pomoc Gizengově vládě, zpráva MZV.

Když na počátku srpna 1961 došlo ke kompromisu mezi Gizengou a centrální vládou v Léopoldville, znamenalo to do značné míry i změnu postoje ČSSR vůči Kongu.

V úsilí o proniknutí do Východní provincie byla podle výzkumu Karla Siebera³³² nejúspěšnější československá rozvědka, které se pod nejrůznějším krytím podařilo dostat do Konga své pracovníky. Svůj nejdůležitější úkol, a to nalézt vhodné cesty k dodávkám zbraní, střeliva a potravin Gizengově vládě se sice nepodařilo splnit, ale podařilo se jí vybudovat spolehlivé spojovací kanály ve Stanleyville. V červnu 1961 byli do Stanleyville vysláni tři techničtí pracovníci, kteří zde působili až do vytvoření Adoulovy vlády v září 1961. Tato skupina navázala spojení s československou centrálou a informovala pravidelně o vývoji situace. Zahájila také výzvědnou činnost a z řad Gizengových spolupracovníků a přívrženců rozpracovala vhodné typy.³³³

Úkolem rozvědky bylo dále na žádost Gizengovy vlády dostat československé bezpečnostní poradce do Stanleyville a dopravit tam vojenskou a další pomoc. Vyslána byla čtyřčlenná skupina poradců, legalizovaná jako novináři, ale ti se do Stanleyville nemohli dostat. Jako lékař působil od ledna 1961 v Kongu další agent. Od července 1961 působila ve Stanleyville československá diplomatická mise, ve které byl jeden příslušník rozvědky, pověřený přípravou a vybudováním rezidentury v Kongu. Přímo v Léopoldville působil od května 1961 jeden technický pracovník s úkolem získat trvalé zaměstnání, kterému se podařilo poslat několik zpráv. Mimo to byli do Konga pod různým krytím vysláni další čtyři spolupracovníci a měly být provedeny akce na podporu Gizengovy vlády a akce kompromitující Kasavubu, ale v tomto směru neprovedla československá rozvědka žádnou významnější akci.³³⁴

---

³³² SIEBER, Karel: *Spolupráce československé a sovětské rozvědky na začátku šedesátých let*. Pražský web pro studenou válku, Vol. 2, N°4, 2003. Dostupné na <http://www.praguecoldwar.cz/rozvedka60.htm>. Informace autor čerpal z archivního dokumentu Ministerstva vnitra „ Zpráva o plnění dohody o vzájemné spolupráci a koordinování akcí mezi československou a sovětskou rozvědkou uzavřené 26. – 30. června 1961“, ze dne 29. 11. 1961. Z této zprávy jsou čerpány všechny údaje, týkající se činnosti čs. rozvědky v Kongu ve sledovaném období.

³³³ Jednalo se o členy Gizengovy vlády Anicet Kashamuru, ministra informací, Lubumu, tiskového mluvčího a Kabasele Tshimangu.

³³⁴ SIEBER, Karel: *Spolupráce československé a sovětské rozvědky na začátku šedesátých let*. Pražský web pro studenou válku, Vol. 2, N°4, 2003. Dostupné na <http://www.praguecoldwar.cz/rozvedka60.htm>.

5 K otázce pomoci Sovětského svazu Gizengově vládě ve Stanleyville

Dosud ne zcela vyjasněnou otázku sovětské pomoci Gizengově vládě nelze oddělit od zahraniční politiky ČSSR v období konžské krize. Těsně provázaná zahraniční politika obou států směrem k africkým zemím umožňovala vysoký stupeň koordinace a odhlédnuto od povinných konzultací s MIDem, poskytovala sovětské straně cenné informace a zcela zásadní možnost zasahovat prostřednictvím ČSSR do konžské krize způsobem, který by SSSR na mezinárodní scéně příliš nezviditelňoval.

Dokumenty, které získal ruský historik Sergej Mazov v částečně odtajněných ruských archivech nabízejí nové detaily o sovětské roli v konžské krizi a zejména o sovětské politice směrem ke Gizengově vládě ve Východní provincii v období od prosince 1960 do srpna 1961.³³⁵ Z archivních dokumentů vyplývá, že Sovětský svaz podporoval Gizengovu vládu, ale obával se mezinárodního rizika při poskytování materiální pomoci do blokované Východní provincie. Mazovova studie částečně doplňuje dosud neznámé aspekty sovětských motivů a úmyslů v konžské krizi, i když stále existují značné mezery v objasnění sovětské činnosti v Kongu v různých obdobích krize, neboť řada archivních dokumentů je stále nepřístupná. Kromě toho v září 1960 konžské orgány pozastavily diplomatické styky se Sovětským svazem a pracovníci sovětského velvyslanectví v Léopoldville museli do 48 hodin opustit Kongo a při té příležitosti zničili mnoho důležitých dokumentů. Podle Radjeshwara Dayala³³⁶ bylo sovětské velvyslanectví po příchodu jednotek OSN naprosto prázdné a všechny dokumenty zničené.³³⁷

Ruské dokumenty osvětlují i určité aspekty sovětské zahraniční politiky vůči spřáteleným africkým zemím a jejich nejednoznačný postoj ke konžské krizi. V neposlední řadě pak ruské dokumenty konvenují s dokumenty pražského MZV a archívu ÚV KSČ, které mnohdy doplňují

---

³³⁵ MAZOV, Sergei: *Soviet Aid to the Gizenga Government in the Former Belgian Congo (1960–1961) as Reflected in Russian Archives*. Cold War History, Vol 7, N°3, august 2007, str. 425-437. Routledge Taylor& Francis Group 2007. Dostupné na <http://dallevalle.wikispaces.com/file/view/Sovietaid+to+COngo.PDF>.

³³⁶ Radjeshwar Dayal (1909–1999), indický diplomat, od září 1960 do května 1961 velel operacím ONUC v Kongu jako zvláštní zástupce generálního tajemníka OSN. Snažil se prostředkovat mezi Lumumbou a Kasavubem.

³³⁷ Podle Dayala našli vojáci OSN jen mnoho beden vodky. DAYAL, Radjeshwar: *Mission for Hammarskjöld: the Congo crisis*, Princeton University Press, 1976, str. 76.

o nové souvislosti. Tato kapitola částečně vychází z práce Sergeje Mazova,³³⁸ kterou zpracoval na základě dokumentů, které získal v ruských archivech v minulém desetiletí.

Ruské archivní dokumenty umožnily zavést do problematiky mezinárodní perspektivu, protože v letech 1960–1961 byla konžská krize stěžejním problémem mezi SSSR a klíčovými neutrálními státy, zejména Ghanou a Egyptem, jejichž vedoucí představitelé Kwame Nkrumah a Gamál Abdal Násir byli důležitými regionálními hráči.

Součástí sovětské pomoci, o kterou požádal Lumumba koncem července 1960, bylo sto nákladních automobilů, ale počet sovětských letadel dodaných Lumumbovi je stále nejasný. Podle odtajněných materiálů MIDu, SSSR zaslal v souvislosti s podporou Republice Kongo africkým zemím celkem 26 letadel a 5 vrtulníků.³³⁹ Ruská nákladní auta a letadla byla intenzivně využívána pro transport vojsk ústřední vlády do Jižního Kasai a Katangy.³⁴⁰ Tyto události donutily USA, aby vyvinuly tlak na prezidenta Kasavubu, aby se zbavil Lumumby.³⁴¹

V prohlášení o událostech v Kongu vydaném 9. září 1960 sovětská vláda důrazně kritizovala velení ONUC i Hammarskjölda. Navzdory tvrdé rétorice se však sovětské vedení rozhodlo neposkytnout Lumumbovi vojenskou pomoc a fráze „o možnosti vojenské pomoci legitimní vládě Konga“ byla z původního prohlášení odstraněna. V září 1960, po Mobutově převratu, se sovětská letadla vrátila do Moskvy.³⁴² Sovětské nákladní vozy byly ponechány v Kongu a padly do rukou Mobutových vojáků.

Antoine Gizenga, který vedl opozici proti centrální vládě, oficiálně vyhlásil 12. prosince 1960 Stanleyville, hlavní město Východní provincie, novým ústředím „jediné legitimní vlády v Kongu.“³⁴³ Gizenga posílal Chruščovovi pravidelně telegramy, v nichž často přehnaně líčil

---

³³⁸ MAZOV, Sergei: *Soviet Aid to the Gizenga Government in the Former Belgian Congo (1960–1961) as Reflected in Russian Archives*. Cold War History, Vol 7, N°3, august 2007, str. 425–437. Routledge Taylor& Francis Group 2007. Dostupné na <http://dallevalle.wikispaces.com/file/view/Sovietaid+to+Congo.PDF>.

³³⁹ Podle Mazova dodal SSSR ghanské vládě pět letadel Il-18, jeden Il-14 byl poslán 11. srpna 1960 jako dar Lumumbovi, deset Il-14 zapůjčené vládě Konga na dobu jednoho roku odletělo s potravinami z Moskvy 28. srpna, pět nákladních An-12 mělo odletět s armádní výstrojí z Moskvy do Konakry 1. září, deset An-12 a pět vrtulníků Mi-14 mělo být doručeno vládě Konga na dobu jednoho roku.

³⁴⁰ KANZA, Thomas: *The rise and fall of Patrice Lumumba: Conflict in Congo*, London, 1978, str. 273.

³⁴¹ *Tamtéž*, str. 274.

³⁴² Potvrzuje dokument AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, ob. 1, čj. 029.960/60, Kongo-situační zpráva ze dne 27. 9. 1960.

³⁴³ Gizenga současně informoval telegramem z 16. prosince 1960 předsedu československé vlády Viliama Širokého o zřízení dočasného sídla ústřední vlády ve Stanleyville a žádal ho o podporu. AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, k. 1, čj. 033212/60, dodatek k Situační zprávě z 16. 12. 1960.

nebezpečí hrozící jeho režimu. Dne 14. prosince Gizenga žádal: „*okamžitě, bez prodlení potřebujeme vojenské vybavení a potraviny*“, aby odrazil invazi Mobutova vojska. „*Provincie Stanleyville je ve vážném nebezpečí. Zabezpečíme přistání vašich letadel ve Stanleyville. Informujte nás o dni a čase jejich příletu. Odpovězte do dvou dnů, jinak budeme poraženi.*“³⁴⁴ Chruščov poslal svou odpověď o deset dnů později, což sotva mohlo uspokojit Gizengovy naděje na rychlé přijetí masivní sovětské pomoci. Toto desetidenní zpoždění bylo zřejmě výsledkem obezřetnosti Chruščova a vyjadřovalo i pozoruhodný nedostatek nadšení pro výraznější angažovanost vzhledem ke zkušenosti s Lumumbou. Již jednou poskytl vojenskou pomoci předsedovi legitimní vlády a tento krok se nezdařil. Chruščov se nehodlal vrhnout do riskantní vojenské podpory vůdci disidentské vlády s mocí pouze v jedné provincii. 22. prosince žádal Gizenga Chruščova o „*založení velvyslanectví mé země ve vaší zemi v co nejkratší době.*“ Také s touto odpovědí Chruščov nespěchal. Gizengovy telegramy z 18. ledna 1961 členům politbyra ÚV KSSS a MIDu „*provést přímý a okamžitý zásah silou zbraní ve Východní provincii,*“ zůstaly ze sovětské strany bez odpovědi.³⁴⁵

Chruščov byl pochopitelně velmi opatrný, protože přímé sovětské dodávky do Východní provincie mohly způsobit vážné mezinárodní problémy. Vzhledem k blokádě Východní provincie, bylo nutné zajistit tranzit přes území Súdánu. Spojené státy vyvinuly na Súdán velký nátlak, aby zabránily možnosti, že by se Súdán stal vstupní branou pro komunistické dodávky.³⁴⁶ Pokusy sovětských diplomatů ke sjednání dohody na přepravu zásilek přes súdánské území nebyly úspěšné. Súdán, tak jako i v případě ČSSR, odmítl povolit i tranzit sovětské humanitární pomoci připravené sovětským Červeným křížem.³⁴⁷

Sovětský svaz v té době neměl účinné nástroje, kterými by působil na klíčové partnery v regionu a nebyl schopen přimět súdánskou vládu, aby povolila přepravu přes súdánské území. Podle Násira nejlepší způsob, jak dostat sovětskou pomoc do Stanleyville, bylo shodit jí padákem bez varování súdánských úřadů, což byla riskantní operace, která mohla vyústit v mezinárodní incident. Chruščov nechtěl riskovat použitím partyzánských metod pro

---

³⁴⁴ MAZOV, Sergei: *Soviet Aid to the Gizenga Government in the Former Belgian Congo (1960–1961) as Reflected in Russian Archives*. Cold War History, Vol 7, N°3, august 2007, str. 425-437. Routledge Taylor & Francis Group 2007. Dostupné na <http://dallevale.wikispaces.com/file/view/Sovietaid+to+Congo.PDF>.

³⁴⁵ *Tamtéž.*

³⁴⁶ K otázce zahraniční politiky USA vůči Kongu v období konžské krize blíže KALB, Madeleine: *The Congo Cables: the cold war in Africa – from Eisenhower to Kennedy*, London, 1982.

³⁴⁷ Problémy s tranzitem přes území Súdánu měla i ČSSR. AMZV, TO-T Kongo 1960–1961, k. 1, č.j. 024.179/61-10, Zajišťování pomoci Kongu, zpráva ze dne 18. 4. 1961.

doručování sovětské pomoci. Když se ukázalo být logisticky nemožné posílat materiální pomoc, poskytl Sovětský svaz jako alternativu Gizengově vládě finanční pomoc ve výši pět set tisíc dolarů, která byla předána zástupcům Gizengovy vlády v Káhiře ve dvou stejných splátkách.³⁴⁸

Sovětští diplomaté vynaložili veškeré úsilí, aby stimulovali své africké spojence k rozrušení blokády Východní provincie a Sovětský svaz se tak mohl vyhnout přímému zapojení. Ruské dokumenty potvrzují i neúspěšnou snahu ČSSR o zřízení letecké linky do Stanleyville, stejně tak i československou finanční pomoc ve výši 25 tisíc liber. Ruské dokumenty zpochybňují možnost, že se peníze dostaly na místo určení, vzhledem k tomu že Československo MID detailně informovalo o dění v Káhiře a nespolehlivosti konžských partnerů. „*Je známo, že Mulele žije v Káhiře v přepychu, obklopený velmi pochybnou společností, v níž by mohli být agenti zpravodajských služeb imperialistů.*“³⁴⁹ Mulele, který přijel 7. března 1961 do Moskvy na neoficiální návštěvu, strávil týden jednáním s vysokými sovětskými úředníky. Mulele si stěžoval na nedostatečnou sovětskou podporu a usiloval o její zvýšení a větší rozsah. Podle Muleleho „*se nám nepodařilo převést druhou část vaší finanční pomoci z Káhiry do Stanleyville, protože Súdán odmítl udělit vízum naší důvěryhodné osobě.*“ Tato částka se ke Gizengovi nikdy nedostala a tuto skutečnost potvrdil i bývalý šéf CIA v Léopoldville Lawrence Devlin.³⁵⁰

Problematická pro Sovětský svaz byla v tomto období i spolupráce s egyptským prezidentem Násirem, který měl po nástupu nově zvoleného prezidenta Kennedyho velkou naději na zlepšení vztahů s USA a nechtěl se v Kongu angažovat bez podpory SSSR a dalších spřátelených zemí.³⁵¹ Ve frustrovaném sovětském vedení panovaly obavy i nad rozhodnutím Egypta a dalších afrických zemí, které chtěly stáhnout své kontingenty z operací OSN v Kongu, čímž by se mohla vytvořit příležitost pro západní země k ovládnutí Konga.

---

³⁴⁸ Finanční pomoc Gizengově vládě potvrzuje dokument AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, čj. VI 022.261/61-10, Pomoc Kongu.

³⁴⁹ MAZOV, Sergei: *Soviet Aid to the Gizenga Government in the Former Belgian Congo (1960–1961) as Reflected in Russian Archives*. Cold War History, Vol 7, N°3, august 2007, str. 425-437. Routledge Taylor& Francis Group 2007. Dostupné na <http://dallevalle.wikispaces.com/file/view/Sovietaid+to+Congo.PDF>.

³⁵⁰ Na konferenci o Konžské krizi, která se konala v Mezinárodním centru Woodrowa Wilsona ve Washingtonu ve dnech 23-24 září 2004, Lawrence Devlin odhalil, jak CIA zorganizovala operaci na zadržení kurýra převážejícího peníze z Káhiry do Stanleyville a ukradla mu kufřík s 250 tisíci dolary.

³⁵¹ KALB, Madeleine: *The Congo Cables: the cold war in Africa – from Eisenhower to Kennedy*, London, 1982, str. 119.

Egypt nakonec udělal ústupek pouze v tom, že egyptskému praporu OSN, který opouštěl Kongo, bylo nařízeno, aby polovinu svých zbraní zanechal na místě pro potřeby Gizengova vojska. Sovětský návrh, aby do Konga byli posláni Egyptané, kteří měli bojové zkušenosti z Alžíru, Násir zamítl. Egypt dokonce zamítl přelety československých letadel přes své území do Stanleyvillu.³⁵²

I další africké státy, na které SSSR dosud spoléhal, začaly zaujímat rezervovaný postoj. Sovětský svaz původně úzce spolupracoval s Ghanou, v létě 1960 podle Mazova dokonce Chruščov a Nkrumah uzavřeli tajnou dohodu o vojenských dodávkách do Ghany na podporu nacionalistických sil v Kongu. Na konci roku 1960 byly sovětské zbraně a střelivo dodány do Ghany, aby mohly být předány Gizengově vládě.³⁵³

Ghanský prezident Kwame Nkrumah se nicméně rozhodl zlepšit vztahy s USA, spíše než poskytnout vojenskou pomoc Gizengově vládě. Když v březnu 1961 Nkrumah navštívil Washington, prezident Kennedy ho ujistil, že vláda USA bude plnit své závazky na financování vodního díla, známého jako projekt na řece Volta, který byl pro Nkrumaha klíčovým pro urychlenou industrializaci Ghany.³⁵⁴ Kennedy se rozhodl Ghaně přidělit úvěr 30 milionů dolarů, který Eisenhowerova administrativa zmrazila z důvodu Nkrumahovy podpory Patrice Lumumby. Sovětské zbraně a střelivo Ghana do Konga neposlala.

Chruščov pak udělal strategickou chybu, když se rozhodl využít Lumumbovy smrti k útoku na generálního tajemníka OSN. Chruščov požadoval Hammarskjöldovo odvolání a reorganizaci struktury OSN tak, aby v čele byli současně tři tajemníci. Jeden ze členů této trojky měl zastupovat afro-asijské země a Chruščov doufal, že si tímto krokem zajistí jejich podporu pro svou politiku vůči Kongu. V rozporu s jeho očekáváním však afro-asijské státy nepodpořily tento plán, protože ho považovaly za pouhé diplomatické manévrování a propagandu.³⁵⁵

---

³⁵² MAZOV, Sergei: *Soviet Aid to the Gizenga Government in the Former Belgian Congo (1960–1961) as Reflected in Russian Archives*. Cold War History, Vol 7, N°3, august 2007, str. 425–437. Routledge Taylor & Francis Group 2007. Dostupné na <http://dallevaile.wikispaces.com/file/view/Sovietaid+to+Congo.PDF>.

³⁵³ K vývozu zbraní do Afriky komunistickým Československem blíž MUEHLENBECK, Philip: *Czechoslovakia in Africa, 1945–1968*, Springer, 2015, dostupné na https://books.google.cz/books?id=gOLvCgAAQBAJ&dq=philip+muehlenbeck&hl=cs&source=gbs_navlinks_s.

³⁵⁴ KALB, Madeleine: *The Congo Cables: the cold war in Africa—from Eisenhower to Kennedy*, London, 1982, str. 117.

³⁵⁵ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, k. 1, čj. 022.407/61-10, Kongo-Poselství soudruha Chruščova.

O tom, že Kongo bylo neuralgickým bodem i ve vztazích mezi africkými státy svědčí skutečnost, že zatímco Násir, Sékou Touré z Guineje a prezident Modibo Keita z Mali byli připraveni stáhnout své vojáky z mise OSN a dát je k dispozici Gizengovi, Nkrumah tuto myšlenku odmítl a byl i proti zasílání zbraní a vojenského materiálu do Stanleyville.

Ve Stanleyville se situace neustále zhoršovala a Mulele se snažil přesvědčit své sovětské partnery, že Gizengovo vojsko trpí akutním nedostatkem vozidel, paliva i zbraní: „*Samozřejmě materiální obtíže silně ovlivňují morálku našich vojáků a to zejména když vidí, že Mobutovi vojáci mají všechno, včetně moderních zbraní.*“³⁵⁶

Zdá se, že Mulele situaci zbytečně nedramatizoval. Podle jiných zdrojů to bylo ještě horší než Mulele líčil. Polští novináři ve Stanleyville informovali své MZV, že Gizengova vláda nemá vůbec žádné peníze, zásoby zboží a potravin byly zcela vyčerpány. Údaje odpovídají i československým dokumentům, neboť podle novináře Dušana Provozніка, kterému se v zimě 1961 podařilo proniknout do Stanleyville, Gizenga neměl z čeho zaplatit své vojáky, vláda nebyla schopna vybírat daně, armáda trpěla akutním nedostatkem munice, každý Gizengův voják měl prý jen deset nábojů a jednotky nebyly mobilní vzhledem k nedostatku pohonných hmot.³⁵⁷

Mulele, který neustále požadoval dodávky vojenské pomoci, které měl Sovětský svaz sice připravené, ale nebyl schopen garantovat jejich doručení do Stanleyville nakonec navrhl vytvořit konžskou leteckou společnost, složenou ze sovětských civilních letadel s konžskými výsostnými znaky, což sovětská strana odmítla s poukazem na komplikované použití sovětských letadel a politický rozměr akce. Mezinárodní konflikt hrozil v případě, že by sovětská letadla s konžskými výsostnými znaky létala nad africkým územím, zejména Súdánem bez svolení dotčených zemí. Muleleho nereálné požadavky a návrhy vyústily nakonec do jisté míry odmítavého postoje Sovětského svazu, který doporučil řešit problémy

---

³⁵⁶ MAZOV, Sergei: *Soviet Aid to the Gizenga Government in the Former Belgian Congo (1960–1961) as Reflected in Russian Archives*. Cold War History, Vol 7, N°3, august 2007, str. 425-437. Routledge Taylor& Francis Group 2007. Dostupné na <http://dallevalle.wikispaces.com/file/view/Sovietaid+to+COngo.PDF>.

³⁵⁷ NA – A ÚV KSČ, f. 02/2, sv. 298, ar. j. 382, schůze PB ÚV KSČ ze dne 7. 3. 1961. Politbyro se také seznámilo se zprávou o situaci v Kongu, kterou vypracoval Dušan Provozník, v té době zvláštní zpravodaj ČTK. Provozніка zmiňují i ruské archivní dokumenty.

se zásobováním prostřednictvím afrických zemí, což evidentně byla výmluva, protože africké země nechtěly být konfrontovány s tímto problémem.³⁵⁸

Mulele měl tedy všechny důvody Gizengu informovat, že účinná sovětská pomoc nepřijde a stanleyvillský režim byl rozčarován ruskými sliby, které se nikdy nerealizovaly. Výhodiskem ze složité a zdá se, že pro sovětskou stranu i obtížné situace se pak stalo zvolení nové centrální vlády 2. srpna 1961, ve které byla Gizengovi nabídnuta funkce prvního místopředsedy. Podle sovětských i československých archivních dokumentů, bylo Gizengovi doporučeno funkci v nové vládě přijmout, neboť pokud by odmítl spolupráci s novou vládou, dostal by se v podstatě do stejné situace jako Tschombe v Katanze.³⁵⁹

Konžská krize tak byla dalším důkazem komplikované a flexibilní korelace mezi bezpečnostními a ideologickými imperativy sovětské zahraniční politiky. Sovětští vůdcové byli motivováni nejen ideologickým hodnotami, ale i značným pragmatismem.

---

³⁵⁸ MAZOV, Sergei: *Soviet Aid to the Gizenga Government in the Former Belgian Congo (1960–1961) as Reflected in Russian Archives*. Cold War History, Vol 7, N°3, august 2007, str. 425-437. Routledge Taylor& Francis Group 2007. Dostupné na <http://dallevalle.wikispaces.com/file/view/Sovietaid+to+COngo.PDF>.

³⁵⁹ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, k. 1, čj. 020322/62-10, Léopoldville 20. 12. 1961, Politická zpráva č. 1, Postavení Gizengovy vlády-vývoj situace.

Závěr

Specifické postavení komunistického Československa v Kongu-Léopoldville vyplývalo z předchozích zkušeností a kontaktů v regionu, zejména z existence generálního konzulátu v Léopoldville, který byl zřízen v prvorepublikovém období a přes nepřízeň belgických úřadů obnoven ještě na konci čtyřicátých let. Mimořádně schopný konzul Josef Virius, který úřad generálního konzula zastával od roku 1955, dokázal během svého působení v úřadě zprostředkovat řadu kontaktů s místními politickými stranami a dodávat cenné informace z regionu.

Jedinečné postavení československého konzulátu v Léopoldville pak poskytlo v druhé polovině padesátých let určitý prostor československé iniciativě v tehdejším Belgickém Kongu, neboť v tomto období neměl žádný jiný stát sovětského bloku v zemi své zastoupení. Příslušnost Československa k socialistickému táboru, jeho obeznámenost s místními poměry a průmyslový potenciál mu tak zpočátku zajistily určitý manévrovací prostor. V obecné rovině lze konstatovat, že na konci padesátých let se Československo, do té doby spíše provinciální sovětský satelit pokusilo stát významným hráčem na africkém kontinentu, který v té době procházel bouřlivým vývojem v souvislosti s dekolonizačním procesem.

Je zcela nepochybné, že iniciativa Československa jako komunistického státu nikdy nepřekročila vnější obecný rámec zahraniční politiky zemí socialistického tábora určované Sovětským svazem, a tedy vždy sledovala mezinárodněpolitické cíle Moskvy. Československo se svou konkrétní politikou snažilo naplnit sovětské ideové schéma, které se ovšem zakládalo na chybném předpokladu, že národněosvobozenecká hnutí jsou přirozeným spojencem socialistického tábora v boji se „světovým imperialismem.“

Přes četné kontakty s místními domorodými stranami, však až do vyhlášení nezávislosti Republiky Kongo zaujímalo Československo k jejich požadavkům poměrně zdrženlivý postoj, neboť se nechtělo dostat do rozporu se zájmy belgické vlády. Zásadní obrat přišel s vyhlášením nezávislosti, kdy oficiální československá delegace přijela projednávat konkrétní kroky, které by efektivně posunuly vztahy obou zemí. Značnou roli zde hrál i fakt, že vláda premiéra Patrice Lumumby, byla vnímána jako levicově orientovaná a tím pádem potenciálně vhodná ke spolupráci se zeměmi východního bloku. Důraz kladený na

ideologické priority a nepřípadná snaha implementovat komunistickou ideologii na národněosvobozenecký boj nově vzniklých států byl jedním ze zásadních problémů východního bloku v regionu.

Slibné navazování vzájemných vztahů bylo od počátku komplikováno zhoršující se politickou situací v zemi, kdy centrální vláda nebyla schopná zajistit kontrolu celého území. Československý zájem v Kongu určovaly dva faktory – hospodářský a ideologický. Vzhledem k nerostnému bohatství země a k orientaci vlády premiéra Lumumby, se v součinnosti se Sovětským svazem rozhodlo podpořit nově vzniklý režim a upevnit postavení zemí východního bloku v regionu. O chybných předpokladech východního bloku však svědčí i fakt, že Lumumba se obrátil se žádostí o pomoc na Sovětský svaz až poté, co ztroskotaly jeho naděje na dohodu s USA a během své návštěvy Washingtonu nebyl schopen vyjednat ani úvěry ani účinnou podporu. Právě tyto důvody a do jisté míry izolace Lumumbova režimu poskytly v době eskalující konžské krize prostor pro země východního bloku vstoupit do takto vzniklého vakua.

Po Mobutově převratu uskutečnila československá rozvědka v následujícím období několik různě úspěšných pokusů o proniknutí do Konga, které vyústily v navázání kontaktů s Gizengovou „legální vládou“ ve Stanleyville. Nedostupnost území Východní provincie však bránila státům sovětského bloku v provádění účinných plánů na podporu opozice. ČSSR i Sovětský svaz, které sice neváhaly propagandisticky využívat Gizengovu „disidentskou“ vládu, se z hlediska praktické politiky (po krátkém euforickém období v létě 1960), stavěly k vývoji v Kongu značně realisticky.

Podle dokumentu MZV *„Je nutné k událostem v této zemi nalézt reálný přístup, který je dán především zeměpisnou polohou a z toho vyplývajícími dopravními obtížemi. Za tuto dobu jsme vyzískali ze situace v Kongu maximum toho, co se vyzískat dalo. Obtíže, které byly způsobeny v souvislosti s Kongem imperialistům, se dají těžko přehlédnout.“*³⁶⁰

Podle MZV nebyla země v důsledku dosud nepřekonaného kmenového uspořádání zralá na vnitřní státní uspořádání v běžném slova smyslu, takže sice doporučovalo všestranně

---

³⁶⁰ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, čj. 0168/61, analýza situace v Kongu z 28. 3. 1961, vyhotovená pracovníkem MZV Jánem Bušniakem na základě zprávy nejmenovaného sovětského funkcionáře, který v té době navštívil některé africké státy.

pomáhat v získání politické a ekonomické nezávislosti, zároveň však zdůrazňovalo potřebu reálně vidět možnosti, toho, čeho lze v nejbližším období dosáhnout.

Na základě archivních dokumentů lze konstatovat, že i sovětská politika v Kongu utrpěla vážné nezdary. Přes ostrou protizápadní rétoriku a optimistická veřejná prohlášení měl sovětský vůdce Nikita Chruščov pocit, že Západ prosadil v Kongu daleko více svůj vliv. Značnou roli však hrály i globální strategické zájmy Sovětského svazu, kde stálo Kongo mnohem níže na seznamu priorit, než jeho zájmy v Evropě, Asii a severní Africe. Zdá se, že pro Sovětský svaz bylo do jisté míry obtížné ztotožnit se s Gizengovým režimem vzhledem k jeho problematické podstatě. SSSR nikdy nepovažoval Gizengu za spolehlivého spojence, neboť v opozici vůči režimu v Léopoldville panovaly značné rozpory a pro-Lumumbovské síly zůstaly po jeho smrti rozdělené.

Sovětský svaz sice využíval Gizengův režim ve své propagandě, ale účinnou pomoc se mu zdráhal poskytnout. Je dost dobře možné, že Sovětskému svazu vyhovovalo z propagandistických důvodů udržovat zdání o podpoře Gizengova režimu. Značnou roli zde hrála i skutečnost, že ekonomicky nemohl Sovětský svaz a jeho satelity konkurovat západním zemím. Podle zprávy MZV³⁶¹ měl Sovětský svaz a země východního bloku omezené prostředky, které mohl vyčlenit na rozvojovou pomoc, což limitovalo jeho působení v regionu.

Situaci komplikovaly i vztahy s ostatními africkými státy, jejichž prostřednictvím si chtěl sovětský blok upevnit své postavení v regionu a to zejména s Ghanou³⁶² a Guineou.³⁶³ Přes rozrůstající se spolupráci s Československem a posléze i s NDR a Sovětským svazem africké

---

³⁶¹ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, čj. 012.100/61-IV, Zpráva o výsledcích konzultace s MIDem o koncepci československé zahraniční politiky vůči Africe z 19. 6. 1962. Konzultace se uskutečnila v Moskvě ve dnech 22–24.11. 1961. Zpráva uvádí: „Vzhledem k omezenosti materiálních prostředků zemí socialistického tábora (SSSR již také vyčerpala úvěrový rámec, stanovený do roku 1961), velmi pečlivě volit hlavní zaměření naší pomoci.“

³⁶² V roce 1960 musela Ghana čelit hospodářským problémům v důsledku velkých rozvojových projektů a průtahům při jednání s britskými a americkými investory o finančním zabezpečení velkého zpracovatelsko-energetického komplexu Volta River Project. Za této situace ghanská vláda dospěla k rozhodnutí využít socialistické země, aby získala prostředky na hospodářský rozvoj a zároveň k nátlaku na Západ při jednání o další ekonomické pomoci. NA – A ÚV KSČ, fond 100/3, sv. 41, a.j. 181, Ghana.

³⁶³ AMZV, TO-T Guinea 1945–1959, k. 1, ob. 218/41, čj. 179543. Guinea na podzim roku 1959 podepsala několik obchodních smluv s USA, Velkou Británií a SRN a Sékou Touré při své návštěvě v USA na konci října 1959 získal příslib finanční půjčky. To ovšem nebránilo spolupráci československých vojenských a bezpečnostních poradců s guinejskými orgány ministerstev vnitra a národní obrany při zajišťování materiální pomoci, vojenských dodávek a organizaci výcviku členů Konžského národního hnutí Patrice Lumumby a dočasně i konžské strany ABAKO. *Tamtéž*, č. j. 005598/59-10.

státy trvaly na zcela individuální cestě vývoje, mimo oba tábory bipolárního světa. I když přijímaly vděčně spolupráci se socialistickými zeměmi, jež jim měla umožnit překonat hospodářskou zaostalost, a hojně užívaly marxistickou rétoriku, nikdy se nebránily kontaktům se Západem, dokonce je podporovaly jako protiváhu socialistického vlivu. Jestli bylo něco charakteristické pro toto období, pak to bylo právě lavírování mezi Východem a Západem, které také bylo příčinou toho, že během konžské krize si výše zmíněné státy i některé další,³⁶⁴ na které původně sovětský blok spoléhal, jako na své spojence v regionu, přály zachovat neutralitu ve své zahraniční politice. Tyto státy si nepřály být zatahovány do konfliktu a nechtěly se oficiálně přiklonit na žádnou stranu. Pokud tedy záměrem Sovětů bylo vybudovat z Republiky Kongo a dalších států socialistické satelity v subsaharské Africe, tak tato snaha jednoznačně ztroskotala.

Po zatčení Gizengy v lednu 1962 vidělo MZV situaci v Kongu dost černě: *„Pokrokové nacionalistické síly rozloženy, dezorientovány a bez jednotného vedení. Znovuzformování pokrokových sil bude probíhat za zesilujícího vlivu neokolonialismu, zejména severoamerického, takže půjde o složitý proces, který potrvá delší dobu.“*

Pro československou politiku z toho vyplýval tento závěr: *„Než pokrokové nacionalistické síly znovu převezmou politickou aktivitu v zemi, musí se naše politika v Kongu orientovat na rozvíjení styků po linii obchodní, společenských organizací a po linii kontaktů s oficiálními činiteli nynějšího režimu.“*³⁶⁵

Ze zprávy vyplývá fakt, že Československo sice do budoucna nevyklučovalo možnost opětovného zvratu ve prospěch nacionalistických sil, ale do té doby se zcela pragmaticky rozhodlo udržovat korektní vztahy se stávající politickou garniturou. Za poměrně alibistickým způsobem, kterým se východní blok postupně stáhl z konžské krize lze vidět i možnost, že Sovětský svaz jen předstíral ochotu konfrontovat Západ přes Kongo. Zdá se, že Moskva byla v podstatě lhostejná k potřebám stoupajícího konžského nacionalismu a konžští spojenci jí sloužili pouze k ideologické propagandě. V konžské krizi byla Moskva motivována nejen svými idejemi a hodnotami, ale i faktory, které ovlivňovaly národní zájmy Sovětského svazu, jeho sílu a prestiž. Dostupné dokumenty naznačují, že angažmá Sovětského svazu v konžské

---

³⁶⁴ To byl například případ Egypta, který během konžské krize nebyl takovým spojencem, jak Sovětský svaz předpokládal.

³⁶⁵ AMZV, TO-T Kongo 1960–1964, k. 1, ob. 6, čj. 020.837/62-10, Zpráva o situaci v Kongu z 23. 1. 1962.

krizi bylo dost omezené a limitované vlastními zájmy i bezpečnostními motivy. Sověti evidentně chtěli zastrašit Západ, což se jim nepodařilo a zároveň se chtěli vyhnout přímé konfrontaci a konžská krize tak byla dalším zástupným problémem studené války.

Je možné konstatovat, že Československo ve své politice vůči Kongu prošlo určitou euforickou fází v létě 1960, kdy se domnívalo, že režim Patrice Lumumby by mohl být ideologicky příbuzný. Přes veškerou protizápadní rétoriku však nastupuje od podzimu 1960 období zdrženlivosti a opatrnosti, které vyústilo do značného pragmatismu v srpnu 1961, kdy východní blok přijal s jistým ulehčením Gizengův vstup do nově zvolené vlády. Z dokumentů MZV z tohoto období zaznívá skepse, rozčarování z vývoje v zemi a velmi reálný pragmatismus. Zdá se, že jak se situace čím dál více komplikovala, ze strany východního bloku ubývala vůle a snaha razantněji vystupovat na Gizengovu podporu.

Sovětský blok v Kongu na počátku šedesátých let pak neuspěl především proto, že západní země považovaly tuto oblast za strategickou sféru svých zájmů, kterou byly ochotny bránit všemi prostředky. Účinnější podpoře prosovětských sil v konžské politice pak bránila Moskvě a Praze geopolitická situace Konga, neschopnost logisticky vyřešit problémy se zásobováním a převažující západní vliv v sousedních státech.

Prameny a literatura

Archivní dokumenty

1. Archiv Ministerstva zahraničních věcí ČR

fondy:

TERITORIÁLNÍ ODBOR – TAJNÉ (TO-T):

Americko-britský a západoevropský odbor (ABO + ZEO) (1945–1960)

10. teritoriální odbor (1948–1965)

Guinea (1955–1963)

Ghana (1955–1963)

Kongo (Belgické) (1948–1964)

Sjednocená arabská republika (1958–1962)

TERITORIÁLNÍ ODBOR – OBYČEJNÉ (TO-O):

Kongo (Belgické) (1948–1964)

ZPRÁVY ZÚ:

Akkra (1960–1965)

Brusel (1955–1960)

Káhira (1960–1963)

Léopoldville (1948–1964)

Moskva (1960–1965)

Paříž (1955–1960)

Peking (1960–1965)

Washington (1960–1965)

Generální sekretariát- neutajované: GS – O (1950–1964)

Generální sekretariát – tajné: GS – T (1955–1964)

Personální spisy

2. Národní archiv

fondy:

Archiv ÚV KSČ

Politické byro ÚV KSČ 1954–1962 (02/2)

Mezinárodní oddělení ÚV KSČ 1954–1962 (100/3)

Univerzita 17. listopadu (1961–1974)

Sekundární literatura v českém jazyce

ANDREW, Christopher – MITROCHIN, Vasilij Nikitič: *Operace KGB a studená válka. Mitrochinův archiv II*, Praha, 2008.

DATLIN, Sergej: *Afrika pod útlakem imperialismu*, Praha, 1953.

DAVIDSON, Basil: *Černá paní. Afrika: Léta zkoušek*, Praha, 1964.

DURMAN, Karel: *Popely ještě žhavé. Velká politika 1938–1991, díl I., Světová politika a nukleární mír 1938–1964*, Praha, 2004.

FERRO, Marc: *Dějiny kolonizací. Od dobývání po nezávislost 13. – 20. století*, Praha, 2007.

GEDLU, Mesfin: *Subsaharská Afrika. Problémy demokracie, nacionalismu a mezinárodních vztahů*, Praha, 1998.

HOARE, Mike: *Válečníci z Konga*, Praha, 2010.

HRBEK, Ivan a kol.: *Dějiny Afriky*, kniha 2, Praha, 1966.

ILIFFE, John: *Afrika a Afričané. Dějiny kontinentu*, Praha, 2001.

JANKOVEC, Milan (ed.): *Dokumenty k národně osvobozeneckému hnutí 1953–1962*, 1. díl, Praha, 1963.

JOHNSON, Paul: *Dějiny dvacátého století*, Praha, 1991.

KALVODA, Josef: *Role Československa v sovětské strategii*, Kladno, 1999.

KLÍMA, Jan: *Dějiny Afriky*, Praha, 2012.

LACINA, Karel: *Nejnovější dějiny Afriky*, Praha, 1987.

MAREK, Jindřich: *Krvavé mise OSN. Modré barety v pasti mezinárodní politiky*, Praha, 2010.

MICHEL, Serge: *Lumumba, můj bratr*, Praha, 1962.

NÁLEVKA, Vladimír: *Čas soumraku. Rozpad koloniálních impérií po druhé světové válce*, Praha, 2004.

ORGANIZACE SPOJENÝCH NÁRODŮ, *OSN a dekolonizace*, Praha, 1977.

POLÁČEK, Josef: *Národně osvobozenecké hnutí v tropické Africe v boji za nezávislost po druhé světové válce*, Praha, 1980.

PROVAZNÍK, Dušan: *Hospodářsko – politický přehled o Republice Kongo*, Praha, 1960.

REID, Richard John: *Dějiny moderní Afriky*, Praha, 2011.

RIEGL, Martin: *Proměny politické mapy po roce 1945*, Praha, 2013.

SIMBA, Martin: *Kongo*, Praha, 1966.

STAMBERGER, Walter: *Dějiny kolonialismu*, Praha, 1963.

STAMBERGER, Walter: *Kongo 1960*, Praha, 1961.

STAMBERGER, Walter: *Kolonie proti kolonialismu*, Praha, 1951.

ŠEDIVÝ, Jaroslav – KOŘALKOVÁ, Květa: *Zahraniční politika ČSR v letech 1945–1960*, Praha, 1960.

TAUBMAN, William: *Chruščov*, Praha, 2005.

VANĚK, Jan: *Afrika na prahu samostatného politického a ekonomického rozvoje*, Praha, 1963.

ZÁHOŘÍK, Jan: *Subsaharská Afrika a světové mocnosti v éře globalizace*, Praha, 2010.

ZÍDEK, Petr: *Československo a francouzská Afrika 1948–1968*, Praha, 2006.

ZÍDEK, Petr – SIEBER, Karel: *Československo a subsaharská Afrika v letech 1948–1989*, Praha, 2007.

Cizojazyčná literatura

CORNET, Anne: *Congo Belgique: entre propagande et réalité: 1955–1965*, Bruxelles, 2010.

DAYAL, Radjeshwar: *Mission for Hammarskjöld: The Congo Crisis*, Princeton University Press, 1976.

DEVLIN, Lawrence: *Chief of Station, Congo: Fighting the Cold War in a Hot Zone*, New York, 2007.

DINANT, Georges: *L'O. N. U. face á la crise congolaise. La politique d'Hammarskjöld*, Bruxelles, 1962.

DUMONT, George-Henri: *La Table ronde belgo-congolaise (janvier–février 1960)*, Paris, 1961.

- DUMOULIN, Michel: *Du Congo Belge á la République du Congo, 1955–1965*, Bruxelles, 2012.
- GANSHOF VAN DER MEERSCH, Walter-Jean: *Fin de la souverainete belge au Congo*, Bruxelles, 1963.
- GONDOLA, Didier: *The History of Congo*, Connecticut, 2002.
- HOUART, Pierre: *La penetration communiste au Congo: commentaires et documents sur les événements de juin–novembre 1960*, Bruxelles, 1961.
- CHOCHLOV, Nikolaj Petrovič: *Patris Lumumba*, Moskva, 1971.
- CHOMÉ, Jules: *M.Lumumba et la Communisme: variation á partir du livre de M.P. Houart*, Bruxelles, 1961.
- CHOMÉ, Jules: *La crise congolaise: de l'Indépendance a l'Intervention militaire belge (30 juin – 9 juillet)* Bruxelles, 1960.
- CHOMÉ, Jules: *L'assassinat de Patrice Lumumba et les revelation de Moise Tschombe*, Revue Panafricaine, N° 6, 21. mars 1964, Bruxelles.
- LESIOVSKIJ, Viktor Mečislavovič: *Tajna gibeli Chammaršelda*, Moskva, 1985.
- KALB, Madeleine: *The Congo Cables: the cold war in Africa-fromEisenhower to Kennedy*, New York, 1982.
- KANZA, Thomas: *The rise and fall of Patrice Lumumba: Conflict in the Congo*, London, 1978.
- Le Congo Belge*, Tome 1, Édité par L'Office de l'Information et des Relations Publique pour le Congo Belge, Bruxelles, 1958.
- MAZOV, Sergei: *Soviet Aid to the Gizenga Governmant in the Former Belgian Congo (1960–1961) as Reflected in Russian Archives*. Cold War History, Vol 7, N°3, august 2007, str. 425-437. Routledge Taylor& Francis Group 2007. <http://dallevalle.wikispaces.com/file/view/Sovietaid+to+COngo.PDF>.
- MARTYNOV, Vladimir Aleksejevič: *Kongo pod gnetom imperializma*, Moskva, 1959.
- MERLIER, Michel: *Le Congo de la colonisation belge a l'indépendance*, Paris, 1962.
- MUEHLENBECK, Philip: *Czechoslovakia in Africa, 1945–1968*, Springer, 2015.

NDAYWE é NZIEM, Isidore: *Histoire générale au Congo*, Bruxelles, 1998.

NEPOMNJAŠČIJ, Karl Jefimovič (ed.): *Patris Lumumba: Pravda o čudoviščnom prestuplenii kolonizatorov*, Moskva, 1961.

NZONGOLA-NTALAJA, Georges: *The Congo: From Leopold to Cabila. A People's History*, New York, 2002.

NZONGOLA-NTALAJA, Georges: *Patrice Lumumba*, Ohio University Press, 2014.

O'BRIEN, Connor Cruise: *To Katanga and Back: A UN Case History*, New York, Simon and Schuster, 1962.

REYBROUCK van, David Grégoire: *Congo-une histoire*, Arles, 2012.

SPAACK, Paul-Henri: *Combats inachevés. De l'espoir aux déceptions*, díl 2, Paris, 1969.

STENGERS, Jean: *Congo—Mythes et réalités*, Bruxelles, 2005.

VERHAEGEN, Benoit: *Rébellions au Congo*, Bruxelles, 1966.

VOLODIN, LEV Dmitrijevič: *Trudnyje dni Kongo*, Moskva, 1961.

WAUTERS, Arthur: *Le Monde communiste et la crise du Congo Belge*, Solvay, 1961.

ZEILIG, Leo: *Lumumba: Africa's Lost Leader*, 2. vydání, London, 2015.

Články a studie

DEJMEK, Jindřich: *Quelques données fondamentales sur la politique étrangère et la diplomatie de la Tchécoslovaquie dans les années 50 et 60*, In: *Les politiques étrangères des États satellites de l'URSS 1945–1989*, Cahiers du CeFRÉS, N° 25, Prague, mai 2001.

HOLEČKOVÁ, Marta Edith: *Univerzita 17. listopadu a její místo v československém vzdělávacím systému a společnosti*. In: *Možnosti a meze výzkumu dějin vysokého školství po roce 1945*, Sborník z konference, Hradec Králové, 2010.

KAPLAN, Karel: *Le cadre de la politique étrangère tchécoslovaque 1948–1968*, In: *Les politiques étrangères des États satellites de l'URSS 1945–1989*, Cahiers du CeFReS, N° 25, Prague, mai 2001.

KLÍMA, Jan: *Dekolonizace a problémy třetího světa*. Fakulta humanitních studií, Univerzita Hradec Králové, 2003, dostupné na <http://fhs.uhk.cz/ibero/texty/pdf>.

KLÍMA, Vladimír: *Půlstoletí subsaharské dekolonizace*, Mezinárodní politika, ročník 30, číslo 12/2006.

OLŠA, Jaroslav: *Českoslovenští diplomaté v černé Africe 1918–1955. Počátky budování sítě československých zastupitelských úřadů na jih od Sahary*, Mezinárodní vztahy, číslo 2/2005.

ŘEHÁK, Vilém: *Belgická koloniální traumata*, Mezinárodní politika, ročník 34, číslo 10/2010.

SERRANO, Dely: *Mladí vpřed a staří na svá místa!*, časopis TOP 61/2002 Jednoty tlumočnicků a překladatelů.

SIEBER, Karel: *Causa Patrice Lumumba*, Reflex, 2/2006.

SIEBER, Karel: *Český lev v Africe*, Přítomnost, 1/2004.

SIEBER, Karel: *Spolupráce československé a sovětské rozvědky na začátku šedesátých let*. Pražský web pro studenou válku, Vol. 2, N°4, 2003. Dostupné na <http://www.praguecoldwar.cz/rozvedka60>.

VÍT, Jakub: *V roli exportéra věci komunismu. Československo a subsaharská Afrika 1948–1962*, Soudobé dějiny, 1-2/2003.

ZÍDEK, Petr: *Československo v konžské krizi 1959–1961*, Historie a vojenství, ročník 55, číslo 3/2006.

ZÍDEK, Petr: *La Tchécoslovaquie et le tiers-monde dans les années 50. et 60*. In: *Les politiques étrangères des États satellites de l'URSS 1945–1989*, Cahiers du CeFReS, N° 25, Prague, mai 2001.

Internetové zdroje

www.afrol.com

www.books.google.com

CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY. *The World Factbook. Democratic Republic of the Congo.*

<http://www.cia.gov/library/>

www.theguardian.com

www.fondsk.ru

www.lachambre.be

www.lesoir.be

www.mezinarodnivztahy.com

ORGANIZACE SPOJENÝCH NÁRODŮ. <http://www.un.org>

www.orient.cas.cz

www.policyeuweb.cz

www.praguecoldwar.cz